

GURŇÁK A KOL.

30 ROKOV
TRANSFORMÁCIE
SLOVENSKA

UNIVERZITA
KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE
2019

30 rokov transformácie Slovenska

**Daniel Gurňák
a kolektív**

2019
Univerzita
Komenského
v Bratislave

Autori:

© Mgr. Kristína Bilková, PhD. (Geografický ústav SAV)
doc. RNDr. Branislav Bleha, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Rastislav Cákoci, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
RNDr. Katarína Danielová, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Pavol Ďurček, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Petra Hencelová (Univerzita Komenského v Bratislave)
doc. RNDr. Marcel Horňák, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Marcela Káčerová, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
RNDr. Michal Klobučník, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
doc. RNDr. František Križan, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Michala Sládeková Madajová, PhD. (Geografický ústav SAV)
Mgr. Juraj Majo, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
RNDr. Anton Michálek, PhD. (Geografický ústav SAV)
RNDr. Roman Mikuš, PhD. (Mindshare s.r.o., Praha)
Mgr. Roman Najdený (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Michal Noga (Univerzita Komenského v Bratislave)
RNDr. Gabriela Nováková, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
doc. RNDr. Eva Rajčáková, CSc. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Jaroslav Rusnák, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Filip Šandor (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Lucia Škamlová, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
RNDr. Branislav Šprocha, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Pavla Štefkovičová (Univerzita Komenského v Bratislave)
RNDr. Angelika Švecová, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Martin Šveda, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Milan Takáč (Univerzita Komenského v Bratislave)
RNDr. Mgr. Anna Tolmáči, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
prof. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)
Mgr. Gabriel Zubriczký, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)

Recenzenti:

doc. RNDr. Alena Dubcová, CSc. (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre)
prof. Ing. Jaroslav Kita, CSc. (Ekonomická univerzita v Bratislave)
doc. RNDr. Josef Kunc, PhD. (Masarykova univerzita v Brne)

Rukopis neprešiel jazykovou úpravou.

© Vydala Univerzita Komenského v Bratislave vo Vydavateľstve UK

Vytlačila spoločnosť KO & Ka s r. o., Bratislava

Prvé vydanie 2019, nepredajná publikácia

Rozsah 462 strán; 31,65 AH; náklad 200 výtlačkov.

ISBN 978-80-223-4859-1

POĎAKOVANIE

Táto publikácia vznikla v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0540/16 s názvom: Sociálne, ekonomické a environmentálne determinanty rozvoja a transformácie regiónov: regionálno-geografický prístup. Participácia spoluautorov v rámci iných výskumných projektov je uvedená pri jednotlivých kapitolách.

OBSAH

ÚVOD	7
ČASŤ I: TRANSFORMÁCIA POLITÍK	11
1 PRIESTOROVÉ DIMENZIE SLOVENSKEJ ZAHRANIČNEJ POLITIKY <i>Filip Šandor, Daniel Gurňák</i>	13
2 VOLEBNÁ PODPORA V PRIESTOROVÝCH DIMENZIÁCH <i>Roman Mikuš, Daniel Gurňák, Roman Najdený</i>	37
3 REGIONÁLNY ROZVOJ A REGIONÁLNA POLITIKA <i>Eva Rajčáková, Angelika Švecová</i>	65
ČASŤ II: TRANSFORMÁCIA POPULÁCIE A SÍDIEL	83
4 POPULAČNÁ DYNAMIKA <i>Pavol Ďurček, Branislav Šprocha, Branislav Bleha</i>	85
5 DEMOGRAFICKÉ ŠTRUKTÚRY <i>Pavol Ďurček, Marcela Káčerová, Juraj Majo, Gabriela Nováková, Branislav Šprocha, Branislav Bleha</i>	115
6 BYTOVÁ VÝSTAVBA <i>Martin Šveda, Michala Sládeková Madajová, Gabriel Zubriczký</i>	143
7 MESTÁ <i>Katarína Danielová</i>	169
ČASŤ III: TRANSFORMÁCIA SOCIÁLNOEKONOMICKÝCH AKTIVÍT	209
8 POĽNOHOSPODÁRSTVO <i>Lucia Škamlová, Michal Klobučník</i>	211
9 PRIEMYSEL <i>Jaroslav Rusnák, Milan Takáč</i>	229
10 DOPRAVA <i>Marcel Horňák, Ladislav Tolmáči, Anna Tolmáči</i>	255
11 ŠKOLSTVO <i>Daniel Gurňák, František Križan, Ladislav Tolmáči</i>	285
12 MALOOBCHOD A SPOTREBA <i>František Križan, Kristína Bilková, Petra Hencelová</i>	309
13 TURIZMUS <i>Rastislav Cákoci, Michal Noga, Ladislav Tolmáči</i>	337

ČASŤ IV: SOCIÁLNE DÔSLEDKY TRANSFORMÁCIE	367
14 SOCIÁLNE DISPARITY A CHUDOBA <i>Anton Michálek</i>	369
15 SOCIÁLNO-EKONOMICKÁ ÚROVEŇ REGIÓNOV SLOVENSKA <i>Angelika Švecová, Eva Rajčáková, Pavla Štefkovičová</i>	393
ZÁVER	423
LITERATÚRA	428

ÚVOD

30 rokov sa zvykne označovať ako obdobie jednej generácie. Udalosti z novembra 1989, ktoré tak zásadným spôsobom ovplyvnili vývoj Slovenska sa stali históriou, dokonca pre dnešnú mládež pomerne vzdialenou históriou. Je to pochopiteľné, keďže sa obyvateľstvo Slovenska mení a starne, dnes sa už celá jeho tretina narodila v časoch, ktoré označujeme ako transformačné obdobie. Je to nepochybne subjektívny uhol pohľadu, keď pamätníci jedného spoločensko-ekonomického a politického systému, ktorý majú v živej pamäti, nazerajú na nedávny vývoj, ako na niečo prechodné. Iste, mnohé z ideálov účastníkov a protagonistov zmien v závere roka 1989 sa nesplnili. Naopak stále častejšie sme svedkami idealizácie viacerých aspektov života pred rokom 1989.

Ak už sme začali s demografickými prepočtami pamätníkov novembra 1989, môžeme ich doplniť. Asi 45 % dnešných obyvateľov Slovenska bolo v čase pádu komunistického systému vo veku po skončení základnej školy, teda môžeme ich označiť ako tých, ktorí si už uvedomovali podstatu prebiehajúcich zmien a tiež sa do nich často aktívne zapájali. Asi jedna tretina dnešnej populácie Slovenska bola vtedy vo veku, kedy sa štandardne končilo vysokoškolské štúdium, mali svoje zamestnania, väčšina z nich i založené svoje rodiny. Netreba asi ďalej pokračovať. 30 rokov je v modernej dobe dosť dlhá doba na to, aby sa hocaký proces mohol označiť za krátke prechodné obdobie. Koniec koncov, obdobie komunistickej totality trvalo 40 rokov. Ak knemu pripočítame totalitné režimy druhej svetovej vojny a systematický nástup komunistickej totality, tak je to ďalších 10 rokov. Naopak obdobie demokratickej prvej Československej republiky predstavuje len krátku 20 ročnú epizódu. A tak by sme mohli pokračovať ďalej... Znovu a znovu by sme zisťovali, že 30 rokov v živote modernej, či skôr postmodernej spoločnosti je dlhá doba.

Otázny je tiež pojem transformácia. Je to premena, lenže čoho? Ak nejaký proces považujeme za premenu, tak musíme mať počiatočný a koncový stav. S tým počiatočným by sme sa mohli všeobecne stotožniť, že ide o stav Slovenska, respektíve jeho spoločnosti, ekonomického a politického systému pred rokom 1989. Lenže natíska sa otázka, čo môžeme považovať za onen konečný stav, do ktorého má proces transformácie dospieť? Nastal už tento stav? Alebo kedy nastane? Existuje vôbec na takto položenú otázku odpoveď? Pri spätnom pohľade sa zdá, že tým z nás, ktorí sme prevratné udalosti pred 30. rokmi zažívali, sa zdali odpovede na tieto otázky jednoduché. „Až sa budeme mať tak dobre, ako naši západní (rakúski, nemeckí) susedia“, mohla napríklad znieť očakávaná odpoveď veľkej časti verejnosti. Je to však skutočne tak jednoduché? Myslíme si, že nie. Hoci možno nie je najšťastnejší spôsob hneď na úvod polemizovať o názve predloženej publikácie, chceme tým poukázať na niektoré fenomény vývoja Slovenska za posledných 30 rokov. Vývoj Slovenska sa v rokoch 1948 – 1989 uberal vcelku rigidne stanoveným smerom určeným predovšetkým mocenským monopolom komunistickej strany, ktorá pod pozorným dohľadom jednej z vtedajších supervelmocí aplikovala direktívny systém ekonomických vzťahov,

ktoré aspoň na prvý pohľad vytvárali stabilné prostredie s predvídateľným vývojom. Politické prostredie vo svojej podstate bolo taktiež nemenné. A snád' v tomto aspekte nemennosti a stability, či aspoň snahy vytvárať dojem tejto nemennosti možno hľadať podstatu systému pred rokom 1989. Naopak vývoj Slovenska po roku 1990 priniesol v mnohom živelný vývoj. Neustála zmena v kontraste voči predchádzajúcej ilúzii nemennosti stojí možno za tým, že pojem transformácia sa stal súčasťou pojmového aparátu geografov, ktorí sa snažili a snažia analyzovať vývoj Slovenska po roku 1989.

30 rokov je dosť dlhá doba na to, aby sa prejavili rôzne procesy v rôznych sférach krajiny, spoločnosti, hospodárstva, či politického systému. Je síce fakt, že z prísne odborného hľadiska by sa nám najmä v niektorých aspektoch hodilo „počkať“ si na ďalšie dáta, napríklad z blížiaceho sa ďalšieho sčítania obyvateľstva, no spomínaná tridsiatka priam vyzýva na bilancovanie. Iste, toto okrúhle výročie je skôr vnímané ako príležitosť na spomienky, ako prebehli zlomové dni a týždne Nežnej revolúcie. Rovnako ako je toto výročie dobrou príležitosťou na analýzy, či skôr osvetu o tom, aký bol vlastne ten prednovembrový režim, keďže, ako sme spomenuli na začiatku, prakticky polovica dnešnej populácie si ho už nemôže z vlastnej skúsenosti pamätať. Náš autorský kolektív sa však rozhodol zamerať nie na to, čo bolo pred tridsiatimi rokmi, ale na to, čo sa udialo počas posledných troch dekád. Tieto procesy sme zjednodušene označili ako transformáciu Slovenska. Vieme opísať stav na začiatku tohto procesu, no netrúfame si jednoznačne povedať, či tento proces transformácie možno považovať za uzavretý. Našou snahou však je poskytnúť v rámci možností tematicky čo najširší, ale zároveň stručný a výstižný prehľad zmien Slovenska počas posledných troch desaťročí z viacerých uhlov pohľadu, ktoré poskytujú rôzne orientované geografické výskumy širokého autorského kolektívu. Práve týmto rôznorodým prístupom k jednotlivým aspektom vývoja Slovenska chceme demonštrovať komplexnosť a mnohotvárnosť transformačných procesov. Vo viacerých aspektoch sa môže javiť transformačný proces ako uzavretý, no v mnohých iných naopak nie. Preto chceme ponúknuť čitateľom na jednom mieste zhutnené analýzy vybraných aspektov transformácie Slovenska podľa jednotlivých tematických oblastí, ktoré spracovali autorské kolektívy zaoberajúce sa ich výskumom dlhodobo. Čitateľ tak má možnosť porovnávať jednotlivé aspekty vývoja Slovenska a uvažovať nad ich vzájomnými súvislosťami. V dnešnej dobe preferujúcej úzke odborné profilácie považujeme za nevyhnutné aspoň z času na čas ponúknuť aj takýto pohľad.

Slovensko ako špecificky vykrojený výrez krajinnej sféry s rozlohou 49 036 km², na ktorom žije necelých 5,5 milióna obyvateľov v takmer 3 000 obciach sa pre autorský kolektív stal spoločným objektom záujmu. Práve toto územie sa pred 27 rokmi stalo samostatným štátom, čo výrazne ovplyvnilo je ďalší vývoj. Autori prvej kapitoly sa však zamerali na to, ako sa tento mladý štát etabloval na politickej mape sveta v prostredí stále prepletenejších medzinárodných vzťahov. Politickým aspektom vývoja Slovenska,

avšak z pohľadu vnútornej politiky je venovaná aj druhá kapitola. Zaoberá sa vývojom politickej scény na Slovensku od roku 1990, pričom sa sústreďuje najmä na otázky volebnej podpory jednotlivých politických subjektov z priestorového aspektu. Práve politické línie a záujmy významným spôsobom ovplyvňovali transformačné procesy na Slovensku. Ich odrazom sa stal i jeden zo špecifických aspektov ovplyvňujúcich premeny regiónov Slovenska – regionálna politika a regionálny rozvoj, ktorých premenám je venovaná tretia kapitola. V ďalších kapitolách sú prehľadne a vzhľadom na široký záber i pomerne stručne vystihnuté základné vývojové trendy vo vývoji obyvateľstva Slovenska, a to tak z aspektu populačnej dynamiky (štvrtá kapitola), ako aj z hľadiska premien základných demografických štruktúr (piata kapitola). S obyvateľstvom úzko súvisia sídla. Sú nielen zhukom obydli, kde obyvatelia bývajú, ale sú aj špecifickými systémami s unikátnymi funkciami, ktoré sú odrazom mnohých aspektov transformácie spoločnosti, či ekonomiky. Na prvý pohľad relatívne užšie vymedzenej problematike bytovej výstavby je venovaná šiesta kapitola, no práve táto kapitola názorne poukazuje na procesy a dôsledky dynamiky priestorových presunov obyvateľstva Slovenska. Siedma kapitola je venovaná už uvedenému širšiemu pohľadu na procesy premien slovenských miest. Ďalšie časti našej monografie sú venované jednotlivým aspektom hospodárstva Slovenska. Najmä v poslednej dobe tak často medializovaným poľnohospodárstvom sa zaoberá kapitola 8. Komplikovanému vývoju priemyslu na Slovensku je venovaná kapitola 9 a základným aspektom rozvoja dopravy kapitola 10. Turbulentným vývojom prešlo na Slovensku i školstvo, vybraným aspektom jeho transformácie najmä z kvantitatívneho a priestorového hľadiska je venovaná kapitola 11. Nová spoločnosť, ku ktorej smerovali viaceré aspekty transformácie Slovenska sa často (a nie vždy lichotivo) označuje ako konzumná spoločnosť. Podstatnou súčasťou takto nastavenej spoločnosti je maloobchod, ktorému sa v podmienkach Slovenska venuje kapitola 12. Významným faktorom nielen ekonomického, ale aj regionálneho rozvoja Slovenska sa stal cestovný ruch, ktorému je venovaná 13. kapitola. Záverečné kapitoly monografie sa zas obracajú na odlišné témy, ktoré sú skôr odrazom transformačných procesov. Jednou z nich je vývoj sociálnej situácie na Slovensku v posledných troch dekádach načrtnutý v 14. kapitole. Napokon záverečná 15. kapitola je zameraná na transformáciu sociálno-ekonomickej úrovne regiónov na Slovensku. Práve otázka regionálnych disparít je jednou z kľúčových tém vývoja a najmä rozvoja Slovenska a určitým spôsobom v sebe spája aspekty prakticky väčšiny parciálnych tém rozoberaných v predošlých kapitolách.

Naším zámerom bolo ponúknuť čo najpestrejší geografický pohľad na uplynulé tri dekády vo vývoji Slovenska. Dúfame, že sa to nášmu takmer tridsaťčlennému autorskému kolektívu podarilo.

Lucia Škamlová a Michal Klobučník

POĽNOHOSPODÁRSTVO

Poľnohospodárstvo je nielen základnou hospodárskou činnosťou človeka, ale zároveň jedným z najsilnejších a najtrvalejších znakov vidieckosti. Práve poľnohospodárstvo bolo po stáročia vo väčšine vidieckych regiónov dominantným zdrojom zamestnanosti a hnacím motorom ekonomiky vidieka. Zároveň sa jeho všadeprítomný vplyv odrazil na formovaní vidieckej society, kultúry a obraze krajiny ako takej. Inak tomu nebolo ani na Slovensku, ktorému bolo často označované ako „agrárna krajina“. Po roku 1989 sa výrazné zmeny v spoločensko-politickej orientácii prejavili aj v agrosektore. Od centralizácie výrobných kapacít, koncentracii pôdneho fondu a vysokej špecializácie z obdobia kolektivizácie, došlo aj v našich podmienkach k postupnej decentralizácii výroby a prechodu na trhovú ekonomiku. Zameranie poľnohospodárskych podnikov sa diferencovalo, zväčšila sa pestrosť výroby a podnikom sa naskytla možnosť etablovať sa na konkurenčnom zahraničnom trhu. Transformácia tohto výrobného procesu však prebiehala (a z pohľadu viacerých odborníkov možno povedať, že i v súčasnosti prebieha) najpomalšie zo všetkých výrobných aktivít, čo má prirodzene svoje dôsledky medzi inými nedostatočnú prepojenosť poľnohospodárstva so spracovateľskými podnikmi, stratu spätosti novej generácie s pôdou, či pustnutie časti poľnohospodárskej krajiny.

Cieľom predkladanej kapitoly je tak na jednej strane zachytiť vývojové tendencie transformácie slovenského poľnohospodárstva v uplynulých troch dekádach, na strane druhej poukázať na pretrvávajúce dopady týchto zmien v širšom

kontexte. Naplniť tieto zámery sa pokúsime prostredníctvom štruktúrovaného pohľadu na vývoj agrárnej politiky, agrosubyjekty a vlastnícke vzťahy, zameranie poľnohospodárskej produkcie a zamestnanosť.

8.1 POZNÁMKY K METODIKE VÝSKUMU

8.1.1 PREHĽAD PROBLEMATIKY Z POHĽADU LITERATÚRY

Vývoj spoločnosti ovplyvňuje jednotlivé zložky sociálno-geografickej sféry a ich pôsobenie na krajinu. Ako zdôrazňujú Bičík a Jančák (2005), štúdie zamerané na analýzu týchto jednotlivých zložiek v prelomových obdobiach (kde možno zaradiť aj obdobie transformácie po roku 1989) sú obzvlášť významné, pretože zachytávajú jedinečné časopriestorové zmeny, ktoré možno hodnotiť v širšom kontexte a zároveň využiť pre tvorbu komparatívnych analýz. Po roku 1989 sa preto v odbornej literatúre poľnohospodárskeho, ekonomického i geografického zamerania prirodzene objavovali práce orientované na transformáciu výrobných a nevýrobných štruktúr. Samotná transformácia poľnohospodárstva pritom podnietila výskumy nielen v dotknutých krajinách, ale zaujala aj ďalších zahraničných autorov. Na jednej strane nachádzame práce, ktoré ponúkajú komplexne spracovaný pohľad na transformačné procesy v poľnohospodárstve v jednotlivých krajinách – k takým možno napríklad zaradiť práce Spišiak (1994), Spišiak et al. (2005, 2008) na Slovensku, Bičík a Jančák (2002, 2005), Věžník (1993, 1995) v Česku, Kovács (2003) v Maďarsku a Gaziński (2016); Gomułka (2016), Kowalski (2014) v Poľsku. Niektoré práce zachytávajú priebeh transformačných zmien súhrnne naprieč dotknutými krajinami strednej a východnej Európy alebo krajinami V4 a umožňujú tak cennú komparáciu priebehu a dopadov transformačných zmien medzi nimi (Bański 2019; Bański a Bednarek 2008; Csaki 1992).

Na druhej strane, existuje rad výskumov zameraných na špecifické aspekty transformácie poľnohospodárstva, napríklad na reformu poľnohospodárskej politiky, prechod na trhovú ekonomiku a reštrukturalizáciu poľnohospodárstva vo vzťahu k novým požiadavkam spoločnosti (Blaas 1994; Bičík a Götz 1996; Halás 2003; Pitoňák 1994; Pokrivčák 2003; Tvrdoň 2001; Wos 2003), poľnohospodársky znevýhodnené oblasti (Bański 2001; Kulikowski 2005; Spišiak 2005, 2007), zmeny vo využití zeme (Blažík et al. 2011; Labuda a Žarnovičan 2013; Midriak et al. 2011; Zaušková et al. 2012), vývoj agrárnej zamestnanosti (Buchta 2018; Jamborová a Masár 2015), reštrukturalizáciu majetkoprávných vzťahov a foriem poľnohospodárskych subjektov (Bandlerová 2013; Bański 2011; Ciaian a Swinnen 2006; Madarász 2011; Zglinski 2003, 2004), dopady transformácie na vidiecky priestor (Buchta 1996; Csatári a Farkaš 2008) a ďalšie.

Vplyvom globalizačných a integračných procesov sa aj v posledných rokoch obraz poľnohospodárstva neustále pretvára a agrosektor čelí novým výzvam. Na tieto zmeny prirodzene reagujú aj vedecké štúdie zameriavajúce sa v tomto kontexte predovšetkým na trvaloudržateľný rozvoj agrosektora, ekologické poľnohospodárstvo či multifunkcionalitu poľnohospodárstva (Bartošová a Buday 2013; Konečný a Hrabák 2016; Némethová 2010; Némethová et al. 2017b; Pavličková 2002).

8.1.2 DÁTOVÁ ZÁKLADŇA

Hlavným zdrojom dát pri snahe čo najlepšie retrospektívne zachytiť transformačné zmeny v slovenskom poľnohospodárstve v uplynulých troch dekádach boli údaje verejnej databázy Štatistického úradu SR DATAcube. Táto databáza a k nej spracované prehľady nám umožnili prístup k množstvu relevantných dát za sledované obdobie v rámci makroekonomických a odvetvových štatistík. Niektoré dáta bolo vzhľadom k pomerne širokému časového záberu potrebné skompletizovať z viacerých zdrojov. Informácie o ekologickom poľnohospodárstve sme získali s z Informačného portálu rezortu MŽP SR a databáz Ústredného kontrolného a skúšobného ústavu poľnohospodárskeho (ÚKSUP). Sumárny prehľad o štruktúre a pozícii vybraných agrosubjektov sme spracovali predovšetkým na základe Informačných listov MPRV SR, výsledkov Štruktúrálného zisťovania fariem v rokoch 2001 a 2016 a Zelených správ.

Práve Zelené správy (Správy o poľnohospodárstve a potravinárstve v Slovenskej republike), ktoré každoročne pripravuje MPRV SR, predstavovali cenný zdroj údajov o stave a vývoji poľnohospodárstva na ročnej báze. Ide o cenné súhrnné dokumenty s informáciami o situácii v poľnohospodárstve a potravinárstve na Slovensku a vo svete, o medziročnom vývoji, výrobe a trhu, ekonomicko-finančnej situácii podnikateľských subjektov, rozvoji vidieka, regionálnom rozvoji, ale najmä o postavení poľnohospodárstva a potravinárstva v hospodárstve SR a tiež v rámci krajín EÚ. Celkový obraz o stave a smerovaní poľnohospodárstva, jeho hlavných prioritách agrosektora nám predostreli aj programové dokumenty MPRV SR Program rozvoja vidieka v jednotlivých programových obdobiach a hodnotiace správy Výskumného ústavu ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva.

Pri výbere jednotlivých ukazovateľov sme sa zamerali na tie, ktoré sú z hľadiska tvorby komplexného obrazu o stave poľnohospodárstva relevantné a zároveň pod vplyvom transformačných procesov vykazovali najvýraznejšie zmeny. Získané dáta sme spracovali v prehľadných tabuľkových a grafických výstupoch. Vývojové tendencie počas uplynulých troch dekád sme načrtli použitím jednoduchých indexov zmien a následne ich interpretovali v širších súvislostiach.

8.2 TRANSFORMÁCIA SLOVENSKEHO POĽNOHOSPODÁRSTVA V ŠIRŠÍCH SÚVISLOSTIACH

Pre pochopenie procesov transformácie slovenského poľnohospodárstva je potrebné si uvedomiť, že ich priebeh a intenzita sa vyznačujú značnou priestorovou rôznorodosťou. Ovplyvňuje to celé spektrum faktorov, počínajúc prírodnými podmienkami pre poľnohospodársku výrobu, ekonomickými a sociálnymi predpokladmi. V dôsledku toho je zrejmé, že aj dopady týchto zmien sa líšia vzhľadom k charakteru územia a uhla pohľadu cez národnú, regionálnu či lokálnu mierku. Neustále sa meniace celospoločenské pomery (z hľadiska vývoja ekonomiky, politickej situácie či vplyvu medzinárodných väzieb) pritom poukazujú na skutočnosť, že transformáciu poľnohospodárstva nemožno vnímať ako jednoznačne ukončený proces, ale skôr ako súhrn procesov, ktoré sa podieľajú aj na formovaní obrazu súčasného poľnohospodárstva.

8.2.1 AGRÁRNA POLITIKA

Smerovanie agrárnej politiky počas transformácie poľnohospodárstva v 90. rokoch minulého storočia je pritom potrebné vnímať v kontexte predošlého obdobia už od konca 40. rokov, kedy po vzore bývalého Sovietskeho zväzu začalo na území vtedajšieho Československa obdobie kolektivizácie poľnohospodárstva spojené s postupnou centralizáciou výrobných kapacít. Hlavným zámerom bolo zvýšenie poľnohospodárskej produkcie za pomoci intenzifikácie, koncentrácie a špecializácie výroby. Toto obdobie sa vyznačovalo uzavretosťou trhu (aj poľnohospodárskeho) len v rámci socialistických krajín, malo vysoký stupeň protekcionistických opatrení a subvencií a prejavilo sa v zaostávaní poľnohospodárskej výkonnosti Slovenska v porovnaní so štátmi západnej Európy, a to najmä v zmysle technickej zaostalosti, nízkej efektivity a výraznej prezamestnanosti (Spišiak et al. 2005). Hlavné ciele agrárnej politiky v období socializmu boli:

- sebestačnosť v produkcii produktov (v zhladom ku klimatickým podmienkam na Slovensku);
- nízka cena poľnohospodárskych produktov pre spotrebiteľov;
- parita príjmu medzi poľnohospodárskym sektorom a zvyškom hospodárstva.

Hospodárska reforma zameraná na prechod od direktívneho riadenia na trhové hospodárstvo, ktorá na Slovensku prebiehala od roku 1989, sa dotýkala všetkých zložiek hospodárstva, no najproblematickejšia bola práve v poľnohospodárstve (Drgoňa 1998; Spišiak 1996). A to aj napriek tomu, že Slovensko možno vo všeobecnosti zaradiť ku krajinám s prechodovou ekonomikou s nízkym podielom poľnohospodárstva na celkovej zamestnanosti ako i tvorbe HDP. Vo vývoji agrárnej politiky na Slovensku po roku 1989 je pritom možné rozlíšiť niekoľko etáp

reflektujúcich prispôsobovanie odvetvia trhovej ekonomomike s meniacimi sa politikami štátu.

Prvú etapu možno označiť ako liberálnu, s cieľom uvoľnenia cien a obchodu, ktorej dôsledkom bol dramatický pokles produkčnej a ekonomickej výkonnosti odvetvia (Pokrivčák 2003). Ciele agrárnej politiky tesne po roku 1989 boli:

- vznik nových právnych subjektov založených na súkromnom vlastníctve pôdy;
- zlepšiť trhovú orientáciu poľnohospodárskej výroby s cieľom vytvoriť stabilné trhové podmienky;
- zvýšiť produktivitu a konkurencieschopnosť poľnohospodárov a spracovateľov potravín;
- zlepšiť regionálne rozdelenie výroby rešpektujúc prírodné a trhové podmienky.

Vývoj poľnohospodárstva bol následne úzko spojený so vznikom samostatného štátu, kedy postupne došlo k zmene liberálnej politiky na politiku s protekcionistickými opatreniami. Cieľom bola stabilizácia poľnohospodárskych príjmov a produkcie zodpovedajúcej možnosti domáceho trhu a úrovni konkurencieschopnosti odvetvia a zvýšenie efektivity využívania výrobných činiteľov, najmä práce a kapitálu (Varoščák 2006).

V ďalšej etape sa poľnohospodárska politika sústreďovala na vstup Slovenska do EÚ, snahu zosúladiť všetky podporné nástroje politiky štátu, prípravu dlhodobiejšieho a ucelenejšieho systému poskytovania finančných podpôr, sprehľadnenie toku peňazí a celkové zblížovanie agrárnej politiky so Spoločnou poľnohospodárskou politikou (SPP). Elementárnym cieľom slovenského poľnohospodárstva sa stala snaha udržiavať produktívne poľnohospodárstvo, ktoré efektívne využíva poľnohospodársku pôdu na celom území, a to aj prostredníctvom intervencií zmierňujúcich nevýhody poľnohospodárskej výroby voči iným sektorom, ako aj tie vyplývajúce z odlišných prírodných podmienok (Pokrivčák 2003).

Významným míľnikom bol napokon samotný vstup Slovenska do EÚ 1. mája 2004. Ciele agrárnej politiky na Slovensku sa zosúladiť s cieľmi SPP EÚ so zameraním na rast produktivity práce a životnej úrovne osôb pracujúcich v agrosektore, stabilizáciu trhu s agroproduktmi a zabezpečenie dostupnosti ich zásob a dodávok spotrebiteľom za primerané ceny. Otvorenie európskych trhov a uplatnenie nástrojov priamej podpory poľnohospodárstva zároveň priniesli pre poľnohospodárstvo nové príležitosti, ale aj ohrozenia (Varoščák 2006). Slovenský agrosektor tak na jednej strane mal možnosť čerpať z dotačných mechanizmov, na druhej strane sa musel prispôbiť systému produkčných kvót, väčšej konkurencii na spoločnom trhu a mnohým legislatívnym obmedzeniam. Pokračoval trend znižovania poľnohospodárskej produkcie, menila sa komoditná štruktúra, klesala čistá pridaná hodnota, zamestnanosť, avšak stúpala čistý zisk z podnikania (Blaas

30 rokov transformácie na Slovensku

2013). Hoci poľnohospodárstvo ako celok si každoročne od vstupu Slovenska do EÚ zachovávalo trend ziskovosti, konkurencieschopnosť jeho výrobkov sa značne diferencovala a možno tvrdiť, že bez dotačných podpôr by v súčasnosti väčšina z nich bola stratová (Bujňáková 2010).

Vyššie naznačené štrukturálne zmeny v poľnohospodárstve Slovenska, ktoré nastali transformáciou po roku 1989 a neskoršou implementáciou SPP EÚ sa pochopiteľne premietli do vývoja hlavných indikátorov celkovej úrovne poľnohospodárstva a jeho pozície v národnom hospodárstve, pričom išlo vo väčšine prípadov o nepriaznivý vývoj (tab. 8.1). V porovnaní s rokom 1990 sa znížilo zastúpenie poľnohospodárstva na hrubom domácom produkte o takmer 4 %. Hrubá poľnohospodárska produkcia dosiahla úroveň necelých 65 % produkcie spred 30 rokov, pričom v nej začala dominovať rastlinná pred živočíšnou produkciou. Oproti roku 1990 sa znížil podiel poľnohospodárstva na zamestnanosti o viac ako 10 % a pri mzdách o viac ako o 1/3.

Tab. 8.1. Poľnohospodárstvo vo vzťahu k vybraným ukazovateľom národnej ekonomiky

Ukazovateľ	1990	1999	2009	2017	zmena 1990 – 2017
Podiel poľnohospodárstva na HDP (%)	7,4	4,3	2,3	3,4	4,0
Podiel poľnohospodárstva na hrubej pridanej hodnote (b.c.)	-	3,7	2,6	3,6	-
Podiel poľnohospodárstva na medzispotrebe (b.c.)	-	3,6	1,9	2,2	-
Hrubá poľnohospodárska produkcia (mil. € b.c.)	2 320,6	1 860,2	1 638,2	2 160,9	159,7
z toho hrubá rastlinná produkcia (%)	42,8	46,1	46,7	59,9	17,1
z toho hrubá živočíšna produkcia (%)	57,1	53,9	53,3	40,1	17,0
Podiel poľnohospodárstva na zamestnanosti (%)	13,3	4,3	4,6	3,0	10,3
Podiel poľnohospodárstva na priemernej mzde (%)	113,3	76,7	78,6	77,0	36,3

Zdroj: ŠUSR, Zelené správy

8.2.2 AGROSUBJEKTY A VLASTNÍCKE VZŤAHY

Pred rokom 1989 hospodárili na pôde iba poľnohospodárske družstvá a štátne majetky. Vo vtedajšom Československu existovalo vyše 200 štátnych majetkov s výmerou okolo 6 000 ha a viac ako 1 600 poľnohospodárskych družstiev s priemernou výmerou

2 500 ha (Demo 2001). Táto forma hospodárenia na pôde má na Slovensku napokon dlhú tradíciu, o čom svedčia aj prvé zmienky o družstevníctve z 19. storočia. Po roku 1990 sa následkom privatizácie štruktúra podnikateľských subjektov začala podstatne meniť. K existujúcej sieti družstiev a štátnych majetkov pribudli nové podnikateľské subjekty – obchodné spoločnosti a samostatne hospodáriaci roľníci (SHR). Proces transformácie poľnohospodárskych podnikov zahŕňal proces privatizácie štátnych poľnohospodárskych podnikov, transformácie poľnohospodárskych družstiev a riešenie reštitučných nárokov. Základ pre privatizáciu v poľnohospodárstve na Slovensku dal najmä zákon č. 229/1991 Zb. v znení neskorších predpisov, ktorého cieľom bolo obnovenie vlastníckych práv a vrátenie poľnohospodárskeho majetku pôvodným vlastníkom, resp. ich potomkom. Iba malá časť z nich sa však rozhodla opätovne hospodáriť na vlastnej pôde, či už pre dôchodkový vek, stratu vzťahu k pôde, alebo ekonomickú aktivitu v iných odvetviach hospodárstva. Väčšia časť vlastníkov sa snažila a aj v súčasnom období snaží, majetok predať alebo prenajať veľkopodnikom (Bandlerová 2013). Výsledkom je, že hoci je v súčasnosti vlastníctvo poľnohospodárskej pôdy na Slovensku rozdrobené (jednu parcelu vlastní v priemere 12 osôb a jeden vlastník disponuje spoluvlastníckymi podielmi v priemere k 23 parcelám) (MPRV SR), nepremietlo sa to do jej fragmentovaného využívania (Baňski 2019). Napriek tomu existujúca fragmentácia vlastníctva okrem iného zamedzuje správne fungovaniu trhu s pôdou. Slovensko tak má relatívne nízku úroveň cien pôdy v porovnaní s inými členskými štátmi EÚ. Okrem vysokej fragmentácie vlastníctva pôdy je ďalším dôvodom monopolné postavenie veľkých fariem na lokálnom trhu s pôdou (Ciaian a Swinnen 2006).

Z hľadiska štruktúry agrosubjektov sa teda zachovala podnikateľská štruktúra založená na koexistencii komerčných fariem kolektívneho vlastníctva (na princípe obchodných spoločností a poľnohospodárskych družstiev) a fariem fyzických osôb. V posledných troch dekádach však došlo k úbytku poľnohospodárskych družstiev a nárastu obchodných spoločností a registrovaných fyzických osôb, čiže SHR. V súčasnosti veľký počet drobných hospodárstiev obhospodaruje malý podiel celkovej výmery, kým relatívne malý počet veľkých fariem má prevažujúci podiel na celkovej poľnohospodárskej pôde (Buchta 2018). V číslach je to zhruba 12 % podnikov obhospodarujúcich 80 % poľnohospodárskej pôdy.

Na základe výsledkov posledného štruktúrného zisťovania fariem v roku 2016 existovalo na Slovensku spolu 25 658 fariem právnických a fyzických osôb, ktoré obhospodarovali 1,9 mil. ha poľnohospodárskej pôdy. Až 87,5 % pritom tvorili podniky fyzických osôb (SHR a negeregistrované osoby takzvané samozásobiteľské alebo samozásobiteľské farmy). Z hľadiska podielu na poľnohospodárskej pôde však dlhodobo dominujú podniky právnických osôb, najmä družstiev (35,08 %) a spoločností s ručením obmedzeným (37,23 %) nad SHR (16,06 %); (tab. 8.2);

(Štrukturálny cenzus fariem za rok 2016). Aj napriek kontinuálnemu a jednoznačnému ústupu družstevnej formy podnikania si družstvá dodnes zachovali významné postavenie, najmä čo sa týka rozsahu obhospodarovanej poľnohospodárskej pôdy, ako aj z pohľadu podielu na agrárnej zamestnanosti. Aj v najbližšom období budú preto spolu s ďalšími veľkými poľnohospodárskymi podnikmi zrejme naďalej plniť dôležitú funkciu výrobcov poľnohospodárskych a potravinárskych komodít a zastávať tak rozhodujúci podiel na trhovej poľnohospodárskej produkcii. Na druhej strane, početná skupina malých farmárov síce z pohľadu kvantity produkcie nemôže konkurovať veľkým agropodnikom, ich význam je však potrebné vnímať nielen z ekonomického hľadiska, ale najmä z hľadiska sociálneho, krajinotvorného a environmentálneho (Chrastinová et al. 2013).

Tab. 8.2. Vybrané ukazovatele poľnohospodárskych podnikov na Slovensku

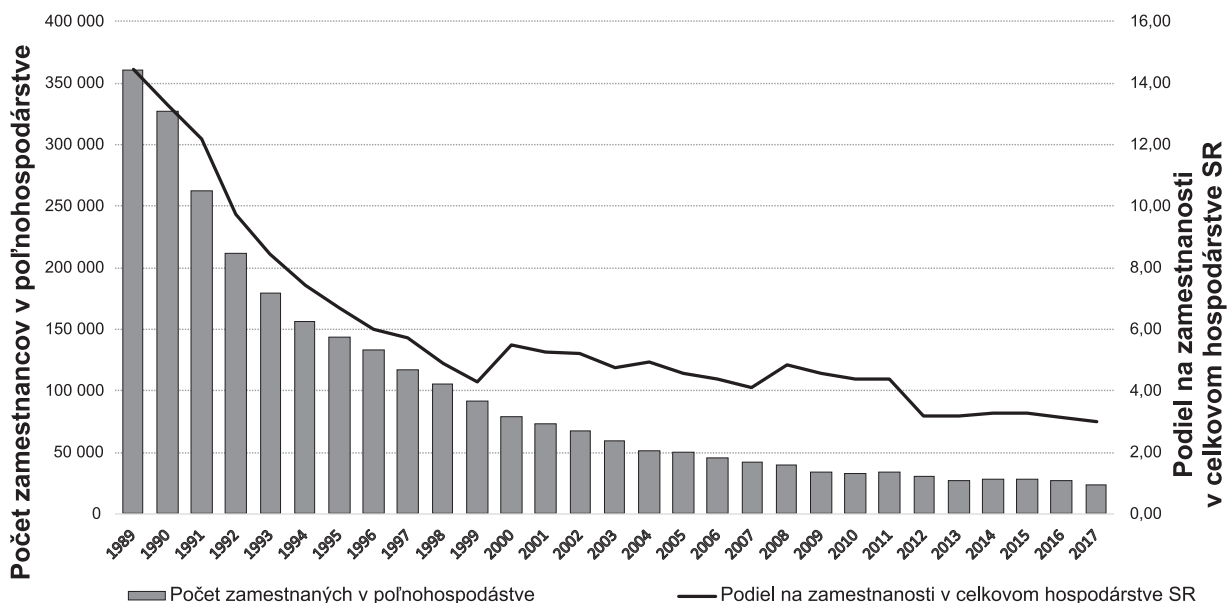
Poľnohospodársky subjekt	Počet subjektov			Podiel výmery na poľnohospodárskej pôde SR (%)			Priemerná výmera poľnohospodárskej pôdy (ha)		
	1990	2001	2016	1990	2001	2016	1990	2001	2016
Právnické osoby spolu	754	1 522	3 200	99,7	89,8	80,2	2 735	1 241	473,5
z toho: družstvá	681	715	558	81,8	53,8	35,1	2 484	1 582	1 188,0
spoločnosti s ručením obmedzeným	0	627	2 235	0,0	26,1	37,2	0	877	314,8
akciové spoločnosti	0	94	130	0,0	8,2	6,7	0	1 842	974,8
štátne podniky	73	-	4	17,9	-	0,4	5 083	-	1 847,3
Registrované fyzické osoby (SHR)	2 437	5 473	5 935	0,3	10,2	16,1	2,6	39,2	51,1

Zdroj: ŠUSR, Zelené správy

8.2.3 ZAMESTNANOSŤ V POĽNOHOSPODÁRSTVE

Hoci agrárna zamestnanosť má od minulého storočia vo všeobecnosti silne klesajúcu tendenciu, poľnohospodárstvo aj v súčasnosti ostáva výrazným indikátorom vidieckeho života. V roku 1989 pracovalo v poľnohospodárstve viac ako 350 tisíc ľudí, no s nástupom politických a ekonomických zmien sa slovenský vidiek postupne začal prispôbovať novým podmienkam (Demo 2001). Obdobie transformácie ekonomiky prinieslo všeobecné úvoľňovanie pracovných síl vo všetkých odvetviach národného hospodárstva, poľnohospodárstvo nevyvímajúc. Pokles zamestnanosti

v tomto odvetví sa pritom zintenzívnili už v 90. rokoch, keď sa v pomere k iným odvetviam zaradilo práve poľnohospodárstvo v tempe znižovania pracovných síl na prvé miesto. Príčinou úbytku agrárnej zamestnanosti bola okrem ekonomickej recesie poľnohospodárstve aj znížená potreba kapitálovo náročnej manuálnej práce, silnejší tlak na racionálne využitie pracovnej sily a znižovanie nákladov (Danglová 2006). Pokles agrárnej zamestnanosti bol pritom výrazne regionálne diferencovaný. Najvyššie tempá tohto znižovania sa koncentrovali do nízkoprodukčných regiónov, kde bola v minulosti pod vplyvom pridruženej výroby relatívne vysoká agrárna zamestnanosť. Tento enormný pokles zamestnanosti bol sprevádzaný zvýšením produktivity živej práce, na mzdovom vývoji sa to však neprejavilo (Zoborský 2006). Naopak, od roku 1992 klesli mzdy v poľnohospodárstve do takej miery, že nízka cena práce prestávala byť kôparatívnou výhodou a dokonca bránila rozvoju odvetvia, ktoré strácalo na atraktivite u kvalifikovanej pracovnej sily (Buchta 1998). V roku 2017 bol počet zamestnaných v poľnohospodárstve na úrovni necelých 25 tisíc, čo predstavovalo približne 3 % zamestnanosti Slovenska (Zelená správa 2018) (obr. 8.1). Najvyšší podiel na agrárnej zamestnanosti vytvárali pritom poľnohospodárske družstvá (zhruba 65 %) a obchodné spoločnosti (viac ako 30 %); (ŠÚSR).

Obr. 8.1. Vývoj agrárnej zamestnanosti

Zdroj: ŠÚSR, Zelené správy

Vzhľadom k zvyšujúcemu sa priemernému veku zamestnancov v poľnohospodárstve (v roku 1990 bol priemerný vek poľnohospodára 40 rokov, v súčasnosti je to na úrovni 50 rokov (MPRV SR), pretrvávajúcu mzdovú disparitu medzi ekonomikou SR a agrozozortom a celkovo nízku atraktivitu u natupujúcej pracujúcej generácie sa dá

očakávať, že zamestnanosť v tomto odvetví bude mať i naďalej klesajúcu tendenciu. Budúci bývoj agrárnej zamestnanosti bude teda závisieť od zvýšenia produkčnej výkonnosti rezortu, intenzity modernizácie odvetvia, skvalitňovania ľudského kapitálu ako aj od diverzifikovaného využívania vnútorných rozvojových potenciálov vidieckej ekonomiky (Némethová et al. 2017a).

8.2.4 POĽNOHOSPODÁRSKY PÔDNY FOND

Poľnohospodárska pôda je základným výrobným prostriedkom poľnohospodárstva a od štruktúry a charakteru pôdneho fondu sa odvíja aj štruktúra poľnohospodárskej produkcie, a to tak rastlinnej ako i živočíšnej. Pôdne pomery sa pritom líšia v závislosti od materskej horniny a charakteru pôdotvorných činiteľov (Spišiak 2005). Trend poklesu výmery poľnohospodárskej pôdy pretrváva od roku 1990, pričom v uplynulých troch dekádach poklesla jej výmera celkom o 70 000 ha, čo predstavuje asi 3 %. V roku 2018 predstavovala celková výmera poľnohospodárskej pôdy na Slovensku 2 379 101 ha, stupeň poľnohospodárskeho využitia bol na úrovni 48,52 % a stupeň zornenia dosiahol 59,17 % (tab. 8.3).

Tab. 8.3. Štruktúra poľnohospodárskej pôdy (v tis. ha)

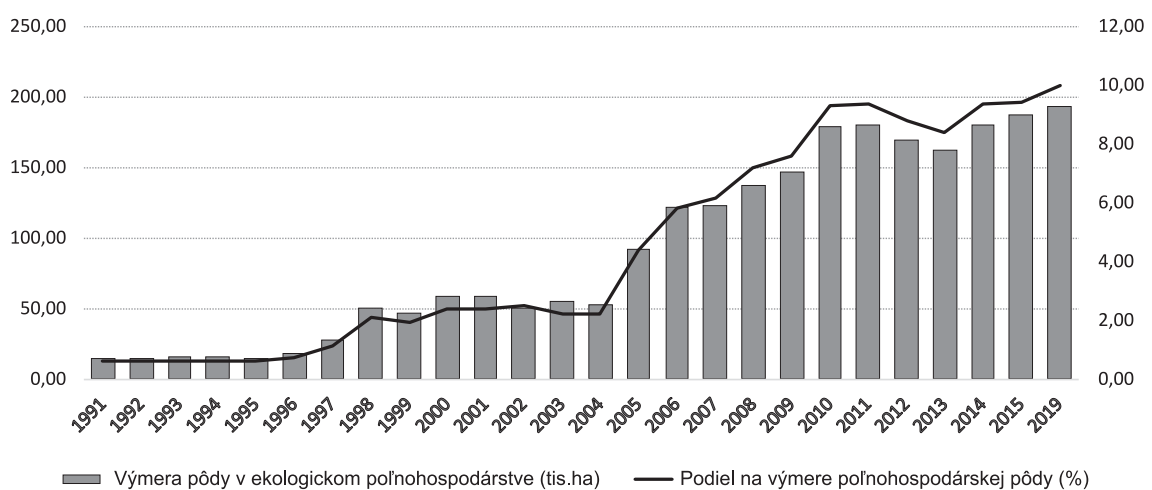
	1990	1999	2009	2018	Index 2018/1990
Poľnohospodárska pôda spolu	2 449,2	2 442,2	2 417,9	2 379,1	97,1
z toho:					
orná pôda	1 509,5	1 460,6	1 418,0	1 407,7	93,3
trvalo trávnaté porasty	808,3	856,4	878,5	851,7	105,4
chmeľnice	2,0	0,9	0,5	0,5	25,2
záhrady	78,0	77,7	76,6	76,0	97,4
vinice	31,4	28,0	27,1	26,2	83,6
ovocné sady	20,0	18,6	17,3	17,0	84,8

Zdroj: ŠUSR, Zelené správy

V sledovanom období dochádza pritom k pozvoľnému poklesu výmery u takmer všetkých druhov poľnohospodárskych pozemkov, čo je z environmentálneho hľadiska negatívny jav, najmä v prípade, keď ide o vyňatie ornej pôdy z poľnohospodárskeho pôdneho fondu a následné preradenie do kategórie zastavaných plôch. Hodnoty výmery ornej pôdy na 1 obyvateľa totiž informujú o zabezpečení produkčných, ekologických a ostatných potrieb v krajine. Všeobecne je možné konštatovať, že ak je táto výmera menšia ako 0,15 – 0,16 ha na obyvateľa v SR, má to za následok

ohrozenie potravinovej dostatočnosti a závislosť na dovoze aj základných potravín (Informačný portál rezortu MŽP SR). Vzhľadom k tomu, že pôda je navyše špecifickým výrobným prostriedkom, ktorý nie je možné ľubovoľne rozširovať a z hľadiska rozsahu ľudského života ju možno považovať za neobnoviteľný zdroj (10 cm pôdy sa vytvorí asi za 1 000 rokov), možno dlhodobu pretrvávajúcu pokles výmery ornej pôdy vnímať ako potenciálny existenčný problém. V období rokov 1990 – 2018 klesla výmera ornej pôdy na jedného obyvateľa z 0,285 ha na 0,259 ha. Uvedené štatistiky teda len potvrdzujú, že výmera ornej pôdy na jedného obyvateľa je na Slovensku na hranici dostatočnosti už v súčasnosti.

Po roku 1989 sa objavil aj nový fenomén – pustnutie kultúrnej poľnohospodárskej krajiny, týkajúci sa najmä oblastí s nepriaznivými podmienkami pre poľnohospodárstvo (odľahlé a horské oblasti). Prejavuje sa samovoľným zarastaním lúk a pasienkov nelesnou stromovou a krovinnou vegetáciou, a to v dôsledku stagnácie poľnohospodárstva, predovšetkým živočíšnej výroby, nevyužívaním zeme, t.j. keď sa zem ponechá ležať ladom (Midriak et al. 2011). V roku 2009 sa tento problém týkal približne 18,6 % (452 tisíc ha) z celkovej výmery poľnohospodárskej pôdy na Slovensku, pričom nárast plôch pustnúcej krajiny možno pokladať z národohospodárskeho hľadiska za veľmi závažný problém (Zaušková et al. 2013).

Obr. 8.2. Vývoj výmery poľnohospodárskej pôdy v ekologickej poľnohospodárskej výrobe

Zdroj: Informačný portál rezortu MŽP SR, UKSUP

Na druhej strane, pozitívnym trendom vo využití poľnohospodárskeho pôdneho fondu je zvyšujúci sa podiel ekologického hospodárenia. Na rozdiel od krajín západnej Európy, kde táto iniciatíva vychádzala zo strany environmentálnych aktivistov, bol systém ekologického poľnohospodárstva u nás vo svojich

začiatkoch organizovaný štátom a jeho začiatky siahajú do roku 1991. Prvých 37 subjektov (väčšinou transformované poľnohospodárske družstvá) s celkovou obhospodarovanou plochou takmer 15 tisíc ha vtedy začalo hospodáriť na asi 0,59 % poľnohospodárskej pôdy, prevažne v rastlinnej výrobe so zameraním na pestovanie obilnín a technických plodín (Spišiak et al. 2005). V súčasnosti (k 31. 7. 2019) je v systéme ekologického poľnohospodárstva registrovaných 831 subjektov (okrem väčšiny ekologických poľnohospodárov (551) sú tu zahrnutí spracovatelia, dovozcovia, vývozcovia a obchodujúci s biopotravínami) obhospodarujúcich 10 % poľnohospodárskej pôdy (obr. 8.2); (ÚKSÚP).

8.2.5 POĽNOHOSPODÁRSKA PRODUKCIA

S rozvojom služieb a nepoľnohospodárskeho sektora ako takého sa po roku 1989 pokles významu poľnohospodárstva v ekonomike Slovenska ešte prehĺbil, čo sa prejavilo na poklese hrubej hospodárskej produkcie. Už v prvej dekáde po roku 1990 poľnohospodárska produkcia poklesla o 35 % (pričom rastlinná produkcia poklesla o viac ako 30 %, živočíšna o 40 %); (tab. 8.4). Existuje pritom niekoľko dôvodov takéhoto vývoja – zhoršujúce sa podmienky obchodu s poľnohospodárskymi výrobkami, transformácia poľnohospodárstva, nedoriešené vlastnícke vzťahy, krátkodobé narušenie privatizácie, pokles reálnych miezd, nestabilnú agrárnu politiku, extrémne prejavy počasia či fluktuácie na svetových trhoch (Pokrivčák 2003).

Štruktúra produkcie rastlinnej a živočíšnej výroby sa následne vyvíjala v súlade s trendom ponuky a dopytu na domácom, európskom a svetovom trhu s agropotravinárskymi komoditami a v nemalej miere ju ovplyvnil aj vývoj agrárnej politiky, hlavne prijatie pravidiel SPP EÚ od roku 2004 (Matošková a Gálik 2014). V súčasnosti je hrubá poľnohospodárska produkcia na úrovni 64 % v porovnaní s rokom 1990, a zatiaľ čo u rastlinnej výroby dlhodobo pozorujeme pozvoľný nárast produkcie (60,4 % v roku 2017), živočíšna výroba sa výrazne znižuje (39,6 % v roku 2017). V rozvinutých krajinách predstavuje pritom hlavný zdroj príjmov v agrosektore práve živočíšna výroba, ktorá má potenciál produkovať viac pridanej hodnoty ako rastlinná výroba (Baňski 2008). Dlhodobé podceňovanie tohto sektora v uplynulých desaťročiach sa však odrazilo vo výraznom poklese chovu hospodárskych zvierat na Slovensku, a to tak z hľadiska počtu zvierat ale aj intenzity chovu (výnimku predstavuje len chov hydiny, kde dlhodobo sledujeme nárast). Z viac ako 1,6 milióna kusov hovädzieho dobytku v roku 1989 zostalo v súčasnosti niečo viac ako 400 tisíc kusov. Počet ošípaných sa znížil o dve tretiny z 2,7 milióna kusov v roku 1989 na súčasných 627 tisíc a počet oviec klesol o viac ako polovicu zo 614 tisíc na 351 tisíc (ŠUSR); (tab. 8.5). Tento vývoj súvisí najmä so vstupom SR do EÚ, keď sa v rámci

Tab. 8.4. Hrubá poľnohospodárska produkcia (1990 = 100 %)

Rok	Hrubá poľnohospodárska produkcia	Hrubá rastlinná produkcia	Hrubá živočíšna produkcia
1990	100,0	100,0	100,0
1991	91,0	107,1	78,3
1992	66,2	76,2	67,3
1993	64,7	62,4	67,9
1994	68,7	67,0	69,9
1995	70,2	67,7	72,3
1996	71,6	72,2	71,2
1997	70,9	66,8	74,1
1998	66,7	66,5	66,8
1999	65,0	67,0	61,2
2000	57,0	50,9	61,8
2001	61,4	59,9	62,6
2002	61,9	61,5	62,2
2003	57,5	55,6	59,1
2004	62,0	68,4	56,5
2005	56,7	58,9	54,8
2006	57,1	61,0	53,8
2007	61,0	66,8	56,0
2008	62,1	71,4	54,2
2009	48,6	56,2	42,0
2010	54,1	63,4	46,1
2011	62,0	79,8	46,7
2012	65,6	79,3	53,9
2013	65,8	80,0	53,7
2014	65,0	83,8	48,1
2015	57,6	74,8	43,0
2016	64,6	89,8	43,1
2017	64,1	83,4	47,5

Zdroj: ŠUSR, Zelené správy

30 rokov transformácie na Slovensku

plnej liberalizácie agrárneho trhu začali na Slovensko dovážať nadmerné objemy konkurenčných komodít živočíšneho pôvodu s následnou redukciovou stavov hospodárskych zvierat (Matošková a Gálik 2014). Pri pohľade na rastlinnú produkciu možno konštatovať, že hoci v prvej dekáde došlo k jej výraznému poklesu, od začiatku nového milénia sledujeme jej postupný nárast na úkor živočíšnej výroby. Najmä v súvislosti s implementáciou SPP došlo v rastlinnej výrobe k výrazným štrukturálnym zmenám. Viaceré klasické plodiny v štruktúre osevu zaznamenali pokles a boli nahradené olejninami, ktoré sa spolu s kukuricou využívajú aj na energetické účely (Némethová et al. 2017a). Z hľadiska štruktúry sa aj rastlinná výroba postupne prispôbovala dopytu na trhu a na ornej pôde sa zvýšilo najmä zastúpenie obilnín a olejnín na úkor krmovín, zemiakov a strukovín (tab. 8.6).

Tab. 8.5. Stav a intenzita chovu hospodárskych zvierat

	1989	1999	2009	2018	Index 1999/1989	Index 2009/1999	Index 2018/2009
Hovädzí dobytok	1 623	665	472	439	41,0	71,0	93,0
A Ošípané	2 708	1 562	741	627	57,7	47,4	84,6
Ovce	621	340	377	351	54,8	110,8	93,1
Hydina	16 585	12 247	13 583	14 057	73,8	110,9	103,5
Hovädzí dobytok	66	27	20	18	41,2	71,7	94,5
B Ošípané	179	107	52	45	59,6	48,9	85,3
Ovce	25	14	16	15	55,0	111,9	94,7
Hydina	1 099	839	958	999	76,3	114,2	104,2

Vysvetlivky: A – Počty hospodárskych zvierat (tis. kusov); B – Intenzita chovu hospodárskych zvierat (na 100 ha PP/OP)

Zdroj: ŠÚSR

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že agroprodukcia na Slovensku je aj v súčasnosti nevyvážená a slovenské poľnohospodárstvo nedostatočne využíva svoj produkčný potenciál. Hospodári sa síce na veľkých výmerách, no s produktivitou porovnateľnou s maloroľníkmi a drobnochovateľmi. Dôsledkom je, že následná produkcia potravín nepokrýva ani vlastnú spotrebu obyvateľov Slovenska, množstvo produktov, ktoré by sme vedeli aj v našich podmienkach vyprodukovať dovážame, čo sa odráža na úrovni potravinovej sebestačnosti (MPRV SR). Ako uvádza Matošková (2010), v liberalizovanom prostredí EÚ nie je pre väčšinu

Tab. 8.6. Výmera a produkcia hlavných plodín na ornej pôde

Plodiny	1989	1999	2009	2018	Index 1999/1989	Index 2009/1999	Index 2018/2009
Obilniny spolu	818,5	733,2	768,7	743,2	89,6	104,8	96,7
Z toho: Pšenica	410,2	295,8	379,2	403,4	72,1	128,2	106,4
Jačmeň	199,3	245,9	195,8	124,2	123,4	79,6	63,4
Kukurica	148,7	129,9	144,2	179,0	87,4	111,0	124,1
Olejniny	64,7	225,9	267,7	280,9	349,0	118,5	104,9
Strukoviny	42,9	29,7	9,3	10,8	69,2	31,2	116,5
Cukrová repa technická	54,6	34,5	16,0	21,9	63,1	46,3	137,4
Zemiaky	55,0	26,8	11,6	7,8	48,8	43,3	66,8
Krmne okopaniny	9,5	4,8	0,9	0,4	50,3	19,2	42,7
Obilniny spolu	4249,1	2829,4	3330,0	4037,8	66,6	117,7	121,3
Z toho: Pšenica	2266,4	1187,3	1537,9	1927,9	52,4	129,5	125,4
Jačmeň	936,5	723,7	675,5	486,9	77,3	93,3	72,1
Kukurica	825,2	779,3	988,1	1515,8	94,4	126,8	153,4
Olejniny	147,1	377,6	595,8	794,7	256,7	157,8	133,4
Strukoviny	95,0	56,9	15,0	20,5	59,9	26,4	136,7
Cukrová repa technická	1876,0	1404,9	898,8	1312,0	74,9	64,0	146,0
Zemiaky	745,4	384,5	216,1	170,0	51,6	56,2	78,6
Krmne okopaniny	423,4	172,2	33,3	6,6	40,7	19,3	19,7

Zdroj: ŠÚSR

krajín prioritné dosahovať absolútnu, t. j. 100 % sebestačnosť, otáznou je však definovanie akceptovateľného stupňa závislosti. Hoci z dlhodobého hľadiska pozorujeme pokles miery sebestačnosti u takmer všetkých komodít (s výnimkou olejnin), sebestačnosť, až prebytkovosť, máme stále pri ovčom mäse (230,0 %), hovädzom mäse (105,2 %), obilninách (126,9 %) a olejninách (264,6 %), relatívne akceptovateľnú mieru dosahujeme pri mlieku (95,7 %) a cukre (91,0 %). Naopak, nízku úroveň sebestačnosti s potrebou dovozu zahraničných komodít vykazujeme pri bravčovom mäse (56,6 %), hydínovom mäse (76,9 %), ovocí (61,7 %) a zelenine

(78,6 %); (hodnoty z roku 2013). Uvedený stav je dôsledkom viacerých faktorov, predovšetkým dlhodobou nevyváženou štruktúrou poľnohospodárskej produkcie, znižovania stavov hospodárskych zvierat, ale tiež regulačných opatrení zo strany EÚ (ako napríklad v prípade kvót na produkciu cukru) (Matošková a Gálik 2014).

8.3 MIESTO ZÁVERU: OD PRODUKČNÉHO POĽNOHOSPODÁRSTVA K POSTPRODUKČNÉMU AŽ MULTIFUNKČNÉMU

Zámerom produkčného poľnohospodárstva, ktoré dominovalo od 40. do polovice 80. rokov minulého storočia, bolo najmä zvýšenie poľnohospodárskej produkcie za pomoci intenzifikácie, koncentrácie a špecializácie výroby (Konečný a Hrabák 2016). V porovnaní s produkčným aspektom poľnohospodárstva možno prechod k postprodukčnému poľnohospodárstvu počínajúc rokom 1989 chápať ako oveľa viac nejednoznačný a mnohostranný koncept. Pozornosť od produkcie potravín sa postupne začala presúvať smerom k viac udržateľnému poľnohospodárstvu aj prostredníctvom iniciatív zameraných na podporu rôznych sociálnych a ekonomických aspektov. K najvýraznejším možno zaradiť extenzifikáciu výroby s cieľom redukcie množstva používaných chemikálií a snahu o zvýšenie hodnoty poľnohospodárskej produkcie, diverzifikáciu poľnohospodárskych subjektov a zníženie jednostrannej závislosti farmárov od veľkosti produkcie; dôraz na multifunkčné poľnohospodárstvo a zvlášť jeho krajinotvornú funkciu (Woods 2005).

Celospoločenské transformačné zmeny v uplynulých troch dekádach sa odrazili aj na súčasnom stave a smerovaní slovenského agrosektoru. Vyššie naznačený prechod od produkčného k postprodukčnému až multifunkčnému poľnohospodárstvu možno pritom vnímať prostredníctvom viacerých kľúčových tendencií. Štrukturálne zmeny v poľnohospodárstve zahŕňali najmä vysporiadanie majetkových vzťahov v rámci privatizačných, transformačných a reštitučných procesov, zmenu štruktúry podnikateľských subjektov s postupným ústupom družstevnej formy hospodárenia a nové smerovanie poľnohospodárskej politiky reflektujúce prechod od direktívneho riadenia na trhové hospodárstvo (Pokrivčák 2003; Spišiak et al. 2005; Varoščák 2006). Poľnohospodárska prvovýroba už v prvých rokoch transformačného procesu zareagovala na dopytové obmedzenie a zhoršenie podmienok hodnotovej výmeny obmedzením rozsahu poľnohospodárskej produkcie (Blaas 2013). Zároveň sa zmenila aj jej komoditná štruktúra, kde poklesol objem produkcie s vyššou pridanou hodnotou a postupnú dominanciu získala rastlinná výroba, a to najmä po vstupe SR do EÚ. V rastlinnej výrobe sa znížilo pestovanie krmovín pre živočíšnu výrobu v prospech trhových plodín, najmä olejní (Matošková a Gálik 2013). V štruktúre pôdneho fondu sa tieto zmeny prejavili úbytkom poľnohospodárskej pôdy, poklesom výmery ornej pôdy v prepočte na jedného obyvateľa až na hranicu dostatočnosti

a novoobjavujúcim sa trendom pustnutia poľnohospodárskej kajiny (Midriak et al. 2011). Výrazná extenzifikácia poľnohospodárstva a obmedzovanie rozsahu prvovýroby ovplyvnili napokon aj agrárnu zamestnanosť, ktorá v sledovanom období kontinuálne klesala. Vyššie naznačené štrukturálne zmeny tak spôsobili, že celkový príspevok poľnohospodárstva k národnej ekonomike možno z dlhodobého hľadiska charakterizovať ako klesajúci (Blaas 2013).

Akokoľvek však nazeráme na zmeny v uplynulých troch dekádach, či na tie, ktorým čelí (nielen) slovenské poľnohospodárstvo v súčasnosti, je dôležité si uvedomiť, že poľnohospodárstvo je jedno z najviac regulovaných odvetví svetovej ekonomiky. Viac ako kedykoľvek predtým čelí dnes poľnohospodárstvo kapitalistickým požiadavkám maximalizovať návratnosť investícií. Navyše, sieť aktérov, ktorí vstupujú do rozhodovania v tomto sektore je pomerne zložitá, zahŕňajúc v sebe štát, ako kľúčový prvok, EÚ, investorov, banky, korporátne agrosubyjekty, poľnohospodárov samotných a v neposlednom rade nás všetkých – spotrebiteľov (Woods 2005). Všetky tieto skutočnosti sa podieľajú na formovaní poľnohospodárstva v národných ekonomikách, pričom dynamika a dopady týchto zmien sa líšia v čase a priestore. Smerovanie poľnohospodárstva by pritom malo túto diferenciáciu zohľadňovať. Pre zachovanie trvaloudržateľného slovenského poľnohospodárstva a životaschopného vidieckeho osídlenia to v praxi znamená implementáciu nasledovných opatrení v nadväznosti na priority stanovené v Programe rozvoja vidieka 2014 – 2020:

- Základným predpokladom rozvoja pôdohospodárstva je oživenie dopytu po domácej produkcii. Pri mnohých komoditách je pritom Slovensko v produkcii potravinárskej suroviny sebestačné až prebytkové, avšak spotrebiteľský trh je zásobovaný do značnej miery dovezenými spracovanými výrobkami s väčšou pridanou hodnotou. Vyžaduje si to podporu dlhodobo absentujúcej kapitálovo prepojenej vertikály prvovýroby, spracovania poľnohospodárskych výrobkov a ich uvádzania na trh, ako aj zmenu v organizácii trhu (Blaas 2013).
- Napriek tomu, že produkčný potenciál slovenského poľnohospodárstva presahuje potreby našej vlastnej sebestačnosti, agroprodukcia je dlhodobo nevyvážená a vyžaduje si revitalizačné opatrenia formou zvýšenej podpory rozvoja živočíšnej výroby a špecializovanej rastlinnej výroby.
- Vysporiadaním vlastníckych a užívacích práv k pôde a uľahčením samotného prístupu k pôde pre mladých a začínajúcich farmárov je možné prispieť k obnoveniu dekádami narušenej spätosti s pôdou, generačnej obmene pracovníkov v poľnohospodárstve, efektívnemu využívaniu pôdneho fondu a zároveň predísť nepriaznivým dôsledkom opúšťania hospodárenia na pôde a negatívnym zmenám vo využití zeme.
- Efektívna implementácia multifunkčného poľnohospodárstva v zmysle TUR prispeje k ochrane biodiverzity, kultúrneho dedičstva a najmä zachovaniu vidieckeho osídlenia a oživeniu ekonomiky vidieka aj v menej priaznivých oblastiach.

Časť III: Transformácia sociálnoekonomických aktivít

- V neposlednom rade je nevyhnutná podpora prenosu znalostí a presadzovanie inovačných poľnohospodárskych technológií podporujúcich konkurencieschopnosť celého agrosektoru, efektívnosti zdrojov a prechodu na nízkouhlíkové hospodárstvo odolné voči zmene klímy.

Podakovanie: kapitola vznikla s podporou projektu APVV-017-0079.

ZÁVER

V predchádzajúcich 15 kapitolách sme načrtli, podľa našej mienky najvýstižnejšie procesy vývoja a transformácie jednotlivých geografických aspektov Slovenska v rokoch 1989 – 2019. Tak ako to najmä v histórii býva pomerne častým javom, časové vymedzenie záujmového obdobia môže byť vnímané ako účelové. Kým rok 1989 by sme ešte mohli považovať istým spôsobom za prelomový vďaka spoločenským, politickým a vzápätí aj ekonomickým zmenám, rok 2019 sa takým na prvý pohľad nejaví. Predsa však je v ľudskej povahe bilancovať uplynulé diania najmä pri okrúhlych výročiach. A práve 30 rokov je istým spôsobom „magické“ výročie, na jednu stranu vymedzuje obdobie dosť dlhé, aby sa v plnej miere prejavili rôzne vývojové trendy, na druhú stranu je toto obdobie ešte dosť krátke na to, aby si jeho priebeh a počiatočný stav ešte pamätala významná časť populácie. V úvode sme poukázali na skutočnosť, že približne od obdobia, v ktorom práve žijeme, sa systém z pred roka 1990 začne „prepadať“ do „dávnej“ minulosti, ktorá sa bude postupne meniť na spomienky stále menšieho okruhu pamätníkov. Samozrejme tento proces je kontinuálny, ale predsa len nie náhodou sa obdobie zhruba 30 rokov považuje za obdobie jednej generácie. Naša spoločnosť už skrátka prechádza do obdobia, v ktorom bude dominovať generácia, ktorá prišla až počas nami skúmaného obdobia transformácie a ktorej bude z objektívnych príčin toto obdobie ako celok stále vzdialenejšie, pretože jej čoraz viac bude chýbať osobná skúsenosť s celou skúmanou dobou.

Ako teda môžeme zhodnotiť tých uplynulých 30 rokov transformácie Slovenska? V našej monografii poukazujeme na skutočnosť, že jednoduchá odpoveď neexistuje. Aj keď výber 15 parciálnych aspektov transformácie sa môže zdať široký, určite nie je vyčerpávajúci, stále by bolo možné vygenerovať ďalšie témy, no napriek tomu sme vytvorili, podľa našej mienky, doposiaľ asi najucelenejší pohľad na transformáciu Slovenska v rokoch 1989 – 2019 z geografického pohľadu. Predovšetkým sa Slovensko v tomto období etablovalo ako nový medzinárodne uznaný štát, ktorý si pomerne rýchlo, no nie bez problémov, získal medzinárodné uznanie a najmä úspešne zakotvil svoje geopolitické postavenie v rámci EÚ a NATO. Hoci v kontexte búrlivého aktuálneho diania a turbulentných vnútropolitických udalostí sa to na prvý pohľad nemusí zdať zjavné, v našom výskume dokladáme, že v skutočnosti si slovenská zahraničná politika až doposiaľ ako celok zachovala vysokú mieru kontinuity. Z pohľadu jej korelácie s ekonomickými väzbami je možné ju vnímať na základe rôznych ukazovateľov ako vysoko pragmatickú. Avšak globálne geopolitické zmeny môžu tento trend zvrátiť. Kým v prvej polovici sledovaného obdobia dominovali slovenskej zahraničnej politike jasné ciele v podobe završenia integračných procesov, v poslednej dekáde stále akútnejšie takýto mobilizačný cieľ chýba. Táto neurčitnosť, zdanlivo až náhodilosť zahraničnopolitického vývoja má svoj pendant aj vo vnútropolitickom smerovaní Slovenska. Ako poukazujeme v druhej kapitole, vnútropolitický vývoj Slovenska cez

prizmu volebných preferencií v parlamentných voľbách ukazuje značnú nestabilitu. Na Slovensku sa za obdobie 30 rokov nepodarilo vytvoriť stabilnú politickú scénu v zmysle vytvorenia dominantných kontinuálne existujúcich politických strán. Naopak, dochádzalo neustále k prelievaniu voličskej podpory k novým a novým subjektom. Hoci sme identifikovali z pohľadu priestorovej diferenciácie volebnej podpory isté rámce, je ťažké ich generalizovať. Objavili sa najmä polarizácie medzi veľkými mestami a prevažne vidieckym zázemím. Čo sa však prejavilo najviac, je rastúca indiferencia volebných preferencií tak z hľadiska územného, ako aj z hľadiska podpory jednotlivých politických subjektov. Rovnako ako v zahraničnopolitickej sfére sa aj vo vnútornej politike Slovenska vytráca nejaký určujúci mobilizačný (ideový) prvok. V protiklade s týmito trendami je naopak vývoj regionálnej politiky a regionálneho rozvoja. Práve vďaka úspešnej európskej integrácii sa na Slovensku podarilo vybudovať úplne nový komplexný systém programového, inštitucionálneho a legislatívneho rámca ako nevyhnutného základu vytvorenia funkčného systému regionálneho rozvoja a regionálnej politiky. Hoci je miera reálnej efektivity a dopadov tohto systému na zmiernenie regionálnych disparít predmetom mnohých diskusií a výskumov, je nepochybné, že ide o zásadný nástroj štátu a samospráv, ktorým v podmienkach trhového mechanizmu dokážu ovplyvňovať rozvoj regiónov.

Druhou zásadnou oblasťou transformácie Slovenska sú zmeny v jeho populácii a osídlení. Slovensko sa v tomto ohľade počas uplynulých 30 rokov zaradilo medzi väčšinu ostatných európskych krajín. Populácia Slovenska prešla z hľadiska parametrov jej dynamiky zásadnými zmenami najmä na sklonku 20. storočia, pričom aj kompenzačný efekt v nasledujúcom období mal veľmi nízku intenzitu. Stagnácia a regresívny vývoj budú fundamentálnou črtou demografického vývoja Slovenska. Táto stagnácia sa však netýka štruktúr populácie Slovenska, ktoré v sledovanom období podliehali taktiež zásadným premenám. Určujúcim prvkom je starnutie populácie Slovenska, od ktorého sa odvíjajú i ďalšie parametre. Z pohľadu prepojenia problematiky štruktúr obyvateľstva a spoločensko-politického vývoja, ktorému je venovaný začiatok našej monografie, je potrebné zdôrazniť, že nové politické rámce, v ktorých sa Slovensko po roku 1990 ocitlo, výrazne ovplyvnili najmä formovanie religióznej štruktúry obyvateľstva a spätne zasa vývoj religiozity sa stále viac prepája s politikou. Napriek spomínanej stagnácii populačnej dynamiky je paradoxom, že jedným zo základných problémov významnej časti slovenskej populácie je otázka bývania. Tento paradox je však iba zdanlivý. Výrazný útlm bytovej výstavby súvisiaci najmä s ekonomickou transformáciou a zásadným znížením úlohy štátu v bytovej politike bol síce previazaný aj s výraznými populačnými zmenami v poslednej dekáde 20. storočia, no v ďalšom vývoji sa ukázali oveľa zložitejšie prepojenia. Bytová výstavba začala byť na jednej zásadne ovplyvňovaná ekonomickými faktormi (kúpyschopnosťou obyvateľstva, ktorá zasa bola odrazom ekonomického rozvoja regiónu), na druhej strane sama v kombinácii ďalšími faktormi generovala rozvoj a tiež podporovala zlepšovanie pozitívneho

vývoja populácie. Jedným z trendov vývoja Slovenska sa tak stala dekoncentrácia a najmä značné prehĺbovanie regionálnych rozdielov vo vývoji bytovej výstavby. To v kombinácii s pretrvávajúcim chronickým nedostatkom bytov v spojení s priestorovo veľmi nerovnomernou ďalšou výstavbou predstavuje výrazný moment v ďalšom vývoji a transformácii regionálnych štruktúr Slovenska. Čiastočne sa tento efekt prejavuje i na transformácii slovenských miest. Práve mestá predstavujú jeden z fenoménov najviditeľnejších zmien za posledných 30 rokov. Kontrastuje v nich ich často výrazný územný rast intravilánov v kontraste so stagnujúcim populačným vývojom. Zmenila sa nielen vonkajšia podoba miest, ale aj ich funkcie. Slovenské mestá sa stále ostrejšie stratifikujú podľa ekonomického, sociálneho a tiež demografického vývoja. Hoci mesto bolo vnímané tradične ako pól rozvoja v danom regióne, v zmenených ekonomických podmienkach nedokáže túto úlohu plniť každé mesto. Na jednej strane stojí dynamický rozvoj metropoly – Bratislavy, na opačnej strane spektra zasa malé mestá, hoci aj okresnej úrovne v periférnych regiónoch Slovenska.

Ďalšou oblasťou transformácie Slovenska je jeho hospodárstvo. Máloktorý sektor vyvoláva také diskusie, ako poľnohospodárstvo. Ako poukazujeme, transformácia poľnohospodárstva bola zásadne ovplyvnená komplexom zásadných zmien v rôznych oblastiach, od majetkovo-právnych, štruktúrnych, cez ekonomické až po politické. Napriek všeobecným tvrdeniam o zavedení trhovej ekonomiky na Slovensku po roku 1989, poľnohospodárstvo (nielen na Slovensku) zostáva najviac regulovaným odvetvím hospodárstva, do ktorého vstupuje množstvo aktérov, pričom tieto zmeny prebiehajú na pozadí globálnych zmien poľnohospodárstva a svetovej ekonomiky. Napriek množstvu problémov však možno povedať, že zásadné transformačné zmeny vyvolané zmenou spoločenského a ekonomického systému pred 30 rokmi už prebehli a ďalšie zmeny v poľnohospodárstve už sú a budú vyvolávané ďalšími faktormi. Za pomerne úspešnú sa často považuje transformácia priemyslu na Slovensku. Hoci aj v tomto prípade sa diskutuje o zavedení trhovej ekonomiky, poukazujeme na skutočnosť, že na celovom smerovaní priemyselnej výroby má významný podiel i štát so svojimi mechanizmami investičných stimulov. Aj vďaka tomu si Slovensko ako celok udržalo silnú strojársku výrobu, ktorej novým dynamickým prvkom, ktorý na seba významným spôsobom viaže ďalšie druhy výrob je automobilový priemysel. To síce na jednej strane umožnilo zvrátiť hlbokú recesiu slovenskej ekonomiky z 90. rokov 20. storočia, no na druhej strane vytvorilo zo Slovenska integrovanú perifériu západnej Európy. Túto integráciu nielen voči západnej časti Európy, ale aj moderné a efektívne prepojenie vnútorného trhu Slovenska má okrem iného prehĺbiť aj transformácia dopravy, bez ktorej sa súčasná moderná globalizovaná ekonomika nemôže rozvíjať. Hoci za uplynulých 30 rokov došlo k výrazným zmenám v doprave na Slovensku, v mnohom požiadavky na jej efektívnu transformáciu ďaleko predbiehajú skutočný stav. Zásadnou otázkou bola modernizácia dopravnej infraštruktúry a jej hierarchizácia. Najdynamickejší rozvoj nastal v cestnej doprave, čo však prináša mnohé problémy. Toľko medializovaná pomalá výstavba

diaľnic je len povestnou špičkou ľadovca. Problémom sú mnohé ďalšie tlaky, nízka miera koncepcnosti rozvoja dopravy ako celku, a najmä zásadné podcenenie železníc, ktorých modernizácia oproti cestnej infraštruktúre ešte viac zaostáva. Štát ako hlavný aktér a garant rozvoja dopravnej infraštruktúry nedokáže včas a pružne reagovať na aktuálne výzvy, predovšetkým na stále rastúci tlak na mobilitu obyvateľstva. Pretože ak pri poskytovaní rôznych služieb (zdravotníctva, vzdelania, či dochádzky za prácou) chce presadzovať väčšiu mieru efektivity, bez kapacitne primeranej a funkčnej dopravy to nebude možné. Spomenuli sme demografické a hospodárske faktory transformácie Slovenska počas 30. rokov, práve tie sa navzájom prepájajú v ďalšej oblasti, ktorou je školstvo na Slovensku. Rozvoj kapacitných možností jednotlivých stupňov školstva a ich priestorová distribúcia je zásadným spôsobom, najmä na nižších stupňoch, ovplyvňovaná demografickými faktormi, no postupne smerom k vyšším stupňom škôl stále väčší vplyv zohrávajú aj ekonomické a spoločenské faktory. A tak zatiaľ čo pri transformácii siete základných škôl môžeme uvažovať o miere schopnosti štátu a samospráv zabezpečiť jednu zo základných funkcií štátu, ktorú štát na seba vzal už v 18. storočí, v prípade najmä siete a kapacitách vysokých škôl je možné skôr uvažovať o celkovom smerovaní spoločnosti. Uplynulých 30 rokov znamenalo zásadnú zmenu v rôznych aspektoch slovenského školstva, no podobne ako v poľnohospodárstve, ktoré prešlo koncom minulého storočia od produkčného k postprodukčnému, aj slovenské školstvo sa po fáze kvantitatívneho rastu bude musieť na prahu nového milénia obrátiť k rozvoju kvality. V tomto rámci bude pravdepodobne ešte viac vystavené tlakom na prehlbenie hierarchizácie, podobne ako iné sektory.

Jednou z oblastí, ktorá je považovaná za viditeľný prejav presadenia sa trhovej ekonomiky na Slovensku je transformácia maloobchodu. Po prechode na trhové hospodárstvo sa začali v maloobchode na Slovensku prejavovať rôzne transformačné procesy: atomizácia, internacionalizácia, koncentrácia, kooperácia v kontexte globalizačných procesov. Maloobchod ako sektor hospodárstva, ktorý štát ovplyvňuje relatívne najmenej, je asi sektorom, kde sa najviditeľnejšie prejavujú ekonomické a sociálne tlaky, ktoré nachádzajú svoj odraz v rozvoji a štruktúre maloobchodnej siete. Slovensko sa v sektore maloobchodu zaradilo medzi okolité krajiny aj v otázke vplyvov globalizácie a internacionalizácie symbolizovanej najmä rozmachom nákupných centier versus podpory lokálnej ekonomiky a vzniku alternatívnej spotreby.

Za jednu z príležitostí ekonomického a sociálneho rozvoja Slovenska ako celku a najmä viacerých jeho regiónov je považovaný rozvoj cestovného ruchu. Lákavé prípady zo zahraničia, kde vo viacerých prípadoch hospodársky stagnujúce, či periférne regióny sa začali dynamicky rozvíjať vďaka turizmu, sú inšpiráciou aj pre viaceré regióny Slovenska. Ako sa však ukazuje, mnohé idealizované očakávania z pred troch desaťročí sa v tomto smere zďaleka nenaplnili. Napriek tomu možno hodnotiť aj transformáciu sektora cestovného ruchu na Slovensku ako pomerne úspešnú. Mnohé aspekty

samozrejme podliehali ekonomickým a sociálnym vplyvom z iných sektorov, navyše Slovensko muselo a musí v tomto smere neustále čeliť silnému konkurenčnému tlaku okolitých krajín. I v rozvoji cestovného ruchu na Slovensku sa však v mnohých oblastiach prehlbuje polarizácia medzi jednotlivými regiónmi a zadá sa, že rozvoj turizmu regionálne disparity nezriedka ešte prehlbuje.

Rovnako, ba ešte výraznejšie sa prehlbuje polarizácia a regionálne disparity v sociálnej oblasti. Kým pred rokom 1989 z ideologických dôvodov fenomén chudoby formálne neexistoval, po roku 1990 sa „objavil“ s o to väčšou intenzitou. Samozrejme bola tu najmä priama súvislosť s ekonomickou transformáciou, ktorá postihla jednotlivé regióny Slovenska diferencovane. Už od druhej polovice 90. rokov 20. storočia sa otvorene v geografickej obci diskutovalo o „dvoch Slovenskách“ – tom perspektívnejšom západnom až severozápadnom a tom chudobnom južnom až východnom. Tento priestorový model sa v rôznych variáciách opakuje aj pokiaľ ide o rôzne indikátory prejavov chudoby na Slovensku. Napriek čiastočne pozitívnym trendom vývoja od druhej polovice sledovaného obdobia zostáva však tento problém jedným z kľúčových a zásadným spôsobom vplýva na možnosti ďalšieho rozvoja niektorých regiónov Slovenska. Práve prehlbovanie regionálnych rozdielov je jav, ktorým transformačné procesy zmenili obraz Slovenska. Transformačné procesy boli odrazom zásadných zmien nielen v reštrukturalizácii, výkonnosti a prosperite ekonomických subjektov, ale vo zvýšenej miere aj v uplatnení kvalitatívnych faktorov ako sú ľudské zdroje, sociálny kapitál a infraštruktúrna vybavenosť regiónov. Všetky tieto javy mali vplyv na vývoj a zmeny v regionálnej štruktúre územia Slovenska.

Poukázali sme na veľmi zložitý proces transformácie Slovenska počas uplynulých 30 rokov. Dokonca ani nehovoríme o transformácii ale o transformáciách, pretože ako sme už uviedli, v rôznych aspektoch prebiehali tieto transformácie rôzne. Na záver sa nebudeme uchýľovať k nejakým generalizovaným a hodnotiacim výrokom a nanucovať čitateľom jednoznačné závery, pretože ich podľa našej mienky ani nie je možné zodpovedne formulovať. Transformačné procesy na Slovensku však môžeme jednoznačne označiť ako veľmi intenzívne. Vo výraznej miere prehĺbili nielen regionálne disparity, ale najmä zásadným spôsobom zmenili celú krajinu. A práve na tieto zmeny sme zamerali v našej monografii pozornosť.

LITERATÚRA

- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. New York (Verso).
- Arzheimer, K., Carter, E. (2006). Political opportunity structures and right-wing extremist party success. *European Journal of Political Research*, 45, 3, 419-443.
- Åslund, A. (2018). Ten lessons from a quarter of a century of post-communist economic transformation. *Economics of Transition*, 26, 4, 851-862.
- ASPE (2013). *Change in poverty by select demographic groups: 2007–2012*. Office of Human Services Policy. Issue brief (September 27, 2013).
- ATLAS RÓMSKYCH KOMUNÍT (2019). Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Inštitút pre výskum práce a rodiny. Dostupné na: www.minv.sk/?atlas-romskych-komunit-2019 [cit. 2019-10-14].
- Babiak, R. (2012). Formovanie regionálnej politiky na Slovensku po roku 1993 v kontexte vývoja nezamestnanosti. *Folia Geographica*, 54, 20, 5-22.
- Bačík, M. (2013). Populácia Slovenska z pohľadu ostatného cenzu 2011 (počet a rozmiestnenie obyvateľstva). *Geographia Cassoviensis*, 7, 1, 5-15.
- Baláž, V. (1996). Coupon Privatization and Investor Protection A Case Study from the Slovak Republic. *Journal of Interdisciplinary Economics*, 7, 1, 3-26.
- Baláž, V. (2004). Trendy v regionálnom vývoji Slovenskej republiky: ekonomická teória a prax. *Ekonomický časopis*, 52, 7, 783-800.
- Baláž, V., Kluvánková-Oravská, T., Zajac, Š. (2007). *Inštitúcia a ekonomická transformácia*. Bratislava (Veda).
- Baláž, V. a Hamara (2016). Analýza závislosti exportu SR na vývoji ekonomiky SRN. *Politická ekonomie*, 64, 5, 573-590.
- Balko, L. (2004). *Zahraničné investície: šláger súčasnosti*. Bratislava (EPOS).
- Balog, M., Duman, P. (2010). *Klastrovanie – predpoklad úspechu*. Dostupné na: http://www.siea.sk/materials/files/inovacie/slovenske_klastre/SIEA-brozura-Klastrovanie.pdf [cit. 2019-05-04].
- Bandlerová, A. (2013). *Postavenie poľnohospodárskych družstiev na Slovensku*. Dostupné na: www.slpk.sk/eldo/aktualne_otazky_legislativy/bandlerova.pdf [cit. 2019-08-01].
- Bański, J. (2001). Problem areas in Polish agriculture. *Geographia Polonica*, 74, 1, 47-63.
- Bański, J. (2008). Agriculture of Central Europe in the period of economic transformation. In: Bański, J., Bednarek, M. (eds.). *Contemporary changes of agriculture in East-Central Europe*. Varšava (Institute of Geography and Spatial Organization), s. 7-20.
- Bański, J. (2011). Changes in agricultural land ownership in Poland in the period of the market economy. *Agricultural Economics*, 57, 2, 93-101.
- Bański, J. (ed.) (2019). *Three Decades of Transformation in the East-Central European Countryside*. Cham (Springer).
- Bański, J., Bednarek, M. (eds.). (2008). *Contemporary changes of agriculture in east-central Europe*. Varšava (Institute of Geography and Spatial Organization).
- Baráth, J., Szöllös, J., Černák, P. (1995). Analýza stability územia volebnej podpory politických strán (na základe výsledkov volieb 1990, 1992, 1994). *Geografický časopis*, 47, 4, 247-259.
- Barnes, T., Peck, J., Sheppard, E., Tickell, A. (2007). Methods Matter: Transformations in Economic Geography. In: Tickell, A., Sheppard, E., Peck, J., Barnes, T. (eds.). *Politics and Practice in Economic Geography*. Londýn (Sage), s. 1-24.
- Barth, F. (1998). *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Longrove (Waveland Press).
- Bartolini, S. (2005). La formation des clivages. *Revue Internationale de Politique Comparée*, 12, 1, 9-34.

- Bartolini, S., Mair, P. (1990). *Identity, competition, and electoral availability. The stabilization of European electorates 1885-1985*. Cambridge (Cambridge University Press).
- Bartošová, M., Buday, Š. (2013). Global challenges for sustainable agriculture and rural development in Slovakia. *Journal of Central European Agriculture*, 14, 3, 263-278.
- Beblavý, M., Kubánová, M. (2001). *Národná správa o vzdelávacej politike*. Bratislava (Róbert Vico – vydavateľstvo).
- Bednář, P. (2005). Geografie maloobchodní sítě v polycentrickém městě. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 3 (Sup.), 30-42.
- Berežný, R. (2018). Identifikácia faktorov ovplyvňujúcich dopyt po prímestskej autobusovej doprave v Žilinskom samosprávnom kraji. *Svet dopravy*, 2018, 1, 65-75.
- Bezák, A. (2001). O regionálnych trhoch práce, nových krajoch a tokoch nezamestnaných. *Geografický časopis*, 53, 4, 295-305.
- Bezák, A. (2014). Funkčné mestské regióny na Slovensku v roku 2001. In: Lauko, V. (ed.). *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave), s. 169-198.
- Bičík, I., Götz, A. (1996). Regionální aspekty transformace českého zemědělství. In: Hampl, M. (ed.). *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha (Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy), s. 239-253.
- Bičík, I., Götz, A. (1996). Main Regional Changes in Agriculture of the Czech Republic after 1989. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 37, 207-213.
- Bičík, I., Jančák, V. (2002). České zemědělství po roce 1990, *Geografie*, 106, 4, 209-221.
- Bičík, I., Jančák, V. (2003). The changes of rural space in Czechia in the period of transformation 1990–2015. *AUC-Geographica*, 37, 1, 11-20.
- Bičík, I., Jančák, V. (2005). *Transformační procesy v českém zemědělství po roce 1990*. Praha (Univerzita Karlova v Praze).
- Bilková, K., Križan, F. (2015). Mapping of grocery stores in Slovak countryside in context of food deserts. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 63, 5, 1633-1638.
- Blaas, G. (1994). Problémy agrárnej politiky v krajinách strednej Európy s prechodovou ekonomikou. *Agroekonomika*, 4, 2, 49-51.
- Blaas, G. (2013). *Poľnohospodárstvo a potravinárstvo Slovenska z hľadiska prechodu k vyššiemu štádiu rozvoja*. Bratislava (Ekonomický ústav SAV).
- Blažek, J., Kostelecký, T. (1991). Geografická analýza výsledku parlamentných volieb v roku 1990. *Geografie*, 96, 1, 1-14.
- Blažek, J., Uhlíř, D. (2011). *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. Praha (Karolinum).
- Blažík, T. (1997). Changes in the Geopolitical Position of Slovakia in the 1990s. *AUC, Geographica*, 22 (Sup.), 285-289.
- Blažík, T. (2004). Slovensko ako súčasť Európskej únie. In: Dubcová, A., Kramáreková, H. (eds.). *Stredoeurópsky priestor – geografia v kontexte nového regionálneho rozvoja*. Nitra (UKF), s. 411-416.
- Blažík, T., Falťan, V., Tarasovičová, Z., Saksa, M. (2011). Zmeny využitia zeme vybraných okresov rôznych poľnohospodárskych produkčných oblastí v kontexte prebiehajúcich transformačných procesov. *Geografický časopis*, 63, 4, 301-323.
- Bleha, B., Šprocha, B., Vaňo, B. (2018). *Prognóza obyvateľstva Slovenska do roku 2060. Revízia poznatkov a predpokladov v kontexte pokračujúcej transformácie*. Bratislava (INFOSSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Bleha, B., Vaňo, B., Bačík, V. et al. (2014). *Demografický atlas Slovenskej republiky*. Bratislava (GeoGrafika, Univerzita Komenského v Bratislave a INFOSSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).

- Boamfă, I., Stan, A.-E. (2008). Crono-spatial repartition of vote presence to the elections for european parliament (1979-2007). *Romanian Review on Political Geography*, 10, 2, 82-92.
- Bodocan, V. (2001). Regions and Electoral Divisions in Transilvania. In: *Revista Română de Geografie Politică*, Anul III, 1, Editura Universităţii din Oradea.
- Bodocan, V. (2003). The Multidimension of Electoral Behaviour in Transylvania. In: Benedek, J., Schultz E. (eds.). *Würzburger Geographische Manuskripte. Heft 63, Südosteuropa*. Würzburg (Geographische Entwicklungen im Karpatenraum).
- Bodocan, V. (2006). Electoral Behavior in Rural Areas. Case Study: Last Elections in Romania. *Revista română de geografie politică*, 9, 2, 5-11.
- Bornschiefer, S. (2009). *Cleavage Politics in Old and New Democracies, A Review of the Literature and Avenues for Future Research*. San Domenico di Fiesole (European University Institute).
- Brada, J. C. (1996). Privatization is Transition – or is It? *Journal of Economic Perspectives*, 10, 2, 67-86.
- Britannica (2009). *Foreign policy*. Dostupné na: www.britannica.com/topic/foreign-policy [cit. 2009-07-05].
- Buček, J. (1994). Dopravná infraštruktúra a problém využitia geopolitickej polohy Slovenskej republiky. *Medzinárodné otázky*, 3, 2, 43-54.
- Buček, J., Gurňák, D., Ištók, R., Slavík, V., Szóllós, J. (2009). A new state in central Europe – the changing political geography of the Slovak republic. *Geographia Slovaca*, 26, 17-47.
- Buček, M., Tvrdoň, J., Ivaničková, A. (2000). *Regionálny rozvoj SR. Špeciálny prípravný program pre štrukturálne fondy v Slovenskej republike*. Bratislava (Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR).
- Bučeková, I., Nováková, G., Kusendová, D. (2016). Časovo-priestorové diferencie v zahraničnej návštevnosti Slovenska. *Geografický časopis*, 68, 4, 333-351.
- Bucher, S. (2012). Aspects of the phenomenon of demographic population aging in Czechia and Slovakia: Time and regional dimensions. *Human geographers: Journal of studies and research in human geography*, 6, 1, 33-25.
- Buchta, S. (1996). Transformačné peripetie slovenského poľnohospodárstva a zmeny vidieckej society. *Slovenský národopis*, 44, 345-350.
- Buchta, S. (1998). Slovenský vidiek – stres z budúcnosti. *Zemědělská ekonomika*, 44, 8, 359-364.
- Buchta, S. (2018). Štrukturálne zisťovanie fariem a vývoj pracovných síl v poľnohospodárstve. *Roľnícke noviny*, č. 21 (z 23. 5. 2018).
- Bujňáková, M. (2010). Postavenie poľnohospodárstva v ekonomike SR. In: Kotulič R., Adamišín P. (eds.). *Prosperita poľnohospodárskej výroby pre zabezpečenie trvalo udržateľného rozvoja regiónov*. Prešov (Prešovská Univerzita v Prešove), s. 21-29.
- Bunčák, J. (2001). Religiozita na Slovensku: stredoeurópsky rámc. *Sociológia*, 33, 1, 47-69.
- Bunčák, J., Harmadyová, V. (1993). Transformácia sociálnej štruktúry. *Sociológia*, 25, 4-5, 389-402.
- Bunčák, J., Hrabovská, A., Sopóci, J. (2019). Spôsob života a kultúrna spotreba sociálnych tried v slovenskej spoločnosti. *Sociológia*, 51, 1, 25-43.
- Burcin, B., Kučera, T. (2008). Úmrtnosť. In: Pavlík, Z. (ed.). *Populační vývoj České republiky 1990 – 2002*. Praha (Univerzita Karlova), s. 57-67.
- Burcin, B., Mészáros, J. (2008). Vývoj odvrátiteľnej úmrtnosti na Slovensku. *Slovenská štatistika a demografia*, 2-3, 24-39.
- Bútorová, Z., Gyarfášová, O., Kúska, M. (1996). Povolebný vývoj Slovenska vo svetle prieskumov verejnej mienky. *Sociológia*, 28, 5, 431-460.
- Cákoci, R. (2013). Cestovný ruch na Slovensku.

- In: Lauko, V. (ed.). *Geografia Slovenskej republiky – humánna geografia*. Bratislava (Geo-grafika), s. 214-253.
- Cákoci, R., Kasagrandá, A., Tolmáči, L. (2014). Cestovný ruch na Slovensku. In: Lauko, V. (ed.). *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave). s. 479-496.
- Carter, E. L. (2000). *Small Party Success and Institutional Contexts: The Case of the Extreme Right in Western Europe*. Manchester (Manchester University Press).
- Ciaian, P., Swinnen, J. (2006). Land Market Imperfections and Agricultural Policy Impacts in the New EU Member States: A Partial Equilibrium Analysis. *American Journal of Agricultural Economics*, 88, 4, 799-815.
- Clark, C. (1940). *The Conditions of Economic Progress*. Londýn (MacMillan & Co. Ltd).
- Cohen, M. J. (2014). *The decline and fall of consumer society?. Great Transition Initiative*. Dostupné na: greattransition.org/document/the-decline-and-fall-of-consumer-society [cit. 2018-12-22].
- Cohen, M. J., Brown, H. S., Vergragt, P. J. (2017). *Social Change and the Coming of Post-consumer Society: Theoretical Advances and Policy Implications*. New York (Routledge).
- Csaki, C. (1992). *Transformation of agriculture in central Eastern Europe and the former USSR: Major policy issues and perspectives*. Washington (World Bank Publications).
- Csatári, B., Farkas, J., ZS. (2008). Agrarian and rural development in Hungary, 1990–2005. *Studia Obszarów Wiejskich*, 15, 147-164.
- Cudny, W. (2006). Socio-economic Changes in Medium-sized Towns in Poland During the Transformation Period. *Folia Geographica*, 10, 53-59
- Cushman & Wakefield (2018). *European Shopping Centres. The development Story*. CVTI SR 2019. Dostupné na: www.cvtisr.sk [cit. 2019-09-11].
- Čermák, Z. (1997). Geografické aspekty vnitřní migrace v České republice. *Demografie*, 52, 3, 242-248.
- Čermák, Z., Hampl, M., Müller, J. (2009). Současné tendence vývoje obyvateľstva metropolitných areálů v Česku: dochází k významnému obratu? *Geografie*, 114, 1, 37-51.
- Čorný, M. (1963). Geografia priemyslu. In: Ivanička, K. (ed.). *Teoretické problémy geografie*. Bratislava (SPNB), s. 28-37.
- Dahrendorf, R. (1990). *Reflections on the Revolution in Europe*. Londýn (Chatto & Windus).
- Dalton, R. J. (1996). The History of Party Systems. In: Dalton, R. (ed.). *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Western Democracies*. Chatham (Chatham House), s. 149-164.
- Danglová, O. (2006). *Slovenský vidiek. Bariéry a perspektívy rozvoja*. Bratislava (Ústav etnológie SAV).
- Danielová, K. (2008). Komerčná suburbanizácia mesta Trenčín v transformačnom období po roku 1989. *Geografická revue*, 4, 2, 103-113.
- Danielová, K. (2008). Postavenie mesta Trenčín medzi vybranými slovenskými mestami podľa úspešnosti transformácie. *Acta geographica Universitatis Comeniana*, 51, 57-69.
- Danielová, K. (2009). Vybrané transformačné procesy a ich prejav v priestorovej štruktúre Novej Dubnice v období po roku 1989. In: Dubcová, A. (ed.). *Stredoeurópsky priestor. Geografia v kontexte regionálneho rozvoja*. Nitra (Univerzita Konštantína Filozofa), s. 77-83.
- Danielová, K. (2010). Vybrané prejavy transformácie hospodárstva mesta Trenčín po roku 1989. In: Klímová, V., Žítek, V. (eds.). *XIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno (Masarykova univerzita), s. 72-84.
- Danielová, K. (2011). Transformácia po roku 1989v meste Nová Dubnica – ako ju vnímajú dve generácie? In: Klímová, V., Žítek, V. (eds.). *XIV. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. (Brno (Masarykova univerzita), s. 148-160.

- Danielová, K. (2017). Transformácia priestorovej štruktúry potravinárskeho maloobchodu v Trenčíne. In: Križan, F., Bilková, K., Barlík, P. (eds.). *Maloobchod a špecifiká časovo-priestorového správania spotrebiteľov*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 169-195.
- Danielová, K. (2012). Vybrané transformačné procesy a ich prejav v priestorovej štruktúre mesta Trenčín v období 1989-2009. In: Klímová, V., Žitek, V. (eds.). *XV. mezinárodní kolokvium o regionálných viedach*. Brno (Masarykova univerzita), s. 213-222.
- Danielová, K., Trembošová, M. (2020). Spotrebiteľské preferencie a správanie spotrebiteľov pri nákupe potravín v meste Trenčín. In: Križan, F. et al. (eds.). *Kde nakupujeme, čo nakupujeme a prečo nakupujeme: lokality maloobchodu a potreby a správanie spotrebiteľov*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 131-154.
- Dawson, J. A. (1994). Internationalisation of retailing operations. *Journal of Marketing Management*, 10, 4, 267-282.
- Demo, M. (2001). *Dejiny poľnohospodárstva na Slovensku*. Nitra (SPU).
- Devine, B. F., Booth, L., Feargal., McGuinness, F. (2019). *Poverty in the UK: statistics*. Briefing paper, number 7096, (July 2, 2019).
- Dická, J. (2007). Diferenciácia sociálno-demografickej štruktúry v zázemí mesta Košice z aspektu suburbanizácie. *Geographia Cassoviensis*, 1, 1, 19-24.
- Dicken, P. (2015). *Global shift: mapping the changing contours of the world economy*. New York (Guilford Pres).
- Divinský, B. (2007). *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike. Vývojové trendy od roku 2000*. Bratislava (Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku).
- Dlhodobý program rozvoja železničných ciest (1996). Uznesenie vlády SR č. 197/1996
- Dlhopolček, F. (2000). Bilaterálne vzťahy Slovenskej republiky v roku 1999. In: Kotvanová, A. (ed.). *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 1999*. Bratislava (Slovenský inštitút medzinárodných štúdií), s. 87-94.
- Dolinayova, A., Camaj, J., Kanis, J. (2017). Charging railway infrastructure models and their impact to competitiveness of railway transport. *Transport Problems*, 12, 1, 139-150.
- Dorling, D., Pritchard, J. (2010). The geography of poverty, inequality and wealth in the UK and abroad: because enough is never enough. *Applied Spatial Analysis and Policy*, 10, 3, 81-106.
- Dováľová, G. (2011). Efektívnosť investícií do zdravotníctva a jej determinanty. *Ekonomické rozhľady*, 40, 3, 387-395.
- Drgoňa, V. (1998). Transformačný proces a jeho odraz v regionálne štruktúre Slovenskej republiky. In: *Geografie X*, Brno (Masarykova univerzita), s. 33-36.
- Drgoňa, V. (1999). Vysokorychlostný systém TRANSRAPID a jeho dôsledky na regionálnu štruktúru Slovenska. *Folia Geographica*, 3, 244-249.
- Drgoňa, V. (2001a). *Transformačný proces a jeho vplyv na regionálnu štruktúru Slovenska*. Nitra (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre).
- Drgoňa, V. (2001b). Transformácia a jej priestorové aspekty v Slovenskej republike: teoreticko-metodologické východiská. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Matthiae Belii, Geografické štúdie*, 8.
- Dries, L., Reardon, T., Swinnen, J. F. (2004). The rapid rise of supermarkets in Central and Eastern Europe: Implications for the agrifood sector and rural development. *Development Policy Review*, 22, 5, 525-556.
- Dršina, T. (1995). The Internationalisation of Retailing in the Czech and Slovak Republics. *The Service Industries Journal*, 15, 4, 191-203.
- Duiella, M., Turrini, A. (2014). Poverty developments in the EU after the crisis: a look at main drivers. *ECFIN Economic Brief*, 31, 1-10.
- Duleba, A. (2016). *Tri tváre slovenskej*

- východnej politiky v roku 2015. *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2015*. Bratislava (Výskumné centrum slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku), s. 85-97.
- Đurček, P., Šprocha, B. (2019). Transformácia plodnosti na Slovensku v kontexte rozdielov medzi centrom a zázemím. *Geografie*, 124, 3, 281-313.
- Džupinová, E., Pšenka, T. (2010). Vybrané geografické aspekty druhého bývania na Slovensku. In: Holešinská, A. (ed.). *1. medzinárodné kolokvium o cestovnom ruchu*. Brno (Masarykova univerzita), s. 7-16.
- Egedy, T. (2003). Aktuelle sozialstrukturelle Veränderungen in den ungarischen Großwohnsiedlungen. *Geografický časopis*, 55, 3, 209-222.
- Elscheková-MatISOVÁ, A. (2007). Európska únia ako globálny hráč. In: Mattoš, B. (ed.). *Zahranická politika a diplomacia Slovenskej republiky v kontexte Európskej integrácie*. Bratislava (Ekonomická univerzita v Bratislave), s. 171-176.
- Európska komisia 2019. Dostupné na: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/topics/fs3_challenges_40_en.pdf [cit. 2019-05-04].
- Eurostat (2015): Štatistika obyvateľstva na regionálnej úrovni. dostupné online: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:%C5%A0tatistika_obyvate%C4%BEstva_na_region%C3%A1lnej_%C3%BArovni&direction=next&oldid=230016 [cit. 2019-09-14].
- EUROSTAT (2018). Housing statistics 2018. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Housing_statistics#Type_of_dwelling [cit. 2019-10-14].
- EUROSTAT (2019). [Online]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/database> [cit. 2019-07-25].
- Eurostat 2019. Dostupné na: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=tour_occ_arnat&lang=en [cit. 2019-05-04].
- Fassmann, H. (1997). Regionale Transformationforschung – Theoretische Begründung und empirische Beispiele. In: Mayr, A. (ed.). *Regionale Transformationsprozesse in Europa, Beiträge zur Regionalen Geographie*. Leipzig (Institut für Länderkunde), s. 30-47.
- Fassmann, H., Lichtenberger, E. (1996). Transformation in East Central Europe: Real Estate, Housing and Labour Market. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 37, 16-33
- Ferencová, M. (2005). Konštruktivistické a esencialistické prístupy k etnickej identite: prehľad teórií a problém konceptu identity. In: Ferencová, M., Marušiak, J. (eds.). *Teoretické prístupy k identitám a ich praktické aplikácie*. Bratislava (Veda SAV), s. 31-42.
- Feridun, M. (2011). Impact of terrorism on tourism in Turkey: empirical evidence from Turkey. *Applied Economics*, 43, 24, 3349-3354.
- Fertaľová, J. (2005). Regionálnogeografické aspekty hodnotenia vývoja maloobchodu na Slovensku po roku 1989. *Folia Geographica*, 8, 5-12.
- Fertaľová, J. (2006a). Evaluation of attendance in selected hypermarkets and shopping stores in the towns of Prešov and Košice. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Rerum Naturalium, Geographica*, 39, 1, 19-29.
- Fertaľová, J. (2006b). Vplyv internacionalizácie maloobchodu na Slovensku na nákupné správanie sa zákazníkov vybraných veľkoplošných predajní. *Forum Statisticum Slovaca*, 2, 5, 43-48.
- Fertaľová, J. (2007). Nákupné správanie sa spotrebiteľov veľkoplošných predajní (empirický príklad z Prešova a Košíc). In: Kraft, S., Mičková, K., Rypl, J., Švec, P., Vančura, M. (eds.). *Česká geografie v evropském prostoru: XXI. sjezd České geografické společnosti*. České Budějovice (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích), s. 29-35.

- Fertaľová, J., Klamár, R. (2006). Hodnotenie návštevnosti vybraných veľkoplošných predajní. *Folia Geographica*, 10, 140-155.
- Fertaľová, J., Szczyrba, Z. (2006). Globalisation in Czech and Slovak retail: common and specific features. In: Siwek, T., Baar, V. (eds.). *Globalisation and its impact to society, regions and states*. Ostrava (University of Ostrava), s. 164-172.
- Fialová, D. (2014). Druhé bydlení v Česku: včera, dnes a zítra. In: Blažková, T., Fialová, D., Matoušek, V. (eds.). *Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.-21. století*. Praha (Togga, s.r.o.), s. 43-62.
- Fialová, L. (1991). Obyvatelstvo podle věku a rodinného stavu v Československu po roce 1945. *Demografie*, 33, 2, 114-120.
- Filadelfiová, J. (2005). Demografická situácia a správanie rodín vz. verejná politika v SR. *Sociológia*, 37, 5, 387-418.
- Firat, A. F., Kutucuoglu, K., ArıkanSaltık, I., Ungel, O. (2013). Consumption, consumer culture and consumer society. *Journal of Community Positive Practices*, 13, 1, 182-203.
- Fishman, R. (1987). *Bourgeois utopias: the rise and fall of suburbia*. New York (Basic Books).
- Flint, C. (2001). A TimeSpace for electoral geography: Economic restructuring, political agency and the Rise of the Nazi party. *Political Geography*, 20, 3, 301-329.
- Frejka, T. (2008). Overview Chapter 5: Determinants of family formation and childbearing during the societal transition in Central and Eastern Europe. *Demographic Research*, 19, 5, 162-166.
- FSÚ (1992). Federální statistický úřad. Pohyb obyvatelstva v České a Slovenské Federativní Republice. [analogový zdroj].
- Ftáčnik, M. (2018). *Viac dostupného nájomného bývania na Slovensku – Ako na to?* Bratislava (Friedrich-Ebert-Stiftung e.V.).
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York (Free Press).
- Gajdoš, P. (2001). K vybraným problémom transformácie sociálno-priestorovej situácie Slovenska. *Sociológia*, 33, 2, 185-206.
- Gajdoš, P. (2002). Mesto a jeho vývoj v sociálno-priestorových súvislostiach. *Sociológia*, 34, 4, 305-326.
- Gajdoš, P. (2007). Klasifikácia a typológia regiónov SR v sociálno-priestorovej a sídelno-regionálnej oblasti. Podkladová štúdia k úlohe výskumu a vývoja Regionálna diferenciácia, regionálny rozvoj v SR v kontexte integračných dosahov (2003 SP 51/028 06 00/028 06 02 – 2003), subtéma č. 3 Typológia regionálnej diferenciácie v slovenských podmienkach, dimenzia sídelno-priestorová.
- Gajdoš, P. (2008). *Current state and development of regional disparities in Slovakia (with emphasis on Underdeveloped Regions)*. Bratislava (SK pre Unesco, NK-Most Bratislava), s. 98-115.
- Gajdoš, P., Pašiak, J. (2007). Regionálny rozvoj Slovenska z pohľadu priestorovej sociológie. *Sociológia*, 4, 364-367.
- Garaj, P. (2019). Pracovať v meste, žiť mimo neho. Čo so sebou prináša masívna migrácia do okolia Bratislavy. Denník N, 26. augusta 2019. Dostupné online: <https://dennikn.sk/1564507/pracovat-v-meste-zit-mimo-neho-co-so-sebou-prinasa-masivna-migracia-do-okolia-bratislavy> [cit. 2019-08-26].
- Garb, Y., Dybicz, T. (2006). The retail revolution in post-socialist Central Europe and its lessons. In: Tsenkova, S., Nedović-Budić, Z. (eds.). *The Urban Mosaic of Post-Socialist Europe*. New York (Physica-Verlag), s. 231-252.
- Gazínski, B. (2016). Poland recast: Agriculture and rural development during a period of the transformation and European integration: An overview. *AgroLife Scientific Journal*, 5, 1, 69-82.
- Giordano, B. (1999). A place called Padania? The Lega Nord and the political representation of Northern Italy. *European Urban and Regional Studies*, 6, 3, 215-230.
- Giordano, B. (2000). Italian regionalism or

- „Padanian“ nationalism – the political project of the Lega Nord in Italian politics. *Political Geography*, 19, 4, 445-471.
- Giordano, B. (2001). The contrasting geographies of "Padania": the case of the Lega Nord in Northern Italy. *Area*, 33, 1, 27-37.
- Gnap, J., Poliak, M. (2002). Vplyv tarifnej politiky a ďalších faktorov na prepravné výkony verejnej hromadnej osobnej dopravy. *Horizonty dopravy*, 2002, 3, 19-22.
- Golej, J. (2008). Vývoj hypotekárneho trhu na Slovensku. *Nehnutelnosti a bývanie*, 3, 2, 11-31.
- Gomułka, S. (2016). Poland's economic and social transformation 1989–2014 and contemporary challenges. *Central Bank Review*, 16, 19-23.
- Graja, M., Mojžiš, V. (1996). Energetická náročnosť a ochrana životného prostredia v kombinovanej doprave silnice/železnice. *Doprava*, 38, 4, 24-31.
- Grenčíková, J., Križan, F., Tolmáči, L. (2011). Stability and actuality of aviation networks in Bratislava and Prague. *Moravian Geographical Reports*, 19, 1, 17-31.
- Gurňák, D., Križan, F., Lauko, V. (2009). Lokalizácia vysokých škôl na území Slovenska v časovo-priestorových súvislostiach. In: Ručinská, S. (ed.). *Úloha univerzít v regionálnom rozvoji*. Košice (Univerzita Paula Jozefa Šafárika), s. 64-83.
- Gurňák, D., Križan, F., Lauko, V. (2010a). Lokalizácia stredných škôl na území Slovenska v časovo-priestorových súvislostiach. In: Klímová, V., Žitek, V. (eds.). *XIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno (Masarykova univerzita), s. 156-164.
- Gurňák, D., Križan, F., Lauko, V. (2010a). Vybrané aspekty siete vysokých škôl a regiónov ich dochádzky v Slovenskej republike. *Geographia Cassoviensis*, 4, 1, 57-61.
- Gurňák, D., Križan, F., Lauko, V. (2010b). Lokalizácia stredných škôl na území Slovenska v časovo-priestorových súvislostiach. In: Klímová, V. (ed.). *13th International Colloquium on Regional Sciences*. Brno (Masarykova Univerzita), s. 156-164.
- Gurňák, D., Križan, F., Lauko, V. (2010c). Vybrané aspekty siete vysokých škôl a regiónov ich dochádzky v Slovenskej republike. *Geographia Cassoviensis*, 4, 1, 57-64.
- Gurňák, D., Lauko, V., Križan, F. (2011). Aktuálne tendencie vývoja dochádzkových regiónov verejných vysokých škôl na Slovensku. *Acta Geographica Universitatis Comeniana*, 55, 1, 39-66.
- Gurňák, D., Mikuš, R. (2012). Odras rímskej otázky vo volebnom správaní na Slovensku – politicko-geografická analýza. *Geographia Cassoviensis*, 6, 2, 18-27.
- Hajko, J., Klátik, P., Tunega, M. (2011). *Konkurencieschopné regióny 21/2010*. Bratislava (Devin printing house).
- Hajnal, J. (1953). Age at Marriage and Proportion Marrying. *Population Studies*, 7, 2, 111-136.
- Hajnal, J. (1965). European Marriage Patterns in Perspective. In: Glass, D. V., Eversley, D. C. (eds.). *Population in History*. Londýn (Edvard Arnold Ltd.), s. 101-143.
- Halás, M. (2003). Poľnohospodárstvo v prístupovom procese do EÚ (úloha dotácií). In: *Geografie XIV*. Brno (Masarykova univerzita), s. 36-41.
- Hamada, R., Kasagranda, A. (2012). Diaľnica D1 a jej vplyv na mieru nezamestnanosti v Trenčianskom kraji. *Geographia Cassoviensis*, 4, 2, 28-36.
- Hampl, J. (1996). Transformační procesy a předpoklady dalšího vývoje systému osídlení. In: Hampl, M. et al. (eds.). *Geografické organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha (PříF UK), s. 91-117.
- Hampl, M. (2001). Regionální vývoj v období transformace. In: Hampl, M. et al. (eds.). *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Praha (PříF UK), s. 17-41.

- Hampl, M. (2005). *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha (DemoArt).
- Hampl, M., Kühnl, K. (1993). Migratory Trends in Former Czechoslovakia. *Acta Universitatis Carolinae – Geographica*, 28, 1, 53-71.
- Hampl, M., Müller, J. (2011). Spoločenská transformace a regionální diferenciace Česka: Příklad vývoje rozmístění pracovních míst a obyvatelstva. *Geografie*, 116, 3, 211-230.
- Harvey, D. (2012). *Záhada kapitálu*. Bratislava (Rybka Publishers).
- Hašková, H. (2006). Zkoumání bezdětnosti, jejího růstu a s ním souvisejících sociodemografických jevů v české společnosti v kontextu zemí střední a východní Evropy. In: Hašková, H., Šalamounová, P., Víznerová, H., Zamykalová, L. (eds.). *Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě*. Praha (Sociologický ústav AV ČR), s. 22-58.
- Hašková, H. (2010). *Fenomén bezdětnosti*. Praha (SLON).
- Haydukiewicz, L. (2011). Historical and geographic regionalization versus electoral geography. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 19, 98-111.
- Häusermann, H. (1996). From the Socialist to the Capitalist City. Experiences from Germany. In: Andrusz, G., Harloe, M., Szelenyi, I. (eds.). *Cities after Socialism. Urban and Regional Change and Conflicts in Post-Socialist Societies*. Oxford (Blackwell).
- Hejhalová, B. (2000). K pripravovanému legislatívnemu zámeru zákona o verejnej hromadnej osobnej doprave. *Horizonty dopravy*, 2000, 3, 19-22.
- Hejhalová, B. (2010). Štandardy kvality dopravnej obsluhy, ako nástroj zvyšovania atraktivity verejnej hromadnej osobnej dopravy v regiónoch. *Doprava a spoje*, 5, 1, 84-98.
- Herich, J., Kováč, M. (2019). *Vývojové tendencie ukazovateľov materských, základných a stredných škôl. Trendová analýza 2000 – 2018*. Bratislava (Centrum vedecko-technických informácií SR).
- Hloušek, V. (2002). Koncept konfliktních linií ve střední a jihovýchodní Evropě – Tři roviny analýzy. *Stredoeurópske politické štúdie*, 4, 2-3, 1-10.
- Hoff, A. (2008). Population Ageing in Central and Eastern Europe as an Outcome of the Socio-economic Transition to Capitalism. *Socialinis Darbas*, 7, 2, 14-25.
- Hohn, A., Hohn, U. (1997). Transformationsprozesse, aktuelle Problemlagen und planerische Ansätze in ostdeutschen Großsiedlungen. In: Müller, E. (ed.). *Großwohnsiedlungen in europäischen Städte, Beiträge zur Regionalen Geographie*, 45, 46-62.
- Hood, A., Waters, T. (2017). *Living standards, poverty and inequality in the UK: 2017–18 to 2021–22*. Londýn (The Institute for Fiscal Studies).
- Horňák, M. (1999). Vývoj postavenia železničnej dopravy na dopravnom trhu v Slovenskej republike. *Folia Geographica*, 3, 218-228.
- Horňák, M. (2004). Súčasný stav a perspektívy vývoja dopravnej infraštruktúry Slovenskej republiky. *Prace Komisji Geografii Komunikacji Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 10, 231-250.
- Horňák, M. (2005). Pokračujúca transformácia železničnej dopravy na Slovensku a niektoré jej dopady na regióny. *Národohospodársky obzor*, 5, 4, 21-32.
- Horňák, M. (2006a). Identification of Regions of Transport Marginality in Slovakia. In: Komornicki, T., Czapiewski, K. (eds.). *Regional Periphery in Central and Eastern Europe. Europa XXI*, 15, Varšava (IGiPZ PAN), s. 35-41.
- Horňák, M. (2006b). Pozícia železničnej dopravy na Slovensku – stagnácia alebo úpadok? *Národohospodársky obzor*, 6, 4, 16-24.
- Horňák, M., Bačík, V. (2013). Poloha uzla Bratislava v dopravných sieťach. In: Buček, J., Korec, P. (eds.). *Moderná humánna*

- geografia mesta Bratislava: priestorové štruktúry, siete a procesy*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave), s. 195-228.
- Hornák, M., Kováčiková, Z. (2003). Transport Node of Bratislava in Relationship with Pan-European Multimodal Corridors. In: Kowalczyk, A. (ed.). *Theoretical and Methodological Aspects of Geographical Space at The Turn of Century*. Varšava (Warsaw University, Faculty of Geography and Regional Studies), s. 143-150.
- Hornák, M., Kresáň, L., Rochovská, A. (2016). Osobný automobil v domácnosti: symbol sociálneho statusu alebo nevyhnutnosť? *Geografia*, 24, 1, 15-19.
- Howes, D. (2002). *Cross-cultural consumption: Global Markets, Local Realities*. Londýn (Routledge).
- Hrabovský, M. (2015). Anticiganizmus ako bariéra k inklúzii Rómov. In: Podolinská, T., Hrustič, T. (eds.). *Čierno-biele svety. Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku*. Bratislava (Veda SAV), s. 40-59.
- Hreusík, S., Štefániková, M. (1999). Zhodnotenie princípov štátnej dopravnej politiky SR. *Horizonty dopravy*, 1999, 1, 12-13.
- Chaudry, A., Wimer, CH., McCartney, S., Frohlich, L., Campbell, C., Swenson, C., Oellerich, D., Huan, S. (2016). *Poverty in the United States: 50-Year trends and safety Net impacts*. Washington (US Department of Health and Human Services).
- Chesnais, J. C. (2000). *The inversion of the age pyramid and the future population decline in France: implications and policy responses*. New York (Department of Economic and Social Affairs, United Nations Secretariat), Dostupné na: www.un.org/esa/population/publications/popdecline/Chesnais.pdf [cit. 2006-09-11].
- Chorvát, I. (2015). Premeny životného štýlu – sociologické východiská a predpoklady. *Sociológia*, 47, 1, 5-30.
- Chrastinová, Z., Stanková, M., Belešová, S. (2013). Malé farmy a rodinné farmy na Slovensku a v krajinách EÚ. *Ekonomika poľnohospodárstva*, 13, 53-68.
- latu, C. (2008). Abstentions et abstentionnismes aux elections roumaines pour le parlement europeen de 2007. *Romanian Review on Political Geography*, 10, 1, 75-84.
- Ilík, J., Ouředníček, M. (2007). Karlín a jeho proměny v souvislostech postsocialistické transformace Prahy. *Geografie*, 112, 3, 292-314.
- Informačný portál rezortu MŽP SR www.enviroportal.sk
- Ira, V. (2007). Regionálna typológia vybavenosti infraštruktúrou. Podkladová štúdia k úlohe výskumu a vývoja Regionálna diferenciácia, regionálny rozvoj v SR v kontexte integračných dosahov (2003 SP 51/028 06 00/028 06 02 – 2003), subtéma č. 3 Typológia regionálnej diferenciácie v slovenských podmienkach, dimenzia infraštruktúrna.
- Ivan, I. (2010). Advantage of carpooling in comparison with individual and public transport. Case study of the Czech Republic. *Geographia Technica*, 5, 1, 36-46.
- Ivanička, K. (1958). Predmet, metódy a vývinové smery geografie priemyslu. *Geografický časopis*, 10, 1, 27-40.
- Jacobs, J. (1969). *The economy of the cities*. New York (Random House).
- Jamborová, M., Masár, I. (2015). Vývojové tendencie zamestnanosti v agrárnom sektore a v potravinárskej výrobe v poslednej dekáde (2005 – 2014) na Slovensku. *Ekonomika poľnohospodárstva*, 15, 109-123.
- Jarosz, L. (2008). The city in the country: Growing alternative food networks in Metropolitan areas. *Journal of Rural Studies*, 24, 3, 231-244.
- Jaso, M. (2018). Panelstory: príbeh urbanistického experimentu. *Historická revue*, 11, 63.
- Johnston, R. J. et al. (2000). *The dictionary of Human Geography*. Oxford (Blackwell), s. 203-204.

- JOSEPH ROWNTREE FOUNDATION (JRF). UK Poverty 2017. *A comprehensive analysis of poverty trends and figures. Report by the JRF Analysis Unit*. New York (Joseph Rowntree Foundation).
- Káčerová, M., Bleha, B. (2007). Teoretické východiská populačného starnutia a retrospektívny pohľad na starnutie Európy. *Slovenská štatistika a demografia*, 17, 3, 43-61.
- Káčerová, M., Mládek, J. (2011). Generačné substitúcie ako indikátory starnutia obyvateľstva. *Forum Statisticum Slovaca*, 7, 6, 79-84.
- Káčerová, M., Ondačková, J. (2015a). The process of population ageing in countries of the Visegrad Group (V4). *Erdkunde*, 69, 1, 49-68.
- Káčerová, M., Ondačková, J. (2015b). Proces starnutia populácie Slovenska v európskom kontexte. *Slovenská štatistika a demografia*, 25, 3, 44-58.
- Káčerová, M., Ondačková, J., Mládek, J. (2014). Time-space differences of population ageing in Europe. *Hungarian Geographical Bulletin*, 63, 2, 177-199.
- Kalenda, J. (2014). Historie spotřební kultury. In: Zahrádka, P. (ed.). *Spotřební kultura: historie, teorie a výzkum*. Praha (Academia), s. 21-57.
- Kalina, T., Jurkovic, M., Binova, H., Gardlo, B. (2016). Water transport-The challenge for the automotive industry in Slovakia. *Communications-Scientific letters of the University of Zilina*, 18, 2, 26-29.
- Kasagrandá, A. (2015). Spatial Differentiation and Evaluation of Tourism Performance of Slovakia and Its Specificities. *Czech Journal of Tourism*, 4, 1, 57-74.
- Kasagrandá, A., Cákoci, R. (2015). Priestorová diferenciácia a návštevnosť Slovenska občanmi Českej republiky. In: Pachrová, S., Doležalová, M. (eds.). *Aktuální problémy cestovního ruchu "Cestovní ruch: Vývoj - změny - perspektivy"*. Jihlava (Vysoká škola polytechnická), s. 202-214.
- Kasagrandá, A., Gurňák, D. (2017). Spa and Wellness Tourism in Slovakia (A Geographical Analysis). *Czech Journal of Tourism*, 6, 1, 27-53.
- Kasala, K., Danielová, K., Blažík, T., Csongárová, K., Dedina, D., Keblovská, S., Malíková, M., Ondrejka, M., Šveda, M. (2009). *Ekonomická, kultúrna a sociálna transformácia vybraných lokalít Slovenska: teoreticko-metodologická báza a aplikácie*. Bratislava (KARTPRINT).
- Keresteš, J. (1994). Lesné železnice. *Ž-semafor*, 6-7.
- Klamár, R. (2011). Vývoj regionálnych disparít na Slovensku s osobitným zreteľom na regióny východného Slovenska. *Folia Geographica*, 53, 18, 89-170.
- Klamár, R. (2016). Development tendencies of regional disparities in the Slovak Republic. *Geographica Pannonica*, 20, 3, 136-151.
- Klepoč, J., Žarnay, P. (1999). Významné kroky na Bodrogu. *Horizonty dopravy*, 1999, 2, 31-33.
- Knežević, B., Delić, M., Knego, N. (2014). The Retail Internationalization in Visegrad Countries and Croatia. In: Knežević, B., Wach, K. (eds.). *International Business from the Central European Perspective*. Záhreb (University of Zagreb Publishing Service), s. 113-128.
- Kohler, H. P., Billari, F. C., Ortega, J. A. (2002). The Emergence of Lowest-Low Fertility in Europe During the 1990s. *Population and Development Review*, 28, 4, 641-680.
- Kok, H. J. (2007). Restructuring retail property markets in Central Europe: impacts on urban space. *Journal of Housing and the Built Environment*, 22, 1, 107-126.
- Kolesár, P. (2007). *Vzťah nadnárodných korporácií a národných vlád v strednej Európe: Konkurencia krajín V4 pri získavaní zahraničných investícií*. (Diplomová práca). Brno (Masarykova univerzita).
- Kolodko, G. W. (1999). Transition to a market economy and sustained growth. Implications for the post-Washington consensus. *Communist and Post-Communist Studies*, 32, 3, 233-261.

- Kolosov, V., Turovskij, R. (2000). Геополитическое положение России на пороге XXI века: реалии и перспективы [Geopolitičeskoje položenie Rossii na poroge XXI veka: realii i perspektivy]. *Polis, (Političeskie issledovanija)*, 3, 40-60.
- Koncepcia rozvoja dopravy SR (1993). Uznesenie vlády SR č. 166/1993
- Koncepcia štátnej bytovej politiky do roku 2020 schválená uznesením vlády SR č. 13 zo 7. januára 2015. Dostupné na: www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/bytova-politika/dokumenty/koncepcie [cit. 2019-10-18].
- Koncepcia tvorby regionálnej dopravnej politiky (2002). Uznesenie vlády SR č. 903/2002.
- Konečný, O., Hrabák, J. (2016). Česká a slovenská geografie zemědělství: transformace, vstup do Evropské unie... a dál? Multifunkcionalita?. *Geografický časopis*, 68, 2, 151-169.
- Korcelli, P. (1997). Perspektiven für Städte und Städtesysteme im östlichen Mitteleuropa: Strukturen und Funktionen im Wandel. In: Mayr, A. (ed.). *Regionale Transformationsprozesse in Europa, Beiträge zur Regionalen Geographie*. Leipzig (Institut für Länderkunde), s. 48-56.
- Korec, P. (1987). Vyjadrenie vzťahov a väzieb medzi prvkami socioekonomických systémov (na príklade dopravného systému ČSSR). *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 26, 117-132.
- Korec, P. (1994). *Humánna geografia 1: metódy, priemysel, doprava, regióny*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Korec, P. (2005). *Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989 – 2004*. Bratislava (Geo-grafika).
- Korec, P. (2007). Vplyv post-industriálneho štádia vývoja spoločnosti a globalizácie na regionálny vývoj Slovenska. *Geographia Cassoviensis*, 1, 1, 75-80.
- Korec, P. (2009). Štrukturálne zmeny ekonomiky Slovenska v prvej etape spoločenskej transformácie v regionálnom kontexte. *Geographica Moravica*, 1, 11-26.
- Korec, P. (2013). Pozícia Bratislavy a jej regiónu v regionálnej štruktúre Slovenska. In: Buček, J., Korec, P. (eds.). *Moderná humánna geografia mesta Bratislava: priestorové štruktúry, siete a procesy*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 27-54.
- Korec, P., Ondoš, S. (2006). Less developed regions of Slovakia: identification and characteristics. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 48, 55-74.
- Korec, P., Ondoš, S. (2008). Regional development of the Slovak Republic from 1997 to 2006. In: Gajdoš, P. (ed.). *Regional Disparities in Central Europe*. Bratislava (Sociologický ústav SAV), s. 135-155.
- Korec, P., Ondoš, S., Matu, P., Pálková, P. (2005). *Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989–2004 (Identifikácia menej rozvinutých regiónov Slovenska)*. Bratislava (Geo-grafika).
- Korec, P., Rochovská, A. (2003). Big Cities of Slovakia, the Laws and Specific Features of their Development after 1989. In: Kowalczyk, A. (ed.). *Geographical space at the turn of the century. Theoretical and methodological challenges*. Varšava (Warsaw University), s. 65-73.
- Korec, P., Smatanová, E., Horňák, M. (1997). Influence of Transformation Processes and Border Location on the Development of Transportation System in the Bratislava Region. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, 32 (Sup.), 335-342.
- Kotler, P., Wong, V., Saunders, J., Armstrong, G. (2012). *Moderní marketing*. Praha (Grada Publishing).
- Kotrba, J., Svejnar, J. (1994). Rapid and Multifaceted Privatization: Experience of the Czech and Slovak Republics. *MOCT-MOST: Economic Policy in Transitional Economies*, 4, 2, 147-185.
- Kovacs K. (2003). The agricultural restructuring in Hungary 1990–2001, *Geographia Polonica*, 76, 1, 55-72.
- Kovács, Z. (1999). Cities from state-socialism

- to global capitalism: an introduction. *GeoJournal*, 49, 1, 1-6.
- Kováč, D. (1998). *Dejiny Slovenska*. Praha (NLN).
- Kowalski, A. (2014). Evolution of the role and significance of agriculture for the Polish economy in 1989–2014. *Problems of Agricultural Economics*, 4, 3-26.
- Krásný, T. (1992). Retailing in Czechoslovakia. *International Journal of Retail and Distribution Management*, 20, 6, 30-33.
- Krehbiel, E. (1916). Geographic Influences in British Elections. *Geographical Review*, 2, 6, 419-432.
- Krivý V. (1996). Kryštalizácia základných politických zoskupení vo vzťahu k deleniám a štiepeniam slovenskej spoločnosti. *Sociológia*, 28, 2, 127-146.
- Krivý, V. (1993). Sociokultúrne pozadie problémov transformácie na Slovensku. *Sociológia*, 25, 4-5, 311-342.
- Krivý, V. (2003). Volebné výsledky a trendy. In: Mesežnikov, G., Gyarfášová, O., Kolár, M. (eds.). *Slovenské voľby '02. Výsledky, dôsledky, súvislosti*. Bratislava (Inštitút pre verejné otázky), s. 61-105.
- Krivý, V. (2005). Politické orientácie obyvateľov a hlavné deliace línie. In: Szomolányi, S. (ed.). *Spoločnosť a politika na Slovensku. Cesty k stabilite 1989-2004*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 84-107.
- Krivý, V. (2006). Parlamentné voľby 2006: staré a nové vzorce rozdelení voličských hlasov. In: Mesežnikov, G., Gyarfášová, O., Kolár, M. (eds.). *Slovenské voľby 2006. Výsledky, dôsledky, súvislosti*. Bratislava (Inštitút pre verejné otázky), s.143-205.
- Krivý, V., Feglová, V., Balko, D. (1996). *Slovensko a jeho regióny. Sociokultúrne súvislosti volebného správania*. Bratislava (Nadácia Média).
- Križan, F. (2009). Globalizácia maloobchodu: definícia základných procesov a ich analýza v slovenskej geografii maloobchodu. *Geografický časopis*, 61, 1, 49-68.
- Križan, F., Alföldiová, M., Lauko, V. (2008). Vybrané prejavy transformácie terciérneho sektora mesta Galanta po roku 2000. In: Klímová, V., Žítek, V. (eds.). *XI. medzinárodné kolokvium o regionálnych viedach*. Brno (Masarykova univerzita), s. 276-283.
- Križan, F., Bilková, K. (2019). *Geografia spotreby: úvod do problematiky*. Bratislava (Univerzita Komenského).
- Križan, F., Bilková, K., Barlík, P., Kita, P., Šveda, M. (2019). Old and New Retail Environment in a Post-Communist City: Case Study from the Old Town in Bratislava, Slovakia. *Ekonomický časopis*, 67, 8, 879-898.
- Križan, F., Bilková, K., Kita, P., Siviček, T. (2016). Transformation of retailing in post-communist Slovakia in the context of globalization. *E & M Ekonomie a Management*, 19, 1, 148-164.
- Križan, F., Horňák, M. (2012). Vplyv súkromného prepravcu na verejnú železničnú dopravu: prípadová štúdia spoločnosti RegioJet na Slovensku. In: M. Kvizda, Z. Tomeš (eds.). *Konkurencia na železnici – budúcnosť pro 21. storočí alebo destrukcia sítě?* Brno (Masarykova univerzita), s. 22-31.
- Križan, F., Kunc, J., Bilková, K., Barlík, P., Šilhan, Z. (2017). Development and Classification of Shopping Centers in Czech and Slovak Republics: a Comparative Analysis. *AUC Geographica*, 52, 1, 18-26.
- Križan, F., Lauko, V. (2014). *Geografia maloobchodu: úvod do problematiky*. Bratislava (Univerzita Komenského).
- Križan, F., Tolmáči, L., Lauko, V. (2009). Potravinársky maloobchod v rurálnom prostredí: kvalita nakupovania. *Acta geographica Universitatis Comenianae*, 53, 35-45.
- Kshetri, N. (2009): Entrepreneurship in post-socialist economies: A typology and institutional contexts for market entrepreneurship. *Journal of International Entrepreneurship*, 7, 3, 236-259.
- Kubín, L., Velšic, M. (1998). *Slovensko a jeho volebné pravidlá*. Bratislava (VEDA).
- Kučera, M. (1994). *Populace České republiky 1918 – 1991*. Praha (Česká demografická

- společnost, Sociologický ústav AV ČR).
- Kučera, M., Kalibová, K. (1994). Typologie domácností a rodin. In: Pavlík, Z. (ed.). *Populační vývoj České republiky 1994*. Praha (Univerzita Karlova), s. 91-96.
- Kučerová, S. (2008). Územní rozmístění základních škol v Česku, hlavní rysy jeho proměn ve 2. polovině 20. století a jejich potenciální důsledky. *Studia Paedagogica*, 13, 35-51.
- Kučerová, S. (2012). *Proměny územní struktury základního školství v Česku*. Praha (Geographica).
- Kučerová, S., Bláha, J., Pavlasová, Z. (2015). Malé venkovské školy na trhu se základním vzděláváním: Jejich působnost a marketing na příkladu Turnovska. *Sociologický časopis*, 51, 4, 607-636.
- Kučerová, S., Kučera, Z., Chromý, P. (2010). An elementary school in networks: Contribution to geography of education. *Europa XXI*, 21, 47-67.
- Kuhn, I. (2008). *Hodnotová orientácia slovenskej zahraničnej politiky*. Bratislava (Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika).
- Kulikowski, R. (2005). Agricultural problem areas in Poland, 2002. *Moravian Geographical Reports*, 13, 1, 2-7.
- Kulla, M. (2005). *Transformácia priemyslu Bratislavy po roku 1989*. (Dizertačná práca). Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Kulla, M. (2007). Charakteristika vybraných foriem cestovného ruchu v meste Košice a v jeho zázemí. *Geographia Cassoviensis*, 5, 1, 73-78.
- Kunc, J., Maryáš, J., Tonev, P., Frantál, B., Siwek, T., Halás, M., Klapka, P., Szczyrba, Z., Zuskáčová, V. (2013). *Časoprostorové modely nákupního chování české populace*. Brno (Munipress).
- Kunc, J., Szczyrba, Z., Frantál, B., Tonev, P. (2012). Retail Gravity Models, Shopping Habits and Shopping Centres: The Case of the Brno Agglomeration (a Contribution to the Study of Daily Urban Systems). *Czech Sociological Review*, 48, 5, 879-910.
- Kurek, S. (2008). Spatial disparities in the changes in the population age structure of Poland in the context of the second demographic transition. *Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft*, 33, 3-4, 271-292.
- Kutscherauer, A. (2007). Východiska výskumu regionálných disparit v územní rozvoji České republiky. In: *Regionální disparity*. Working paper. Ostrava (Ekonomická fakulta VŠB Ostrava), Dostupné na: <http://disparity.vsb.cz> [cit. 2014-02-21].
- Kutscherauer, A. et al. (2010). *Regionální disparity. Disparity v regionálním rozvoji země – pojetí, teorie, identifikace a hodnocení*. Ostrava (VŠB – TU).
- Kvasničková, A. (2003). Náboženský život. In: Sópoci, J. et al. (eds.). *Slovensko v deväťdesiatych rokoch*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave), s. 267-308.
- Labuda, M., Žarnovičan, H. (2013). *Vývoj využitia kultúrnej krajiny Myjavskej pahorkatiny (modelový príklad k. ú. Krajné)*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Laclavíková, M., Švecová, A. (2012). *Pramene práva na území Slovenska II (1790 – 1918)*. Trnava (Typi Universitatis Tyrnaviensis).
- Lambin, J. J. (1997). *Strategic marketing management*. Maidenhead (McGraw-Hill).
- Lauko, V. (2001). Mestské sídla Slovenska a ich trvalo udržateľný rozvoj. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Matthiae Belii, Geografické štúdie*, 8, 59-65.
- Lauko, V., Gurňák, D., Križan, F. (2010). Vývoj siete základných škôl v Slovenskej republike po roku 1990. *Geographia Cassoviensis*, 4, 2, 69-76.
- Lauko, V., Gurňák, D., Križan, F., Tolmáči, L. (2011). *Školstvo na Slovensku v kontexte regionálnych disparít*. Prešov (Vydavateľstvo Michala Vaška).
- Lauko, V., Gurňák, D., Križan, F., Tolmáči, L. (2012). Najnovšie vývojové trendy vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva Slovenska v časovo-priestorových

- súvislostiach. *Geographia Cassoviensis*, 6, 2, 91-102.
- Lauko, V., Križan, F. (2008). Vývoj stredných škôl v krajských mestách Slovenska v najnovšom období. *Geografická revue*, 4, 2, 111-122.
- Lauko, V., Križan, F., Gurňák, D. (2009). Časovo-prietorové aspekty nezamestnanosti na Slovensku v procese ekonomickej transformácie krízy. In: Klímová, V., Žítek, V. (eds.). *XII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno (Masarykova univerzita), s. 58-65.
- Lauko, V., Križan, F., Tolmáči, L. (2008). Potravinársky maloobchod na Slovensku: rurálne prostredie, čas a miesto nákupu. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianaе, Geographica*, 51, 41-55.
- Lehocký, F., Rusnák, J. (2016). Regional specialization and geographic concentration: experiences from Slovak industry. *Miscellanea Geographica*, 20, 3, 5-13.
- Leška, D. (2013). Hlavné etapy formovania systému politických strán na Slovensku po roku 1989. *Sociológia*, 45, 1, 71-88.
- Lijphart, A. (1999). *Patterns of Democracy-Government forms and Performances in 36 countries*. New Haven (Yale University Press).
- Lipset, M. S., Rokkan, S. (1967). Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction Party Systems and Voter Alignments. In: Lipset, M. S., Rokkan, S. (eds.). *Cross-National Perspectives*. New York (The Free Press), s. 1-64.
- Lizon, P. (1997). Panelákové sídliská totalitárnych čias – trpké dedičstvo stavebníctva krajín bývalého socialistického tábora. *Urbanizmus a architektúra*, 31, 2-3, 101-112.
- Lőrincz, J. (2016). Západný Balkán – zabudnutý región? In: Brezáni, P. (ed.). *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2015*. Bratislava (Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku), s. 69-84.
- Lukniš, M. (1985). Regionálne členenie Slovenskej socialistickej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja. *Geografický časopis*, 37, 2-3, 137-163.
- Lukniš, M. et al. (1974). *Slovensko – Ľud*. Bratislava (Obzor).
- Lutz, W. (2009). The Demography of Future Global Population Aging: Indicators, Uncertainty, and Educational Composition. *Population and Development Review*, 35, 2, 357-365.
- MacKellar, F. L. (2003). The predicament of Population Aging: A review Essay. *Vienna Yearbook of Population Research*, 1, 73-99.
- MacKinnon D., Cumbers, A. (2019). *An Introduction to Economic Geography*. Londýn (Routledge).
- Madarász, D. (2011). *Historický vývoj poľnohospodárskych družstiev na Slovensku od 19. storočia až po súčasnosť*. In: *Podnikanie na vidieku (Obchodné právo EÚ I)*. Nitra (SPU), s. 174-180.
- Madleňák T. (2006). Politicko-geografické analýza volebných preferencií obyvateľov regiónu Oravy. *Geografická Revue*, 2, 2, 630-649.
- Madleňák T. (2010a). Geografické aspekty výsledkov prezidentských volieb 2009 na Slovensku. In: *Zborník z XXII sjezdu ČGS - Geografie pro život ve 21. století*. Ostrava (Ostravská univerzita v Ostravě), s. 789-800.
- Madleňák, T. (2010b). Hlavné trendy výskumu v súčasnej volebnej geografii. *Geografický časopis*, 62, 2, 27-145.
- Madleňák, T. (2012). *Regionálna diferenciácia volebného správania na Slovensku (1998-2010)*. Bratislava (VEDA).
- Madziková, A. (2017). Analiza przestrzenna sieci szkół podstawowych i średnich w słowackich regionach. In: Michalko, M., Demková, L., Buczek, M., Kowalik, T. (eds.). *Kompleksowa analiza potencjalności rozwoju turystyki wiejskiej na pograniczu Polsko-Słowackim*. Rzeszow (Bieszczadzki Park Narodowy), s. 109-116.

- Mair, P. (1990). *The West European Party System*. Oxford (Oxford University Press).
- Majo, J. (2018). Giving Ethnic Diversity its Spatial and Temporal Meaning – Examples from Slovakia. *Sociológia*, 50, 6, 672-692.
- Majo, J., Šprocha, B. (2016). *Storočie populačného vývoja Slovenska II.: populačné štruktúry*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave; INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky; Centrum spoločenských a psychologických vied SAV).
- Malíková Ľ., Buček, J. (1997). Mayors in Slovakia (A Case Study). *Sociológia*, 29, 6, 707-722.
- Mann, A. (2009). Formovanie identity Rómov na Slovensku po roku 1918. In: Kiliánová, G., Kowalská, E., Krekovičová, E. (eds.). *My a tí druhí v slovenskej spoločnosti. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít*. Bratislava (Veda SAV), s. 452-473.
- Marada, M., Květoň, V. (2010). Diferenciace nabídky dopravních příležitostí v českých obcích a sociogeografických mikroregionech. *Geografie*, 115, 1, 21-43.
- Marenčáková, J. (2006). Reprodukčné a rodinné správanie obyvateľstva po roku 1989 z časového a priestorového aspektu. *Geografický časopis*, 58, 3, 197-224
- Mariot, P. (1976). Objekty individuálnej rekreácie na Slovensku. *Geografický časopis*, 28, 1, 3-12.
- Mariot, P. (1991). Priestorové hodnotenie výsledkov volieb do Slovenskej národnej rady (jún 1990). *Geografický časopis*, 43, 3, 231-249.
- Mariot, P. (1994). Voľby do SNR v roku 1992 a ich porovnanie s voľbami v roku 1990. *Geographia Slovaca*, 7, 103-110.
- Mariot, P. (1997). Regióny volebnej preferencie na Západnom Slovensku. *Geographia Slovaca*, 12, 99-105.
- Mariot, P. (1999). Štruktúra volebných preferencií obyvateľstva najväčších miest Slovenska. *Geografický časopis*, 51, 2, 153-175,
- Mariot, P. (2000). Regional aspects of results of the 1999 presidential elections in Slovakia. *Moravian Geographical Reports*, 2, 14-24.
- Martínz-García, E., Raya, J. M. (2008). Length of stay for low cost tourism. *Tourism Management*, 29, 6, 1064-1075.
- Martišková, M. (2018). *Budúcnosť pracujúcich v automobilovom priemysle na Slovensku*. Bratislava (Friedrich-Ebert-Stiftung).
- Marushiaková, E., Popov, V. (2015). Vplyv orientalizmu vo vede a v politike na spolunažívanie Rómov s majoritnou spoločnosťou. In: Podolinská, T., Hrustič, T. (eds.). *Čierne-biele svety. Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku*. Bratislava (Veda SAV), s. 172-207.
- Maryáš, J., Kunc, J., Tonev, P., Szczyrba, Z. (2014). Shopping and Services Related Travel in the Hinterland of Brno: Changes From the Socialist Period to the Present. *Moravian Geographical Reports*, 22, 3, 18-28.
- Matlovič, R. (2000). Transformačné procesy intraurbánnych štruktúr Prešova ako odraz celospoločenských zmien v poslednom decéniu. In: Matlovič, R. (ed.). *Urbánny vývoj na rozhraní milénií*. Prešov (Inštitút turizmu a hotelového manažmentu FF PU), s. 26-38.
- Matlovič, R. (2001a). Transformačné procesy a ich efekty v intraurbánnych štruktúrach postkomunistických miest. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Matthiae Belii, Geografické štúdie*, 8, 73-81.
- Matlovič, R. (2001b). Tranzitívna podoba mesta a jeho intraurbánnych štruktúr v ére postkomunistickej transformácie a globalizácie. *Sociológia* 36, 2, 137-158.
- Matlovič, R., Klamár, R., Matlovičová, K. (2008). Vývoj regionálnych disparít začiatkom 21. storočia na Slovensku vo svetle vybraných indikátorov. *Regionální studie*, 2, 2-11.
- Matlovič, R., Matlovičová, K. (2005). Vývoj regionálnych disparít na Slovensku a problémy regionálneho rozvoja Prešovského kraja. *Folia Geographica*, 43, 8, 66-89.
- Matlovič, R., Matlovičová, K. (2011). Regionálne disparity a ich riešenie na Slovensku v rozličných kontextoch. *Folia Geographica*, 53, 18, 8-87.

- Matlovič, R., Matlovičová, K. (2017). Neoliberalization of the higher education in Slovakia: a geographical perspective. *Geografický časopis*, 69, 4, 313-337.
- Matlovičová, K., Klamár, R., Mika, M. (2015). *Turistika a jej formy*. Prešov (Prešovská univerzita).
- Matošková, D. (2010). Sebestačnosť a konkurencieschopnosť agropotravinárskych komodít. In: Gozora, V. (ed.). *Regionálne disparity v ekonomickom a sociálnom prostredí slovenského vidieka*. Nitra (SAPV), s. 49-56.
- Matošková, D., Gálik, J. (2014). *Konkurencieschopnosť slovenských výrobkov rastlinného pôvodu*. Bratislava (Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva).
- Mazúr, E. (1974). Národnostné zloženie. In: Kolektív autorov. *Slovensko. Ľud I*. Bratislava (Obzor), s. 440-462.
- MDaV SR (2019a). Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky. Dostupné na: www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/register-organizacii-cestovneho-ruchu/register-oblastnych-organizacii-cestovneho-ruchu [cit. 2019-10-10].
- MDaV SR (2019b). Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky. Dostupné na: www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/statistika/ubytovacia-statistika/kapacity-a-vykony-ubytovacich-zariadeni-cestovneho-ruchu-sr-podla-druhu-za-roky-2014-2017-pdf-982-kb [2019-03-10].
- MDaV SR (2019c). Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky. Dostupné na: www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/statistika/ubytovacia-statistika/kapacity-a-vykony-ubytovacich-zariadeni-cestovneho-ruchu-sr-podla-krajov-za-roky-2013-2016-pdf-1-1-mb [cit. 2019-03-10].
- MDV SR (Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky) (2018). Informácia o poskytnutej podpore do oblasti bývania prostredníctvom Štátneho fondu rozvoja bývania a Programu rozvoja bývania za rok 2018. Bratislava. Dostupné na: www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/bytova-politika/dokumenty/informacie/informacia-o-poskytnutej-podpore-do-oblasti-byvania-prostrednictvom-statneho-fondu-rozvoja-byvania-a-programu-rozvoja-byvania [cit. 2019-10-14].
- MDV SR (Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky) (2019). Zoznam poskytnutých dotácií na obstaranie nájomných bytov. Bratislava. Dostupné na: www.mindop.sk/ministerstvo-1/vystavba-5/bytova-politika/dotacie/zoznam-schvalenych-ziadosti/zoznam-poskytnutych-dotacii-na-obstaranie-najomnych-bytov [cit. 2019-10-17].
- Mészáros, J. (2008). *Atlas úmrtnosti Slovenska 1993 – 2007*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Mészáros, J. (2009). Úmrtnosť. In: Vaňo, B. (ed.). *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2008*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Mészáros, J. (2012). Úmrtnosť. In: Vaňo, B. (ed.). *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2011*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Metcalf, S., J., Foster, R., Ramoglan, J. (2006). Adaptive economic growth. *Cambridge Journal of Economics*, 30, 1, 7-32.
- MH SR (2000). Národný program rozvoja cestovného ruchu v Slovenskej republike. Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky. Dostupné na: webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:cbo1BOOh-4sJ:hsr.rokovania.sk/data/att/32967_subor.rtf+&cd=1&hl=sk&ct=clnk&gl=sk&client=firefox-b-d [cit. 2019-03-10].
- Midriak, R. et al. (2011). *Spustnuté pôdy a pustnutie krajiny Slovenska*. Banská Bystrica (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici).
- Michalak, W. (2001). Retail in Poland: An assessment of changing market and foreign investment conditions. *Canadian Journal of Regional Science*, 24, 3, 485-504.
- Michálek, A. (2012). Teoreticko-konceptuálne východiská výskumu priestorových a

- regionálnych disparít. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 56, 1, 25-43.
- Michálek, A. (2014). Teoretické východiská a metodické postupy výskumu priestorových a regionálnych disparít. In: Michálek, A., Podolák, P. (eds.). *Regionálne a priestorové disparity na Slovensku, ich vývoj v ostatnom desaťročí, súčasný stav a konzekvencie*. Bratislava (Geografický ústav SAV), s. 7-23.
- Michálek, A. (2018). Temporalita chudoby vo vybraných okresoch Slovenska. *Geografický časopis*, 70, 4, 373-389.
- Michálek, A. et al. (2019). *Príjmové nerovnosti a ich prejavy v regiónoch Slovenska*. Bratislava (VEDA).
- Michálek, A., Veselovská, Z. (2014). Vývoj regionálnych disparít z aspektu rizika chudoby na Slovensku po roku 2001. In: Michálek, A., Podolák, P. (eds.). *Regionálne a priestorové disparity na Slovensku, ich vývoj v ostatnom desaťročí, súčasný stav a konzekvencie*. Bratislava (Geografický ústav SAV), s. 153-171.
- Michálek, A., Výboštok, J. (2018). Economic growth, inequalities and poverty in Slovakia from 2005 to 2015 (the analysis of relations and contexts at a regional level). *European Spatial Research and Policy*, 25, 1, 55-74.
- Michálek, A., Výboštok, J. (2019). Economic growth, inequality and poverty in the EU. *Social Indicators Research*, 141, 2, 611-630.
- Michniak, D. (2015). Main problems of transport infrastructure development in Slovakia and effects on regional development. *Geographia Polonica*, 88, 1, 21-39.
- Michniak, D. (2016a). Main trends in commuting in Slovakia. *European Journal of Geography*, 7, 2, 6-20.
- Michniak, D. (2016b). Role of railway transport in tourism: Selected problems and examples in Slovakia. *Quaestiones Geographicae*, 35, 4, 107-120.
- Michniak, D. (2018). Narrow-gauge railways in Slovakia and their use for Tourism purposes. *Prace Komisji Geografii Komunikacji PTG*, 21, 1, 9-16.
- Michniak, D., Székely, V. (2019). Relative accessibility of district centres in Slovakia by public transport in 2003 and 2017. *European Spatial Research and Policy*, 26, 1, 27-41.
- Mikuš, R. (2013). Charakterizácia riadnych volieb starostov/primátorov obecných a mestských zastupiteľstiev na Slovensku v rokoch 2002-2010. In: *Zborník príspevkov Študentskej vedeckej konferencie 2013*. Bratislava (Prírodovedecká fakulta UK v Bratislave), s. 1427-1432.
- Mikuš, R. (2014). Politická diferenciácia územia Slovenska z pohľadu volebných preferencií. In: Lauko, V. (ed.). *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 67-125.
- Mikuš, R., Gurňák, D. (2012). Vývoj pozícií politického extrémizmu, radikalizmu a nacionalizmu v rôznych úrovniach volieb na Slovensku. *Geografické informácie*, 16, 2, 38-49.
- Mikuš, R., Gurňák, D. (2014). Špecifiká volebnej účasti v obciach Košického kraja vo voľbách na rôznych úrovniach v rokoch 1999-2014. *Geographia Cassoviensis*, 8, 2, 150-161.
- Mikuš, R., Gurňák, D., Máriássyová, A. (2016). Analýza volebnej podpory Mariána Kotlebu ako reprezentanta krajnej pravice v krajských voľbách 2013. *Sociológia*, 48, 1, 48-70.
- Mikuš, R., Málíková, L. (2015). Patterns of electoral behavior in marginal rural communes: Case study from eastern Slovakia. *Human Geographies – Journal of Studies & Research in Human Geography*, 9, 1, 57-78.
- Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (1998). *Správa o plnení úloh zahraničnej politiky SR a Zameranie zahraničnej politiky SR, 1997 – 1998*. Archív MZVaEZ SR.
- Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (2006). *Správa o plnení úloh zahraničnej politiky SR v roku 2006*. Dostupné na: www.mzv.sk/

- documents/10182/1635498/2006.pdf [cit. 2019-07-25].
- Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (2017). Aktuality. M. Lajčák: Prvá návšteva predstaviteľa SR v Senegale. dostupné na: www.mzv.sk/aktuality/detail/-/asset_publisher/lw1ppvnScIPx/content/m-lajcak-prva-navsteva-predstavitele-sr-v-senegale?p_p_auth=jbzzqyw3 [cit. 2019-06-21].
- Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (2019). Databáza medzinárodných zmlúv, dostupné na: www.mzv.sk/zahranicna_politika/medzinarodne_zmluv-rozsirene_vyhľadavanie [cit. 2019-05-17].
- Mišúnová, E., Mišún, J. (2009). *Priemysel Slovenska a dopady globálnej krízy. Globálna kríza s akcentom na automobilový priemysel*. Bratislava (Espirit).
- Mitriková, J. (2008). *Geografické aspekty transformácie maloobchodu a nákupného správania sa na Slovensku (prípadové štúdie z miest Prešov a Košice)*. Prešov (Prešovská univerzita v Prešove).
- Mitriková, J. (2011). Vplyv globalizácie maloobchodu na nákupné správanie sa zákazníkov a ich akceptáciu veľkoplošných predajní. *Folia Geographica*, 17, 255-273.
- Mitriková, J. (2017). *Geografia maloobchodu (vybrané kapitoly)*. Prešov (Bookman).
- Mládek, J. (1986). Vzťah urbanizácie a industrializácie v Slovenskej republike. *Geografický časopis*, 38, 2-3, 186-197.
- Mládek, J. (1993). Lokalizácia a rozvoj strojárskoho priemyslu na strednom Považí. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 32, 161-191.
- Mládek, J. (1995). Procesy transformácie priemyslu Slovenska. *Geographica Slovaca*, 10, 163-171.
- Mládek, J. et al. (1995). Transformácia socioekonomickej a priestorovej štruktúry mestskej časti Petržalka. *Geographica Slovaca*, 10, 173-180.
- Mládek, J. (1990). *Teritoriálne priemyselné útvary Slovenska*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Mládek, J., Čupelová, K. (2010). Population processes and structures in the urban and rural spaces of Slovakia. *European Countryside*, 2, 2, 72-93.
- Mládek, J., Káčerová, M. (2008). Analysis of population ageing in Slovakia: Time and regional dimensions. *Geografický časopis*, 60, 2, 179-197.
- Mlčoch, L. (1997). *Zastřená vize ekonomické transformace*. Praha (Karolinum).
- Moisa, G. (2010). Parliamentary elections in Bihor county and their results between the two world wars. *Romanian Review on Political Geography*, 12, 1, 98-115.
- Molodikova, I., Makhrova, A. (2007). Urbanization patterns in Russia in the post-Soviet Era. In: Stanilov, K. (ed.). *The Post-Socialist City: Urban Form and Space Transformations in Central and Eastern Europe after Socialism*. Dordrecht (Springer), s. 53-70.
- Moravčíková, H., Topolčanská, M., Szalay, P., Dulla, M., Ščepánová, S., Toscherová, S. (2011). *Bratislava: Atlas sídlisk*. Bratislava (Slovart).
- Moravčíková, M., Cipár, M. (2003). *Religiozita na Slovensku II*. Bratislava (Ústav pre vzťahy štátu a cirkví).
- Morvay, K. (2005). Stratégia a priebeh ekonomickej transformácie na Slovensku. *Ekonomický časopis*, 52, 1, 5-33.
- Morvay, K. et al. (2018). *Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2017 a výhľad do roku 2019*. Bratislava (Ekonomický ústav SAV).
- Mudde, C. (1998). The Party Family and Its Study. *Annual Review of Political Science*, 1, 1, 211-229.
- Muffels, R., Fouarge, D., Dekker, R. (2000). *Longitudinal poverty and income inequality: a comparative panel study for the Netherlands, Germany and the UK*. MPRA Paper No. 13298. Tilburg (OSA Institute for Labour Studies).
- Musil, J. (2001). Vývoj a plánování měst ve střední Evropě v období komunistických

- režimů. *Sociologický časopis*, 37, 3, 275-296.
- Mušinka, A., Škobla, D., Hurrle, J., Matlovičová, K., Kling, J. (2014). *Atlas rómskych komunit na Slovensku*. Bratislava (UNDP).
- MVRG SR (Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky) (2007). *Perspektívy rozvoja bývania na Slovensku*. Bratislava. Dostupné na: www.mindop.sk/ministerstvo-1/veda-a-vyskum-10/dokumenty-a-materialy/realizovane-vyskumne-ulohy/perspektivy-rozvoja-byvania-na-slovensku-vystup-z-riesenia-ulohy-vav [cit. 2019-10-09].
- Myant, M., Drahokoupil, J. (2013). *Tranzitivní ekonomiky: politická ekonomie Ruska, východní Evropy a střední Asie*. Praha (Academia).
- Nagy, E. (2001). Winners and Losers in the Transformation of City Centre Retailing in East Central Europe. *European Urban and Regional Studies*, 8, 4, 340-348.
- Národná banka Slovenska (2019). www.nbs.sk/sk/statisticke-udaje/statistika-platobnej-bilancie/priame-zahranicne-investicie [cit. 2019-09-12].
- Národný program reforiem 2016. Ministerstvo financií SR. Dostupné na: www.finance.gov.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategicke-materialy/narodny-program-reforiem/narodny-program-reforiem.html [cit. 2019-08-20].
- Národný strategický a referenčný rámec (2019). Dostupné na: www.nsrr.sk/dokumenty/zakladne-dokumenty [cit. 2019-07-14].
- Národný strategický referenčný rámec SR 2007 – 2013. Dostupné na: www.nsrr.sk/narodny-strategicky-referencny-ramec-2007-2013 [cit. 2019-09-12].
- NBS (2019). História ratingového hodnotenia SR. Dostupné na: www.nbs.sk/_img/Documents/RATING/RatingHistory-SR.pdf [cit. 2019-03-10].
- Nekorjak, M., A. Souralová, K. Vomastková. (2011). Uvznutí v marginalitě: vzdělávací trh „romské školy“ a reprodukce sociálně prostorových nerovností. *Sociologický časopis*, 47, 4, 657-680.
- Némethová, J. (2010). Ekologické poľnohospodárstvo v SR. *Geografický štúdie*, 14, 49-60.
- Némethová, J., Dubcová, A., Kramáreková, H. (2017a). Poľnohospodárstvo Slovenska v rokoch 2002-2014 a jeho regionálne diferenciacie. *Geografický časopis*. 69, 3, 281-298,
- Némethová, J., Dubcová, A., Nagyová, Ľ., Kramáreková, H. (2017b). Ecological Farming in Slovakia and Its Regional Disparities. *European Countryside*, 9, 4, 746-768.
- Nestorová-Dická J., Molnár, P. (2013). Geografické aspekty volebnej podpory politických strán na Slovensku v parlamentných voľbách 2012. *Geographia Cassoviensis*, 7, 2, 50-62.
- Nestorová-Dická, J. (2013). Vysoké školstvo v krajinách Vyšehradskej štvorky v čase postsocialistickej transformácie. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 57, 2, 195-211.
- Nitsch, V. (2005). State visits and international trade. Cesifo working paper, 1582, dostupné na: www.cesifo-group.de/DocDL/cesifo1_wp1582.pdf [cit. 2019-06-22].
- Nölke, A., Vliegenthart, A. (2009). Enlarging the varieties of capitalism: The emergence of dependent market economies in East Central Europe. *World Politics*, 61, 4, 670-702.
- Novotný, L., Pregi, L. (2019). Región len pre mladých a vzdelaných? Selektívna migrácia vo funkčnom mestskom regióne Bratislava podľa veku a vzdelania. In: Šveda, M., Šuška, P. (eds.). *Suburbanizácia: Ako sa mení zázemie Bratislavy?* Bratislava (Geografický ústav SAV), s. 137-157.
- Nový projekt výstavby diaľnic a rýchlostných ciest (2001). Uznesenie vlády SR č. 162/2001.
- Nuissl, H., Rink, D. (2003). *Urban sprawl and post-socialist transformation. The case of Leipzig (Germany)*. Leipzig (UFZ Centre of Environmental Research).

- Očovský, Š. (1973). Príspevok k štúdiu spádových území obchodných stredísk na Slovensku. *Geografický časopis*, 25, 4, 289-298.
- Očovský, Š. (1974). Priestorové črty tovarovej výmeny na Slovensku. In: Lukniš, M. (ed.). *Slovensko – Ľud (1. časť)*. Bratislava (Obzor), s. 211-241.
- Očovský, Š. (1976). Vybrané problémy štúdia nákupných miest. *Geografický časopis*, 28, 1, 23-36.
- Očovský, Š. (1989). *Domy, byty, bývanie. Geografická analýza materiálnej substance sídel a bývania*. Bratislava (Veda).
- OECD (2003). *Science, Technology and Industry Scoreboard*. Paríž (OECD Publishing).
- Offe, C. (1997). *Varieties of transition: the East European and East German experience*. Cambridge (MIT Press).
- Ondačková, J., Káčerová, M., Mládek, J., Popjaková, D., Vančura, M. (2018). Population age structure transformation in the capitals of the Visegrad Group countries. *Geographia Polonica*, 91, 3, 281-299.
- Ondrejovič, S., Krupa, V. (2009). Identita a jazyk. In: Kiliánová, G., Kowalská, E., Krekovičová, E. (eds.). *My a tí druhí v slovenskej spoločnosti. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít*. Bratislava (Veda SAV), s. 109-138.
- Operačné programy 2014–2020. Dostupné na: www.partnerskadohoda.gov.sk/operacne-programy [cit. 2019-09-15].
- OSN (2008). *International Standard Industrial Classification of All Economic Activities*. Statistical papers Series M No. 4/Rev.4. New York (OSN).
- Otrubová, E. (1996). Objekty individuálnej rekreácie na Slovensku v roku 1991. *Acta Universitatis Rerum Naturalium Comeniana*, 39, 181-189.
- Otrubová, E., Rebroš, J. (1993). Priestorové aspekty rozmiestnenia chalupárskej rekreácie v regióne Kysúc. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comeniana*, 32, 193-203.
- Ouředníček, M. (2005). New Suburban Development in the Post-socialist City: the Case of Prague. In: Eckardt, F. (ed.). *Paths of Urban Transformation*. (Peter Lang Publishing), s. 143-156.
- Ouředníček, M., Temelová, J. (2009). Twenty years after socialism: the transformation of Prague's inner structure. *Studia Sociologia*, 54, 1, 9-30.
- Ovaska, T., Sobel, R.S. (2005). Entrepreneurship in Post-Socialist Economies. *Journal of Private Enterprise*, 21, 1, 8-28.
- Papasolomou, I. (2013). Consumerism. In: Idowu, S. O., Capaldi, N., Zu, L., Gupta, A. D. (eds.). *Encyclopedia of corporate social responsibility*. Berlín (Springer), s. 450-455.
- Paulov, J. (1996). The Transformation Process in Slovakia Some Thoughts on Spatio-temporal Regularities, Regional Pattern and Possible Regional Shift. *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comeniana*, 37, 112-121.
- Pavličková, K. (2002). Priestorové rozmiestnenie ekologického poľnohospodárstva v Slovenskej republike. *Geografické informácie*, 7, 195-202.
- Pavlíková, S., Mládek, J. (2001). Starnutie obyvateľstva Európy. In: *Zborník prác Pedagogickej fakulty Masarykovej Univerzity*. Brno (Masarykova Univerzita v Brne), s. 148-153.
- Pavlínek, P. (2002). Transformation of the Central and East European passenger car industry: selective peripheral integration through foreign direct investment. *Environment and Planning A*, 34, 9, 1685-1709.
- Pavlínek, P. (2016). Whose success? The state – foreign capital nexus and the development of the automotive industry in Slovakia. *European Urban and Regional Studies*, 23, 4, 571-593.
- Pavlínek, P. (2017). *Dependent Growth: Foreign Investment and the Development of the Automotive Industry in East-Central Europe*. Londýn (Springer).
- Pavlínek, P. (2018). Global production networks, foreign direct investment,

- and supplier linkages in the integrated peripheries of the automotive industry. *Economic Geography*, 94, 2, 141-165.
- Pavlínek, P. (2019). Restructuring and internationalization of the European automotive industry. *Journal of Economic Geography*, 1-33, doi: <https://doi.org/10.1093/jeg/lby070>
- Perrels, A. (2004). *The basic service quality level of transport infrastructure in peripheral areas*. Helsinki (Government Institute for Economic Research).
- Petríková, D., Vojvodíková, B. (2013). *Príručka pre regeneráciu brownfieldov*. Bratislava (ROAD).
- Pilinská, V. et al. (2005). *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Píš, E. (2001). Budúcnosť vodných ciest a vodnej dopravy SR. *Horizonty dopravy*, 4, 30-32.
- Pitoňák, A. (1994). Význam vstupu do OECD pre slovenské poľnohospodárstvo. *Agroekonomika*, 4, 2, 164-166.
- Pittini, A., Laino, E. (2011). *Housing Europe Review 2012: The Nuts and Bolts of Social Housing Systems*. Brusel (CECODHAS). Housing Europe Observatory. Dostupné na: www.housingeurope.eu/resource-105/the-housing-europe-review-2012 [cit. 10.10.2019].
- Plešivčák, M. (2012a). Politické preferenčné štiepenie spoločnosti vo FMR Stredného Slovenska na Báze urbánno-rurálnej dichotómie priestoru v období 1998-2010. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 56, 1, 99-122.
- Plešivčák, M. (2012b). Charakteristika regiónu východného Slovenska z hľadiska socio-politického konfliktu medzi mestom a vidiekom. *Geographia Cassoviensis*, 6, 1, 37-47.
- Plešivčák, M. (2013). Politický život Bratislavy z perspektívy jej volebného správania. In: Buček, J., Korec, P. (eds.). *Moderná humánna geografia mesta Bratislava: priestorové štruktúry, siete a procesy*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 257-312.
- Plešivčák, M. (2015). First Two Elections to the European Parliament in Slovakia: Turnout and Results in Regional Perspective. *Evropská volební studia*, 10, 1, 14-32.
- Podhorský, F. (1974). Doprava. In: Plesník, P. et al. (eds.). *Slovensko – Ľud (1. časť)*. Bratislava (Obzor), s. 183-210.
- Podhorský, F. (1976). Niektoré geografické črty železničnej dopravy v Západoslovenskom kraji. *Geografický časopis*, 28, 1, 37-57.
- Podhorský, F. (1997). Postavenie juhozápadného Slovenska v rámci stredoeurópskej dopravnej siete. *Geographia Slovaca*, 12, 131-135.
- Podmanická, Z. et al. (2013). *Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike a och v roku 2012*. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky).
- Podniková štatistika (1997 – 2007). Štatistický úrad SR, interné dáta.
- Podniková štatistika (1997 – 2018). Štatistický úrad SR, interné dáta.
- Podolák, P. (2006). Vnútoraná migrácia na Slovensku. In: Mládek, J. et al. (eds.). *Demografická analýza Slovenska*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 73-77.
- Podolák, P., Šveda, M. (2019). Suburbanizácia len pre Bratislavčanov? Komponenty populačného vývoja zázemia Bratislavy v kontexte suburbanizačných procesov. In: Šveda, M., Šuška, P. (eds.). *Suburbanizácia: Ako sa mení zázemie Bratislavy?* Bratislava (Geografický ústav SAV), s. 107-130.
- Pokrivčák, P. (2003). Development of the Slovak agriculture and agricultural policies during the transition period. *Agricultural Economics*, 49, 11, 533-539.
- Poláčik, Š. (ed.). (2000). *Atlas cirkví, náboženských spoločností a religiozity Slovenska*. Bratislava (Chronos).
- Popjaková, D. (1998). Socioekonomická transformácia. *Folia Geographica*, 21, 1, 317-340.
- Popjaková, D. (1999). Štrukturálne a priestorové zmeny priemyslu pod vplyvom socioekonomickej transformácie. *Folia*

- Geographica*, 22, 3, 249-270.
- Portál pre zákony ľudí (2019). Zákony Ústava Slovenskej republiky. Dostupné na: www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460 [cit. 2019-08-10].
- Potančoková, M. (2005). *Starnutie populácie Slovenska*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Potančoková, M. (2008). *Plodnosť žien na Slovensku v období rokov 1950–2007 v generačnom pohľade*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Potančoková, M. (2011). Zmena reprodukčného správania populácie Slovenska po roku 1989: trendy, príčiny a dôsledky. In: Piscová, M. (ed.). *Desaťročia premien slovenskej spoločnosti*. Bratislava (VEDA), s. 142-159.
- Potančoková, M., Vaňo, B., Pilinská, V., Jurčová, D. (2008). Slovakia: Fertility between tradition and modernity. In: Frejka, T., Hoem, I., Sobotka, T., Toulemon, L. (eds.). *Childbearing trends and policies in Europe*. Demographic research 19, Special collection 7, 973-1018.
- Prescott, J. R. V. (1959). The Function and Methods of Electoral Geography. *Annals of the Association of American Geographers*, 49, 3, 296-304.
- PREZIDENT.SK (2019). Kancelária prezidenta. Dostupné na: www.prezident.sk/page/oficialne-a-pracovne-cesty [cit. 2019-06-11].
- Program rozvoja vidieka SR na programové obdobie 2014 – 2020 (PRV 2014-2020).
- Programy cezhraničnej spolupráce. Dostupné na: www.partnerskadohoda.gov.sk/programy-cezhranicnej-spoluprace [cit. 2019-09-18].
- Programy nadnárodnej spolupráce 2014 – 2020. Dostupné na: www.partnerskadohoda.gov.sk/programy-nadnarodnej-spoluprace [cit. 2019-09-18].
- Ptáček P., Szczyrbam Z., Fňukal, M. (2007). Proměny prostorové struktury města Olomouce s důrazem na rezidenční funkce. *Urbanismus a územní rozvoj*, 10, 2, 19-26.
- Pulpitlová, M. (2002). Vybrané problémy veľkoplošnej maloobchodnej siete mesta Nitry. *Geografické informácie*, 7, 227-234.
- Pulpitlová, M. (2003). Transformácia maloobchodnej siete v SR. In: Novák, S. (ed.). *Geografie IV: Geografické aspekty stredoevropského priestoru*. Brno (Masarykova univerzita), s. 133-137.
- Pulpitlová, M. (2005). Maloobchodná sieť mesta Nitry v rokoch 1992, 2002 a 2005. In: Svatoňová, H., (ed.). *Geografie XVI: Geografické aspekty stredoevropského priestoru*. Brno (Masarykova univerzita), s. 337-342.
- Rajčák, M. (1998). Regional typologies and the new territorial structure of Slovakia. In: Smith, A. (ed.). *Reconstructing the regional economy*. Cheltenham (Edward Elgar Publishing Limited), s. 32-39.
- Rajčák, M. (2001). Koncepcia a nástroje regionálnej politiky. In: Gindlová, D., Kusý, I. (eds.). *Socio-Economic Aspects of Spatial Development. Central European Training Centre in Spatial Planning*. Bratislava (Fakulta architektúry TÚ), s. 78-85.
- Rajčáková, E. (2005). *Regionálny rozvoj a regionálna politika*. Bratislava (Univerzita Komenského).
- Rajčáková, E. (2007). Súhrnná charakteristika ekonomickej a sociálnej úrovne regiónov SR v období rokov 1990-2001. In: Faltán, Ľ., Štrbavá, Ľ. (eds.). *Regionálna diferenciácia, regionálny rozvoj v Slovenskej republike v kontexte integračných dosahov*. Bratislava (Sociologický ústav SAV), s. 220-266.
- Rajčáková, E. (2009). *Regionálny rozvoj a regionálna politika Európskej únie a Slovenska*. Bratislava (Geo-grafika).
- Rajčáková, E., Švecová A. (2015). *Regionálne disparity na Slovensku v kontexte kohéznej politiky EI 2007–2013*. Bratislava (Univerzita Komenského).
- Reardon, T., Hopkins, R. (2006). The Supermarket Revolution in Developing Countries: Policies to Address Emerging Tensions Among Supermarkets, Suppliers and Traditional Retailers. *European Journal of Development Research*, 18, 4, 522-545.

- Reggiani, A., Cattaneo, S., Janic, M., Nijkamp, P. (2000). Freight transport in Europe: policy issues and future scenarios on trans-border alpine connections. *IATSS research*, 24, 1, 48-59.
- Rehák, Š., Džupka, P., Sekelský, L., Šebová, M. (2015). *Lokálne ekonomické vplyvy univerzít*. Bratislava (EKONÓM).
- Ritchie, J. G., Crouch, G. I. (2003). *The competitive destination: a sustainable tourism perspective*. Wallingford (CABI Publishing).
- Ritzer, G. (2015). *The McDonalidization of society*. Los Angeles (SAGE).
- Ročenka priemyslu (2009). Bratislava (Štatistickú úrad SR).
- Ročenka priemyslu (2012). Bratislava (Štatistickú úrad SR).
- Ročenka priemyslu (2015). Bratislava (Štatistickú úrad SR).
- Ročenka priemyslu (2018). Bratislava (Štatistickú úrad SR).
- Rochovská, A., Drgoncová, M., Džupinová, E., Horňák, M., Káčerová, M., Madzinová, M., Majo, J., Ondoš, S. (2016). *One place – many worlds: geographical variability in life strategies in Slovak society*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Rochovská, A., Miláčková, M. (2012). Uzavreté komunity – nová forma rezidenčných priestorov v post-socialistickom meste. *Geographia Cassoviensis*, 6, 2, 165-175.
- Rose, A. (2005). *The Foreign Service and Foreign Trade: Embassies as Export Promotion*. Berkeley (University of California). Dostupné na: <http://faculty.haas.berkeley.edu/arose/revbureau.pdf> [cit. 2019-05-10].
- Rothengatter, W. (2017). Wider economic impacts of transport infrastructure investments: Relevant or negligible?. *Transport Policy*, 59, 124-133.
- Rudolph, R. (2002). Segregation Tendencies in Large Russian Cities: The Development of Elitish Housing in St. Peterburg. In: Brade, I. (ed.). *Die Städte Russlands im Wandel. Beiträge zur regionalen Geographie*, 57, 204-212.
- Rusnák, J. (2017). Využitie dát o dochádzke do zamestnania metódou sieťovej analýzy: príklad Trenčianskeho kraja. *Slovenská štatistika a demografia*, 27, 4, 46-61.
- Rusnák, J., Korec, P. (2013). Alternatívne koncepcie postsocialistickej transformácie. *Ekonomický časopis*, 61, 4, 396-418.
- Rux, J. (2014). *Dějiny turismu*. Jihlava (Vysoká škola polytechnická Jihlava).
- Rydgren, J. (2007). The Sociology of the Radical Right. *Annual Review of Sociology*, 33, 241-262.
- Ryšavý, D. (2006). Komunální je komunální a velká je velká! K hypotéze politizace lokálních politických elit. *Sociologický časopis*, 42, 5, 953-970.
- Sailer-Fliege, U., (1999). Characteristics of post-socialist urban transformation in East Central Europe. *GeoJournal*, 49, 1, 7-16.
- Samson, Š. (2008). Teritoriálna štruktúra zahraničného obchodu SR. *E+M Ekonomie a Management*, 3, 39-50.
- sario.sk
- Sauer, C. O. (1918). Geography and the gerrymander. *American Political Science Review*, 12, 3, 403-426.
- Sauškin, J. (1976). *Ekonomická geografia: história, teória, metódy, prax*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Seidenglanz, D. (2007). Doprava ve venkovském prostoru. In: Kraft, S., Mičková, K., Rypl, J., Švec, P., Vančura, M. (eds.). *Česká geografie v evropském prostoru*. České Budějovice (Jihočeská univerzita), s. 227-234.
- Seitz, H. (1992). Retailing in the East: An Overview. *International Journal of Retail and Distribution Management*, 20, 6, 4-10.
- Schade, S., Hartwig, J., Schäfer, S., Welter, S., Maffii, S., de Stasio, C., Fermi, F., Zani, L., Martino, A., Bellodi, L. (2019). *The impact of TEN-T completion on growth, jobs and the environment. Methodology and results. Final Report*. Brusel (European Commission).
- Schumpeter, J. A. (1943). *Capitalism, Socialism,*

- and Democracy*. New York (George Allen & Unwin).
- Sigfried, A. (1913). *Tableau politique de la France de l'Quest sous la Triosième République*. Paríž (A. Colin).
- Simandan, D. (2009) Industrialization. In: Kitchin, R., Thrift, N. (eds.). *International Encyclopedia of Human Geography*. Oxford (Elsevier), zväzok 5, s. 419-425.
- Simová, J. (2010). Internationalization in the process of the Czech retail development. *E+M Ekonomie a Management*, 13, 2, 78-91.
- Sirák, M. (1999). *Regionálna politika. Slovensko 1998-1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava (Inštitút pre verejné otázky).
- Slavík, V. (1994). Proces integrácie a dezintegrácie obcí ako prejav lokálnej politiky. In: *Rozvoj vidieka*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie v Nitre 7.-8. decembra 1994. Nitra (VŠP), s. 67-70.
- Slavík, V. (1994). Specificities of Educational System in Petržalka. *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comeniana, Geographica*, 34, 33-47.
- Slavík, V., (1998). Mestá Slovenskej republiky v transformačnej etape. In: *Geografie X*. Brno (Masarykova univerzita), s. 128-133.
- Slavík, V., Bačík, V., Kožuch, M. (2005). Big cities in Slovakia: development, planing, contemporary transformation. *European Spatial Research and Policy*, 2, 2, 49-56.
- Slavík, V., Grác, R., Klobučník, M., Kohútová, K. (2011). Development of Suburbanizations of Slovakia on the Example of the Bratislava Region. In: Marszal, T. (ed.). *Urban Regions as engines of Development*. Varšava (Polish Academy of Science, Commitee for Spatial Economy and Regional Planning), s. 35-58.
- Slavík, V., Lišková, L. (1996). Centrá vysokých škôl v SR. *Geografické informácie*, 4, 64-70.
- Slavík, V., Mišík, B. (1999). Centrá gymnázií a ich spádové regióny v SR. *Folia Geographica*, 3, 90-97.
- Slavík, V., Plavčan, P. (1999). Rozvoj vysokého školstva v Slovenskej republike v uplynulom desaťročí. *Pedagogická revue*, 51, 5, 439-447.
- SĽDB (1991). *Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991*. Bratislava (Štatistický úrad SR).
- Sloboda, D. (2006). *Slovensko a regionálne rozdiely – teórie, regióny, indikátory, metódy*. Bratislava (Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika).
- SME (2014). *Nedajte sa oklamať ponukou zahraničných VŠ*. Dostupné na: sme.sk/c/1726090/nedajte-sa-oklamať-ponukou-zahranicnych-vs.html [cit. 2014-03-08].
- SME (2019). *Štatistický úrad: Chudoba ohrozuje stovky tisíc ľudí na Slovensku*. Dostupné na: <https://ekonomika.sme.sk/c/22150049/statisticky-urad-chudoba-ohrozuje-stovky-tisic-ludi-na-slovensku.html> [cit. 2019-08-06].
- Smeral, E. (2010). Impacts of the World recession and economic crisis on tourism: Forecast and potential risks. *Journal of Travel Research*, 49, 1, 31-38.
- Smith, A. (1996). From convergence to fragmentation: uneven regional development, industrial restructuring, and the 'transition to capitalism' in Slovakia. *Environment and Planning A*, 28, 1, 135-156.
- Smith, A., Pickles, J. (1998). Introduction: theorising transition and the political economy of transformation. In: Pickles, J., Smith, A. (eds.). *Theorising Transition: The Political Economy of Post-Communist Transformations*. Londýn (Routledge), s. 1-21.
- Smith, A., Rochovská, A. (2007). Domesticating neo-liberalism: Everyday lives and the geographies of post-socialist transformations. *Geoforum*, 38, 6, 1163-1178.
- Sobotka, T. (2002). *Ten years of rapid fertility changes in the European post-communist countries. Evidence and interpretation*. Groningen (Population Research Centre).
- Sobotka, T. (2003). Re-Emerging Diversity: Rapid Fertility Changes in Central and Eastern Europe After the Collapse of the

- Communist Regimes. *Population (English Edition)*, 58, 4/5, 451-485.
- Sobotka, T. (2004). *Postponement of Childbearing and Low Fertility in Europe*. Groningen (Rijksuniversiteit Groningen), s. 196-199.
- Sobotka, T. (2011). Fertility in Central and Eastern Europe after 1989: Collapse and Gradual Recovery. *Historical Social Research*, 36, 2, 246-296.
- SODB (2001). *Sčítanie obyvateľstva, domov a bytov 2001*. Bratislava (Štatistický úrad SR).
- SODB (2011). *Sčítanie obyvateľstva, domov a bytov 2011*. Bratislava (Štatistický úrad SR).
- Sokol, M., (2001). Postindustriálna transformácia ekonomiky: Priemet do urbánnych a regionálnych systémov. *Urbanizmus a architektúra*, 35, 1-2, 15-26.
- Sonis, M. (1981). Space and time in the geography of aging. In: Griffith, D., Mackinnon, R. D. (eds.). *Dynamic Spatial Models: Proceedings of the NATO Advanced Study Institute on Dynamical Spatial Models*. Alphen aan den Rijn (Sijthoff & Noordhoff), s. 132-156.
- Sopóci, J., Bunčák, J., Džambazovič, R., Hrabovská, A. (2011). *Sociálne nerovnosti na Slovensku*. Bratislava (STIMUL).
- Spilková, J. (2003). Nový fenomén: nákupní centrum a utvárení nákupního chování spotřebitelů v transformačním období. *Geografie*, 108, 4, 277-288.
- Spilková, J. (2008). Changing face of the Czech retailing in post-communist transformation: Risks of extreme polarisation under globalisation pressures. In: Dostál, P. (ed.). *Evolution of Geographical Systems and Risk Processes in the Global Context*. Praha (P3K), s. 157-171.
- Spilková, J. (2012). The Birth of the Czech Mall Enthusiast: The Transition of Shopping Habits From Utilitarian to Leisure Shopping. *Geografie*, 117, 1, 21-32.
- Spilková, J., Šefrna, L. (2010). Uncoordinated new retail development and its impact on land use and soils: A pilot study on the urban fringe of Prague, Czech Republic. *Landscape and Urban Planning*, 94, 2, 141-148.
- Spišiak, P. (1994). Transformácia poľnohospodárstva na Slovensku. *Geografia*, 94, 1, 11-14.
- Spišiak, P. (1996). The current rural landscape and agriculture in Slovakia. *Acta Facultatis Rerum-Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 37, 214-221.
- Spišiak, P. (2005). *Základy geografie poľnohospodárstva a lesného hospodárstva*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Spišiak, P. (2007). Súčasný poľnohospodárstvo v marginálnych oblastiach Slovenska. In: *Méně příznivé oblasti pro zemědělství a venkov*. Praha (VÚZE Praha), s. 200-209.
- Spišiak, P., Feranec, J., Ořahel, J., Nováček, J. (2008). Transition in the agricultural and rural systems in Slovakia after 1989. In: Banský, J., Bednárik, M. (eds.). *Contemporary changes of agriculture in East-central Europe*. Varšava (Institute of Geography and Spatial Organization), s. 121-146.
- Spišiak, P., Kusendová, D., Pavlíčková, K., Halás, M., Kolény, M., Zubriczký, G., Švoňavec, M., Hurbánek, P., Paľuch, T., Labuda, M. (2005). *Agrorurálne štruktúry Slovenska po roku 1989*. Bratislava (Geografika).
- Správy o poľnohospodárstve a potravinárstve v Slovenskej republike 2001-2018 (Zelené správy).
- Srb, V. (2004). *1000 let obyvateľstva českých zemí*. Praha (Karolinum).
- Stark, D. (1992). Path Dependence and Privatization Strategies in East Central Europe, East European. *Politics and Societies*, 1, 17-51.
- Stark, D. (1996). Recombinant Property in East European Capitalism. *American Journal of Sociology*, 4, 993-1027.
- Stark, D., Bruszt, L. (1998). *Postsocialist Pathways: Transforming Politics and Property in East Central Europe*. Cambridge (Cambridge University Press).
- Stenning, A., Smith, A., Rochovská, A. (2010). *Domesticating Neo-Liberalism: Spaces of Economic Practice and Social Reproduction*

- in Post-Socialist Cities*. Oxford (Wiley).
- Stloukal, L. (1997). Potratovosť. In: Pavlík, Z. (ed.). *Populační vývoj České republiky 1996*. Praha (Univerzita Karlova), s. 37-44.
- Stloukal, L. (1999). Understanding the 'abortion culture' in Central and Eastern Europe. In: David, H. P. (ed.). *From Abortion to Contraception: A Resource to Public Policies and Reproductive Behaviour in Central and Eastern Europe from 1917 to the Present*. Westport (Greenwood Press), s. 23-37.
- Stratégia Európa 2020. Dostupné na: www.eu2020.gov.sk//strategia-europa-2020 [cit. 2018-06-10].
- Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu. Dostupné na: www.eu2020.gov.sk//dokumenty-se2020 [cit. 2018-05-16].
- Sýkora, L. (1999a). Changes in the internal spatial structure of post-communist Prague. *GeoJournal*, 49, 1, 79-89.
- Sýkora, L. (1999b). Processes of Socio-spatial Differentiation in Post-communist Prague. *Housing Studies*, 14, 5, 679-701.
- Sýkora, L. (2001). Klasifikace změn v prostorové struktuře postkomunistických měst. *Folia Geographica*, 4, 194-205.
- Sýkora, L., Posová, D. (2007). Specifika suburbanizace v postsocialistickém kontextu: nová bytová výstavba v metropolitní oblasti Prahy 1997-2005. *Geografie*, 112, 3, 334-356.
- Szczyrba, Z. (2005a). Venkovský maloobchod v Česku a jeho nová pozice: diskusní příspěvek k problematice periferních oblastí. In: *Problémy periferních oblastí*. Praha (Univerzita Karlova v Praze), s. 53-60.
- Szczyrba, Z. (2005b). *Maloobchod v ČR po roce 1989*. Olomouc (Univerzita Palackého).
- Szczyrba, Z. (2010). Development of Retail Geographical Structure in the Czech Republic: a Contribution to the Study of Urban Environment Changes. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Geographica*, 41, 2, 5-20.
- Szczyrba, Z., Fiedor, D., Kunc, J. (2013). Služby ve venkovských regionech Česka – kvantitativní hodnocení změn v uplynulém transformačním období (příspěvek ke studiu venkova). In: Klimová, V. (ed.). *XVI. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno (Masarykova univerzita), s. 212-222.
- Szczyrba, Z., Kunc, J., Klapka, P., Tonev, P. (2007). Difúzní procesy v prostředí českého maloobchodu. *Regionální studia*, 1, 1, 8-12.
- Szekeres, K. (2011). Potenciál nadstavby bytových domov na území Slovenskej republiky. *Nehnutelnosti a bývanie*, 1, 1-14.
- Szőllős, J. (2000). Stabilita volebnej podpory vybraných politických strán a ich zoskupení na Slovensku v rokoch 1990-1998. *Geografický časopis*, 52, 3, 243-267.
- Szőllős, J. (2006). Regióny volebnej podpory vybraných politických strán v Parlamentných voľbách 1998, 2002 a 2006. *Geografická revue*, 2, 2, 650-669.
- Szymańska, D., Biegańska, J., Gil, A. (2009). Rural areas in Poland in the context of changes in population age structure in 1996, 2001 and 2006. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 12, 12, 91-107.
- Šandor, F., Gurňák, D. (2018). Priestorové zameranie zahraničnej politiky SR v období rokov 1993-2018. *Geografia*, 26, 1, 20-27.
- Ševčík, M. (2007). *Transformácia lyžiarskych stredísk na Slovensku*. (Bakalárska práca). Bratislava (Univerzita Komenského).
- Šikulová, I. (2014). *Priame zahraničné investície v Slovenskej republike a súvislosti ich vplyvu na ekonomiku*. Bratislava (Ekonomický ústav SAV).
- Šipikal, M. (2008). Priame zahraničné investície a regionálny rozvoj. In: Buček, M. et al. (eds). *Regionálny rozvoj, novšie teoretické koncepcie*. Bratislava (Ekonom).
- Špirková, D., Ivanička, K., Finka, M. (2009). Bývanie a bytová politika. Bratislava (STU v Bratislave).
- Šprocha, B. (2016). Transformácia sobášnosti slobodných v Českej a Slovenskej republike v prierezovom a kohortnom pohľade. *Demografie*, 58, 3, 230-248.

- Šprocha, B. (2019). Projekcia generačnej plodnosti a sobášnosti v spojitosti s najvyšším dosiahnutým vzdelaním. *Slovenská štatistika a demografia*, 29, 2, 14-36.
- Šprocha, B., Bleha, B., Vaňo, B., Buček, J. (2017). *Perspektívy, riziká a výzvy demografického vývoja najväčších miest Slovenska*. Bratislava (INFOSTAT).
- Šprocha, B., Ďurček, P. (2018). Prospektívny prístup pri regionálnej analýze procesu populačného starnutia na Slovensku. *Geographia Cassoviensis*, 12, 2, 212-223.
- Šprocha, B., Majo, J. (2016). *Storočie populačného vývoja Slovenska I*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky; Centrum spoločenských a psychologických vied SAV; Univerzita Komenského v Bratislave).
- Šprocha, B., Šídlo, L., Burcin, B. (2015). Úroveň úmrtnosti na Slovensku a v Česku v európskom pohľade. *Geografický časopis*, 67, 1, 25-43.
- Šprocha, B., Šťastná, A., Šídlo, L. (2017). Bezdetnosť – nový fenomén v životných dráhach žien na Slovensku. *Sociológia*, 49, 5, 561-587.
- Šprocha, B., Tišliar, P. (2012). *Demografický obraz Slovenska v sčítaniach ľudu 1919 – 1940*. Brno (Tribun).
- Šprocha, B., Tišliar, P. (2016). *Transformácia plodnosti žien Slovenska v 20. a na začiatku 21. storočia*. Bratislava (Centrum pre historickú demografiu a populačný vývoj Slovenska Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave).
- Šprocha, B., Tišliar, P. (2018). *100 rokov obyvateľstva Slovenska: od vzniku Československa po súčasnosť*. Bratislava (Muzeológia a kultúrne dedičstvo).
- Šprocha, B., Vaňo, B., Jurčová, D., Pilinská, V., Mészáros, J., Bleha, B. (2015). *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2014*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Šprocha, B., Vaňo, B., Bleha, B. (2014). *Prognóza vývoja rodín a domácností na Slovensku do roku 2030*. Bratislava (Ekonom).
- Štaigl, J., Turza P. (2013a). Zbrojná výroba na Slovensku v rokoch 1969-1992. (1. časť). *Vojenská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo*, 17, 2, 75-112.
- Štaigl, J., Turza P. (2013b). Zbrojná výroba na Slovensku v rokoch 1969-1992. (2. časť). *Vojenská história: časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo*, 17, 3, 77-109.
- Štatistická ročenka SR (1994) Bratislava (Veda).
- Štatistická ročenka SR (1995). Bratislava (Veda).
- Štatistický úrad Slovenskej republiky (1996-2005). Štatistická ročenka Slovenska. Bratislava (Veda).
- Štatistický úrad Slovenskej republiky (2006-2018). Štatistická ročenka regiónov Slovenskej republiky. Bratislava (ŠÚ SR).
- Štatistický úrad Slovenskej republiky (2019). DATAcube. Dostupné na: <http://datacube.statistics.sk> [cit. 2019-04-09].
- Štatistický úrad Slovenskej republiky <https://slovak.statistics.sk>
- Štatistický úrad Slovenskej republiky (2003). Metodický list č. 825, Bratislava (ŠÚ SR).
- Štatistický úrad Slovenskej republiky (2018). EU SILC 2017 Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia Dostupné na: https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/c685cd00-9241-4785-9695-b8b571595de3/EU_SILC_2017_Indikatory_chudoby_a_socialneho_vylucenia.pdf? [cit. 2019-07-09].
- Štatistický úrad Slovenskej republiky (2019). Cestovný ruch 1993-2018. Bratislava (Štatistický úrad Slovenskej republiky).
- Štatistický úrad Slovenskej republiky (2019). Dostupné na: <http://datacube.statistics.sk> [cit. 2019-08-06].
- Štruktúrne zisťovanie fariem za rok 2001, 2016.
- ŠÚ SR (1989 – 2019). Štatistický úrad Slovenskej republiky. Vekové zloženie obyvateľstva Slovenskej republiky 1989 – 2019. Bratislava (ŠÚ SR).

- ŠÚ SR (1990–2018). Štatistický úrad Slovenskej republiky. Anonymizované primárne údaje zo štatistického zisťovania prirodzeného a migračného pohybu obyvateľstva, Hlásení Obyv 1-5/12 a MZ SR 7/12.
- ŠÚ SR (2019). Bytová výstavba 2003 – 2018. Bratislava (Štatistický úrad SR).
- ŠÚ SR (2019). Štatistický úrad Slovenskej republiky. Bilancia podľa rodinného stavu, pohlavia a veku. DATACube. Dostupné na: http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_DEM/om7004rr/Bilancia%20pod%C4%BEa%20rodinn%C3%A9ho%20stavu,%20pohlavia%20a%20veku%20-%20SR,%20oblasti,%20kraje%20%5Bom7004rr%5D [cit. 2019-07-10].
- ŠÚ SR (2019a). Štatistický úrad Slovenskej republiky. Pramenné diela 1990 – 2018. Pohyb obyvateľstva. Migrácia. Dostupné na: <http://statistics.sk> [cit. 2019-08-07].
- ŠÚ SR (2019b). Štatistický úrad Slovenskej republiky. DATACube. Dostupné na: <http://datacube.statistics.sk> [cit. 2019-08-12].
- ŠÚ SR (2019). Datacube. <http://datacube.statistics.sk>
- Šuška, P., Šveda, M. (2019). Suburbanizácia? In: Šveda, M., Šuška, P. (eds.). *Suburbanizácia: Ako sa mení zázemie Bratislavy?* Bratislava (Geografický ústav SAV), s. 1-20.
- Šútovec, M. (2010). *Roky Fica I. Výber frkov a ilustrácií z denníka SME 2006 – 2010*. Bratislava (Slovart).
- Šveda, M. (2014). Bytová výstavba v zázemí veľkých slovenských miest v kontexte suburbanizácie a regionálnych disparít. In: Michálek, A., Podolák, P. (eds.). *Regionálne a priestorové disparity na Slovensku, ich vývoj v ostatnom desaťročí, súčasný stav a konsekvencie*. Bratislava (Geografický ústav SAV), s. 173-195.
- Šveda, M., Barlík, P., Podolák, P. (2019). Koľko ľudí býva v zázemí Bratislavy? Odhad populačnej veľkosti obcí v zázemí Bratislavy s využitím lokalizačných údajov mobilnej siete. In: Šveda, M., Šuška, P. (eds.). *Suburbanizácia: Ako sa mení zázemie Bratislavy?* Bratislava (Geografický ústav SAV), s. 157-203.
- Šveda, M., Pazúr, R. (2018). Priestorové formy rezidenčnej suburbanizácie v zázemí Bratislavy. *Geografický časopis*, 70, 3, 231-258.
- Šveda, M., Podolák, P. (2014). Fenomén neúplnej evidencie migrácie v suburbánnej zóne (na príklade zázemia Bratislavy). *Geografický časopis*, 66, 2, 115-132.
- Šveda, M., Tóth, V. (2014). Suburbanizácia v zázemí mesta Bratislava z pohľadu migrácie a bytovej výstavby. In: Lauko, V. (ed.). *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 427-447.
- Taczanowski, J. (2015). The effects of liberalisation of the passenger railway market on the situation of regional rail connections in Poland, Czech Republic, Slovakia and Austria. *Review of Economic Perspectives*, 15, 3, 249-268.
- Tasan, T. (1999). Warsaw under transformation: new tendencies in the housing market. *GeoJournal*, 49, 1, 91-103
- Taylor, P. J., Johnston, P. J. (1979). *Geography of Elections*. Harmondsworth (Penguin Books).
- Taylor, Z. (2001). Retail Restructuring in Polish Transitional Economy. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 92, 2, 185-201.
- Taylor, Z. (2006). Railway Closures to Passenger Traffic in Poland and Their Social Consequences. *Journal of Transport Geography*, 14, 2, 135-151.
- Terem, P., Bolečeková, M., Čajka, P., Fogaš, A., Gura, R., Ištók, R., Kozárová, I., Lenč, M., Madziková, A., Müller, V., Rýsová, L., Slobodníková, I., Vlček, D., Ušiak, J. (2017). *Strategické zameranie zahraničnej a bezpečnostnej politiky SR ako členského štátu EÚ a NATO*. Banská Bystrica (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici).
- THE WORLD BANK (2018). Slovak Republic Trade (% of GDP). Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS?locations=SK> [cit. 2019-03-22].
- Tížik, M. (2006). *K sociológii novej religiozity*.

- Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave).
- Tóka, G. (1998). Party Appeals and Voter Loyalty in New Democracies. *Political Studies*, 46, 3, 589-610.
- Tomeš, Z. (2014). *Konkurencia a výkonnosť na evropských železničích*. Brno (Masarykova univerzita).
- Tomeš, Z. (2017). Do European reforms increase modal shares of railways? *Transport Policy*, 60, 143-151.
- Tomeš, Z., Kvizda, M., Nigrin, T., Seidenglanz, D. (2014). Competition in the railway passenger market in the Czech Republic. *Research in Transportation Economics*, 48, 270-276.
- Trembošová, M. (2009a). Nákupné správanie nitrianskej populácie. *GEO Information*, 5, 130-133.
- Trembošová, M. (2009b). Nitra–mesto obchodných centier. *Geografické štúdie*, 13, 1, 69-79.
- Trembošová, M. (2012). *Geografické aspekty maloobchodnej siete mesta Nitra* (UKF).
- Trembošová, M. (2020). Vývoj obchodu na Slovensku. In: Križan, F. et al. (eds.). *Kde nakupujeme, čo nakupujeme a prečo nakupujeme: lokality maloobchodu a spotreby a správanie spotrebiteľov*. Bratislava (Univerzita Komenského), s. 7-55.
- Trembošová, M., Dubcová, A. (2013). Vývoj maloobchodu v Nitre v nových trhových podmienkach po roku 1989. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 57, 2, 213-230.
- Trembošová, M., Dubcová, A., Štubňová, M. (2019). The specifics of retail networks spatial structure in the city of Žilina. *Geographia Cassoviensis*, 13, 2, 228-245.
- Trembošová, M., Tremboš, P. (2009). Etapy vývoja maloobchodnej siete mesta Nitra v období rokov 1992-2008. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 53, 123-130.
- Trembošová, M., Tremboš, P. (2016). Zmeny priestorovej diferenciácie maloobchodnej siete mesta Nitra v rokoch 1992 až 2011. *Geografické informácie*, 20, 1, 115-130.
- Trnková, K. (2006). Vývoj málotriedných škôl v druhej polovine 20. storočia. *Studia Paedagogica*, 11, 1, 133-144.
- Turoň, K., Sierpiński, G. (2018). Electric-Car-Sharing in Urban Logistics–The Analysis of Implementation and Maintenance. *Logistics and Transport*, 40, 4, 129-136
- Tutterová, J., Rychtaříková, J. (1989). Vývojové trendy rozvodovosti po roce 1950 v ČSR a SSR v kontextu legislatívnych zmien. *Demografie*, 31, 3, 200-219.
- Tvrdoň, J. (2001). Czech agricultural transformation and its competitiveness in international trade. *Agricultural Economics*, 47, 3, 127-131.
- Tvrdoň, J. (2007). Dimenzia hospodárska - typológia regiónov. In: Falťan, Ľ., Štrbavá, Ľ. (eds.). *Regionálna diferenciácia, regionálny rozvoj v Slovenskej republike v kontexte integračných dosahov*. Bratislava (Sociologický ústav SAV), s. 67-81.
- ÚGKK SR (2016). [Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky]. Územné a správne usporiadanie. Dostupné na: www.geoportal.sk/sk/zbis_smd/na-stiahnutie [cit. 2019-07-08].
- UN COMTRADE DATABASE (2018). Medzinárodný obchod. Dostupné na: <https://comtrade.un.org/data> [cit. 2019-04-15].
- UNESCO (2019). Dostupné na: <http://data.uis.unesco.org> [cit. 2019-07-05].
- ÚRAD VLÁDY (2018). Uznesenia. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution?page=1> [cit. 2019-02-15].
- ÚRAD VLÁDY SR (2017). Aktuality. Predseda vlády SR Robert Fico na pracovnej návšteve Islandu. Dostupné na: www.vlada.gov.sk//predseda-vlady-sr-robert-fico-na-pracovnej-navsteve-islandu [cit. 2018-06-03].
- Ústava SR*
- Ústredný kontrolný a skúšobný ústav poľnohospodársky (ÚKSÚP) (2019). www.uksup.sk [cit. 2019-06-19].
- Vagač, Ľ. (1998). *Bytová politika je zrkadlom spoločenských nedostatkov a zmien*. TREND.

- Dostupné na: www.etrend.sk/trend-archiv/rok-/cislo-Marec/bytova-politika-je-zrkadlom-spolocenskych-nedostatkov-az-mien.html [cit. 2019-10-18].
- Vágner, J. (2011). Vývoj cestovného ruchu. *Geografické rozhledy*, 21, 1, 4-5.
- Valachy, J. (2018). *Čo nás čaká v roku 2019*. Tatra Banka Research. December 2018.
- Vaňo, B. (2014). *Populačný potenciál pre trh práce v okresoch SR do roku 2030. Národný projekt „Národná stratégia zamestnanosti“*. Bratislava (Inštitút pre výskum práce a rodiny).
- Vaňo, B. (ed.) (2001). *Populačný vývoj na Slovensku v rokoch 1945-2000*. Bratislava (INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky).
- Varjan, P., Rovňaniková, D., Gnap, J. (2017). Examining changes in GDP on the demand for road freight transport. *Procedia Engineering*, 192, 911-916.
- Varošček, J. (2006). *Slovenské poľnohospodárstvo v rokoch 2001-2005*. Bratislava (VUEPP).
- Véghová, J. (2012). *Ceny bytov sa od roku 1989 zhodnotili až 75-násobne*. PRAVDA. Dostupné na: <https://uzitocna.pravda.sk/reality/clanok/74544-ceny-bytov-sa-od-roku-1989-zhodnotili-az-75-nasobne> [cit. 2019-10-18].
- Velecký, M. (1999). *Stratu SKI Jasná spôsobili najmä nevýhodné zmluvy o prenájme vlekov*. Trend. Dostupné na: www.etrend.sk/trend-archiv/rok-/cislo-J%C3%BAAn/stratu-ski-jasna-sposobili-najmae-nevyhodne-zmluvy-o-prenajme-vlekov.html [cit. 2019-01-10].
- VEL'VYSLANECTVO SR V ABU DHABI (2017). *M. Lajčák: Naše vzťahy so Spojenými arabskými emirátmi zažívajú renesanciu*. Dostupné na: www.mzv.sk/web/abudhabi/detail/-/asset_publisher/bZtjMy3iNwbo/content/m-lajcak-nase-vztahy-so-spojenymi-arabskymi-emiratmi-zazivaju-renesanciu/10182?p_p_auth=ywBCAaJF [cit. 2018-04-15].
- Verejná osobná doprava 2030 (2017). Ministerstvo dopravy a výstavby. Bratislava (Ministerstvo dopravy a výstavby).
- Věžník, A. (1993). Agriculture in former Czechoslovakia before and after 1990. In: *Scripta Facultatis Scientiarum Naturalium Universitatis Masarykianae Brunensis*. Vol. 23. Brno (Masarykova univerzita), s. 97-106.
- Věžník, A. (1995). Geographical aspects of the Transformation of Agriculture of the Czech Republic. In: *Scripta Facultatis Scientiarum Naturalium Universitatis Masarykianae Brunensis*. Vol. 25, Brno (Masarykova univerzita), s. 119-129.
- Vlad, I.M., Stoian, E. (2014). Accomodation Preferences of Foreign Tourists in Romania. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 14, 1, 399-404.
- VLÁDA SR (2006). *Programové vyhlásenie vlády SR od 4. 7. 2006 do 8. 7. 2010*. Bratislava (Úrad vlády SR). Dostupné na: www.vlada.gov.sk/data/files/979_programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-od-04-07-2006-do-08-07-2010.pdf [cit. 2018-02-10].
- VLÁDA SR (2010). *Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie rokov 2010-2014*. Bratislava (Úrad vlády SR). Dostupné na: www.vlada.gov.sk/data/files/18_programove-vyhlasenie-2010.pdf [cit. 2018-02-10].
- Voleský, K. et al. (1997). Kombinovaná doprava. *Ž-semafor*, 2/1997. Bratislava (GR ŽSR).
- Volner, Š. (2012). Aspekty geopolitických zmien v 21. storočí. In: Pauhofová, I. (ed.). *Paradigmy zmien v 21. storočí*. Bratislava (Ekonomický ústav SAV), s. 25-45.
- Výročná správa ŽSR (2018). Železnice Slovenskej republiky. Bratislava (Železnice Slovenskej republiky).
- Výsledky sčítania ľudu, domov a bytov 1991. Dostupné na: <http://sodb.infostat.sk/scitanie/sk/1991/format.htm> [cit. 2019-06-15].
- Vystoupil, J., Kasagranda, A., Šauer, M. (2016). Funkčne-prostorová typologie středisk cestovního ruchu Česka a Slovenska. *Geografický časopis*, 68, 2, 171-192.

- Vystoupil, J., Kunc, J., Šauer, M., Tonev, P. (2010). Vývoj cestovního ruchu v ČR a jeho prostorové organizace v letech 1990-2009. *Urbanismus a územní rozvoj*, 8, 5, 93-108.
- Vystoupil, J., Šauer, M. et al. (2011). *Geografie cestovního ruchu České republiky*. Plzeň (Aleš Čeněk).
- Vývoj v dopravě, poštách a výstavbě SR 2017 (2018). Bratislava a Žilina (Ministerstvo dopravy a výstavby SR, Výskumný ústav dopravný).
- Williams, A., Baláž, V. (1999). Privatisation in Central Europe: different legacies, methods, and outcomes. *Environment and Planning C*, 17, 6, 731-751.
- Williams, A., Baláž, V. (2002). The Czech and Slovak Republics: conceptual issues in the economic analysis of tourism in transition. *Tourism Management*, 23, 1, 37-45.
- Williams, A., Baláž, V. (2005). Winning, then Losing, the Battle with Globalization: Vietnamese Petty Traders in Slovakia. *International Journal of Urban and Regional Research*, 29, 3, 533-549.
- Williamson, J. (1990). What Washington Means by Policy Reform. In: Williamson, J. et al. (eds.). *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?* Washington (Institute for International Economics).
- Wolfe, M. (1955). The concept of economic sector. *The Quarterly Journal of Economics*, 69, 3, 402-420.
- Woods, M. (2005). *Rural Geography: Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring*. Londýn (Sage Publications).
- World Bank, (2019). Urban population. Dostupné na: https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?locations=OM-CN-TD-AL-DE-SK&year_high_desc=true [cit. 2019-07-08].
- Woś, A. (2003). *Polityka rolniczo-środowiskowa i nowe szanse rolnictwa*. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej.
- Wright, J. K. (1932). Voting Habits in the United States. *Geographical Review*, 22, 4, 666-672.
- Wüsten van der, H. (1992). Transitions. In: Dostál, P., Illner, M., Kára, J., Barlow, M. (eds.). *Changing territorial administration in Czechoslovakia: International viewpoints*. Amsterdam (University of Amsterdam), s. 51-60.
- Yani-de-Soriano, M., Slater, S. (2009). Revisiting Drucker's theory: Has consumerism led to the overuse of marketing? *Journal of Management History*, 15, 4, 452-466.
- Zacharová, E., Herich, J., Kvassay, A., Kováč, M. (2019). *Sprievodca neštátnymi školami a školskými zariadeniami*. Bratislava (Centrum vedecko-technických informácií SR).
- Zákon č. 91/2010 Z.z. o podpore cestovného ruchu
- Zákon o podpore najmenej rozvinutých okresov č. 336/2015. Dostupné na: www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2015/336 [cit. 2019-09-06].
- Zákon o podpore regionálneho rozvoja č. 539/2008. Dostupné na: www.zakonypreludi.sk/zz/2008-539 [cit. 2019-09-06].
- Zásady regionálnej politiky SR (2000). Uznesenie vlády č. 725/2000.
- Zásady štátnej dopravnej politiky SR (1993). Uznesenie vlády SR č. 648/1993, aktualizované uznesením vlády SR č. 21/2000.
- Zaušková, Ľ, Midriak, R, Krajčovič, V. (2012). Dopady transformačného obdobia a obdobia po vstupe Slovenska do EÚ na zmeny využívania poľnohospodárskej krajiny. *Ekonomika poľnohospodárstva*, 12, 4, 98-106.
- Zaušková, Ľ, Midriak, R, Krajčovič, V. (2013). Novodobé pustnutie kultúrnej poľnohospodárskej krajiny Slovenska v historickom kontexte. *Historický časopis*, 61, 2, 377-390.
- Združenie podnikateľov Slovenska. (2019). Legislatíva. Dostupné na: www.zps.sk/legislativa [cit. 2019-04-15].
- Zgliński, W. (2003). Skutki transformacji państwowych gospodarstw rolnych w ujęciu

- przestrzennym (The consequences of the transformation of the state farms in spatial perspective). In: Stasiak, A. (ed.). *Problemy zagospodarowania terenów wiejskich w Polsce*. Varšava (Biuletyn KPZK), s. 151-192.
- Zgliński, W. (2004). Prywatne gospodarstwa wielkoobszarowe powsta³e w wyniku transformacji PGR jako nowy element w strukturze rolnictwa Polski. In: Parysek, J. (ed.). *Rozwój regionalny i lokalny w Polsce w latach 1989–2002*. Poznań (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu).
- Zoborský, I. M. (2006). *Ekonomika poľnohospodárstva*. Nitra (SPU).
- Zubriczký, G. (2002). *Analýza rurálneho priestoru Slovenska*. Bratislava (MAPA Slovakia).
- Želinský, T. (2014). *Chudoba a deprivácia na Slovensku: Metodologické aspekty a empiria*. Košice (Equilibria).

30 ROKOV TRANSFORMÁCIE SLOVENSKA

Autori:

© doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Kristína Bilková, PhD. (GÚ SAV), doc. RNDr. Branislav Bleha, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Rastislav Cákoci, PhD. (Prif UK v Bratislave), RNDr. Katarína Danielová, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Pavol Ďurček, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Petra Hencelová (Prif UK v Bratislave), doc. RNDr. Marcel Horňák, PhD. (Prif UK v Bratislave), RNDr. Marcela Káčerová, PhD. (Prif UK v Bratislave), RNDr. Michal Klobučník, PhD. (Prif UK v Bratislave), doc. RNDr. František Križan, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Michala Sládeková Madajová, PhD. (GSAV), Mgr. Juraj Majo, PhD. (Prif UK v Bratislave), RNDr. Anton Michálek, PhD. (GÚ), RNDr. Roman Mikuš, PhD. (Mindshare s.r.o., Praha), Mgr. Roman Najdený (Prif UK v Bratislave), Mgr. Michal Noga (Prif UK v Bratislave), RNDr. Gabriela Nováková, PhD. (Prif UK v Bratislave), doc. RNDr. Eva Rajčáková, CSc. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Jaroslav Rusnák, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Filip Šandor (Prif UK v Bratislave), Mgr. Lucia Škamlová, PhD. (Prif UK v Bratislave), RNDr. Branislav Šprocha, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Pavla Štefkovičová (Prif UK v Bratislave), RNDr. Angelika Švecová, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Martin Šveda, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Milan Takáč (Prif UK v Bratislave), RNDr. Mgr. Anna Tolmáči, PhD. (Prif UK v Bratislave), prof. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD. (Prif UK v Bratislave), Mgr. Gabriel Zubriczký, PhD. (Prif UK v Bratislave)

Recenzenti:

doc. RNDr. Alena Dubcová, CSc. (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre)
prof. Ing. Jaroslav Kita, CSc. (Ekonomická univerzita v Bratislave)
doc. RNDr. Josef Kunc, PhD. (Masarykova univerzita v Brne)

Rukopis neprešiel jazykovou úpravou

© Vydala Univerzita Komenského v Bratislave vo Vydavateľstve UK

Vytlačila spoločnosť KO & Ka s r. o., Bratislava

Prvé vydanie 2019, nepredajná publikácia

Rozsah 462 strán; 31,65 AH (z toho mapy 4,74 AH)

Kapitoly – rozsah (vrátane máp):

1 (1,87 AH); 2 (2,39 AH); 3 (1,2 AH); 4 (1,75 AH); 5 (1,67 AH); 6 (1,87 AH); 7 (3,40 AH); 8 (1,05 AH); 9 (1,59 AH); 10 (1,92 AH); 11 (1,72 AH); 12 (2,00 AH); 13 (1,75 AH); 14 (1,52 AH); 15 (2,11 AH)

Náklad 200 výtlačkov

ISBN 978-80-223-4859-1

PHYSICS

ISBN-978-80-223-4859-1

9 788022 348591